

Marzena Jaworska

PAMIĘĆ W KOLORZE SEPII

KOLEKCJA FOTOGRAFII Z OKRESU POWSTANIA STYCZNIOWEGO

W ZBIORACH MUZEUM NIEPODLEGŁOŚCI W WARSZAWIE

men uboy z kanciose Wit
od narowy barvinski. - Pa
tuzji barvinsata pajmow
z usychowoy wa viem dice
z rucny z pny mathi. By
utor cature sercem od cla
46. umiata onivod nich no
w diebi shudric, utry mny
mion: sigte otovubli, by
jertuchet mizjre vorucia
je jidica mivod dume vrate
a prepasi. Nchovli vma
malenthi R dicei potrebny
vovpici: sostato 240.
Ber iudovik kum durs
dy mi, tll. c. z uprova

Pamięć w kolorze sepii

Kolekcja fotografii z okresu Powstania Styczniowego
w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie

Marzena Jaworska

Pamięć w kolorze sepii

Kolekcja fotografii z okresu Powstania Styczniowego
w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie

Redakcja Tadeusz Skoczek

Warszawa 2024

Spis treści

Tadeusz Skoczek, <i>Fotografia w zbiorach Muzeum Niepodległości na tle strategii działania</i>	7
Lech Lechowicz, <i>Fotografia w sprawie narodowej</i>	13
Marzena Jaworska, <i>Pamięć w kolorze sepii. Kolekcja fotografii z okresu Powstania Styczniowego w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie</i>	25
I Okres przedpowstaniowy. Lata 1861–1862	51
1. Manifestacje patriotyczno-religijne, dramatyczne wydarzenia roku 1861 i 1862	52
2. Pięciu Poległych	59
3. Członkowie Delegacji Miejskiej do namiestnika carskiego generała Michaiła Gorczakowa	65
II Fotografia portretowa	73
1. Portret indywidualny	74
2. Portret grupowy	210
3. Zesłańcy syberyjscy z guberni permskiej	230
III Sceny historyczne i bitewne	245
IV Pamięć	271
1. Fotograficzne <i>tableau</i>	272
2. Obrazek pamiątkowy, kompozycja alegoryczna, ilustracja satyryczna z epoki	283
3. Fotoreprodukcja dzieła sztuki	289
V Noty o wybranych fotografach i zakładach fotograficznych	298
VI Bibliografia	320
VII Indeks osobowy	325

Fotografia w zbiorach Muzeum Niepodległości na tle strategii działania

Praca programowa instytucji kultury Samorządu Województwa Mazowieckiego opiera się na zasadach przyjętych w strategiach. Obowiązujący w naszej instytucji dokument z grudnia 2021 poprzedza motto:

1. Misją Muzeum Niepodległości jest zachowanie i upowszechnianie pamięci o wydarzeniach historycznych, pokoleniach Polaków, ich czynach i działalności, dzięki którym Polska odzyskała NIEPODLEGŁOŚĆ.
2. Chcemy uczyć, czym jest patriotyzm, budować mosty między pokoleniami, wzmacniać tożsamość współczesnych Polaków, pokazując historię w sposób ciekawy, mądry i prawdziwy.

Strategia Rozwoju Muzeum Niepodległości w Warszawie na lata 2022–2026 jest dokumentem, który w sposób usystematyzowany, syntetyczny i przejrzysty przedstawia koncepcję zarządzania placówką oraz plan rozwoju w kolejnych latach. Jest też swego rodzaju kontraktem, w którym po jednej stronie jest organizator instytucji – Samorząd Województwa Mazowieckiego, po drugiej – Muzeum – przede wszystkim jego pracownicy, a także cała społeczność lokalna – zwiedzający, uczestnicy zajęć edukacyjnych, kulturalnych i spotkań, mieszkańcy Warszawy i województwa mazowieckiego, a także ci wszyscy, których dopiero trzeba zdobyć i pokazać im, czym jest i jakie jest Muzeum Niepodległości. Jednocześnie jest to dokument, którego zadaniem jest uzupełniać założenia pozostałych dokumentów strategicznych, wyznaczających kierunek rozwoju kultury w Warszawie, województwie mazowieckim i Polsce. Stąd też jednym z celów prac nad podstawowym dokumentem programowym Muzeum Niepodległości w Warszawie było zapewnienie spójności z innymi działaniami strategicznymi podejmowanymi przez Samorząd Warszawy, Samorząd Województwa Mazowieckiego, jak i Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Od roku 2010 realizowano podejmowane w kolejnych latach założenia programowe corocznie zatwierdzone przez Zarząd Województwa Mazowieckiego. Związane to było z podjęciem pracy przez nowego dyrektora. Przedstawiano też okresowe sprawozdania z działalności poszczególnych struktur wewnętrznych muzeum, raporty z cykli programowych oraz z ważniejszych imprez. Dokumenty te stawały się podstawą do podejmowania przez Organizatora decyzji finansowych, przyznawania dotacji programowych i celowych. Przykładowo 30 czerwca 2016 roku przekazano Zarządowi Województwa dwa dokumenty: *Strategię rozwoju Biblioteki Naukowej* oraz obszerny dokument analityczny *Pozyskiwanie środków na działalność Muzeum Niepodległości*. Pod koniec tego roku Zarząd zatwierdził przedłożoną 14 listopada 2016 roku *Informację o sytuacji kadrowej, majątkowej, finansowej i działalności programowej w Muzeum Niepodległości w Warszawie* oraz misję nazwaną *Programem działania na lata 2017–2022*.

Czytamy w tym dokumencie między innymi:

„30 stycznia 1990 r. powołano Muzeum Historii Polskich Ruchów Niepodległościowych i Społecznych. Jego główna siedziba została ustanowiona przez Ministerstwo Kultury i Sztuki w Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów. Placówka objęła też dwa oddziały: Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej oraz Muzeum Więzienia Pawiak z filią Mauzoleum Walki i Męczeństwa w al. Szucha. W 1991 r. instytucji nadano nazwę Muzeum Niepodległości, która obowiązuje nadal.

Muzeum Niepodległości prowadzi od początku urozmaiconą, intensywną działalność edukacyjną (lekcje muzealne, konkursy, seanse filmowe, spektakle teatralne, odczyty i sesje popularnonaukowe), artystyczno-kulturalną (koncerty, programy słowno-muzyczne), popularyzatorską (spotkania autorskie, promocje książek) i wydawniczą. Wiele wystaw zostało nagrodzonych lub wyróżnionych w dorocznych konkursach na „Muzealne wydarzenie roku WIERZBA”. Od 1994 r. placówka wydaje własny periodyk – czasopismo muzealno-historyczne „Niepodległość i Pamięć”, a od 2015 roku „Rocznik Kresowy”.

Bieżącą ofertę kulturalno-edukacyjną Muzeum Niepodległości tworzą siedziba główna w Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów oraz dwa oddziały z jedną filią. Zgodnie z zapisem zawartym w Statucie – głównym celem działalności Muzeum Niepodległości jest dokumentowanie i popularyzowanie

wiedzy historycznej o dziejach Polski od czasów rozbiorowych do współczesności, ze szczególnym uwzględnieniem działalności niepodległościowej oraz państwowotwórczej, a także procesów związanych z kształtowaniem się tożsamości narodowej i regionalnej na tle zmian politycznych, cywilizacyjnych, społeczno-kulturowych, gospodarczych i światopoglądowych. Efekty tak sprecyzowanej misji Muzeum, to ukierunkowanie jego działalności na współpracę ze środowiskami kombatanckimi oraz różne formy działalności edukacyjnej i popularyzatorskiej. Program Muzeum jest kształtowany pod kątem pozyskiwania nowych zbiorów i tworzenia nowych kolekcji, prowadzenia działalności wystawienniczej i edukacyjnej. Organizowane wystawy dotyczą różnorodnych wydarzeń historycznych od upadku Rzeczypospolitej do czasów współczesnych. Placówka współpracuje z wieloma instytucjami: muzeami, archiwami, bibliotekami oraz stowarzyszeniami, fundacjami i osobami prywatnymi. Na podkreślenie zasługuje współpraca z uczelniami wyższymi i ludźmi nauki, z udziałem których organizowane są w Muzeum sesje i konferencje naukowe. Odrębnie prowadzona jest aktywna współpraca z instytucjami promującymi polską historię i kulturę za granicą oraz z placówkami dyplomatycznymi obcych państw akredytowanymi w Polsce.

Obok działalności wystawienniczej Muzeum prowadzi różnorodne przedsięwzięcia skierowane do uczniów i nauczycieli oraz działalność wydawniczą, na którą składają się katalogi i informatory wystaw, publikacje monograficzne oraz wspomniane własne czasopisma. Do szerokiego kręgu odbiorców kierowana jest oferta spotkań tematycznych, koncertów, promocji książek i różnorodnych przedsięwzięć kulturalnych”.

20 sierpnia 2017 roku, w konsekwencji przyjęcia sprawozdań oraz planów pracy, przedstawiono Zarządowi Województwa *Strategię Muzeum Niepodległości na lata 2017–2023*.

„Lata 2022–2026, które wyznaczają ramy obowiązywania obecnej *Strategii Rozwoju Muzeum Niepodległości w Warszawie* sprawiają, że jest to dokument o charakterze średniokresowym. Okres 5 lat jej obowiązywania jest wystarczający, by przeprowadzić zakładane działania, weryfikować postępy z wdrażania poszczególnych celów, a jednocześnie jest to okres na tyle krótki, by nie stracić z oczu podstawowego celu strategicznego. Czas obowiązywania Strategii pokrywa się częściowo z perspektywą finansową UE na lata

2021–2027, co ma znaczenie w kontekście pozyskiwania środków na realizację niektórych działań projektowych. Biorąc pod uwagę nowoczesne trendy w zakresie zarządzania instytucjami kultury, głównym zamierzeniem dyrektora muzeum był zamiar sporządzenia dokumentu, z którym jak najściślej będą mogli utożsamiać się wszyscy pracownicy, bowiem prawie wszyscy, na podstawie odpowiedniego zarządzenia, brali udział w jego powstawaniu”.

Dział Zbiorów Muzeum Niepodległości ma ściśle określone zasady pracy. Do jego zadań należą: opieka nad zbiorami, czyli dbanie o odpowiednie dla nich warunki przechowywania i poddawanie konserwacji w celu zachowania w jak najlepszym stanie, za co odpowiada konserwator Sylwia Popławska. Ponadto głównym zadaniem jest opracowywanie zbiorów, które polega na naukowym opisanie każdego obiektu, a także badaniu jego proveniencji. Wreszcie to Dział Zbiorów odpowiada za udostępnianie zabytków innym placówkom muzealnym, a także pracownikom naukowym z całego świata. Efekty pracy naukowej są publikowane nie tylko w katalogach towarzyszących wystawom czasowym, ale też w wydawanych przez placówkę pismach naukowych, takich jak „Kwartalnik Kresowy” oraz „Niepodległość i Pamięć”, a także w publikacjach towarzyszących konferencjom naukowym organizowanym przez Muzeum Niepodległości i placówki z nim współpracujące.

Muzeum Niepodległości w Warszawie gromadzi zabytki i pamiątki związane z historią narodu i państwa polskiego w jego granicach historycznych, w tym dobra kultury polskiej w zakresie dokumentowania i popularyzowania wiedzy historycznej o dziejach Polski, ze szczególnym uwzględnieniem działalności niepodległościowej oraz państwowotwórczej, a także procesów związanych z kształtowaniem się tożsamości narodowej i regionalnej w kontekście integracji europejskiej oraz globalizacji. Zbiory liczące przeszło 100 tys. numerów inwentarzowych muzealiów obejmują kolekcje: malarstwa (przeszło 900), grafiki i rysunku (przeszło 7 300), plakatów (przeszło 26 tys.), fotografii (przeszło 20 tys.), pocztówek (prawie 6 tys.), druków ulotnych (przeszło 10,5 tys.) rzeźby (przeszło 270) oraz archiwaliów i realiów historycznych (prawie 33 tys.). Przy czym liczba tych muzealiów stale rośnie. Ponadto w latach 90. XX wieku zostały utworzone kolekcje tematyczne, dokumentujące losy Polaków zamieszkujących ziemię, które po

1945 roku znalazły się poza granicami Polski. Kolekcje: Leopolis i Krzemieniecka zawierają kilka tysięcy pamiątek z południowo-wschodnich obszarów II Rzeczypospolitej. Natomiast Kolekcja Sybiracka koncentruje się na dokumentowaniu zesłańczych losów Polaków w czasach stalinowskich.

Zbiorami opiekują się specjaliści z Działu Zbiorów i tak: kierownik działu historyk sztuki Małgorzata Karolina Piekarska zajmuje się malarstwem oraz grafiką i rysunkiem, historyk sztuki Marzena Jaworska fotografiami i pocztówkami, historyk Marta Brodała plakatami i ulotkami, historyk dr Irena Kępa zespołami archiwalnymi, a historyk Łukasz Żywek realiami i archiwaliami, a także rzeźbą.

W ciągu ostatnich 3 lat Muzeum Niepodległości w Warszawie pozyskało, dzięki zakupom i darowiznom, ponad 4,5 tys. muzealiów. Ze względu na otwarcie nowego oddziału – Muzeum Bitwy Warszawskiej 1920 roku w Radzyminie, główne wysiłki skoncentrowane były na rozbudowie kolekcji związanej z wojną polsko-bolszewicką 1919–1921. Pozyskano wtedy szereg militariów, a także rozbudowano zbiory malarstwa o nowe obrazy, prezentujące ważne postacie i wydarzenia historyczne. Dzięki darowiznom osób prywatnych uzyskano wiele pamiątek osobistych, takich jak listy, dokumenty i odznaczenia, a także fotografie. Do Kolekcji Sybirackiej włączonych zostało 185 nowych obiektów, wśród których znalazły się fotografie oraz przedmioty wykonane w miejscach zesłań, a także korespondencja zesłańców i łągierników. Dzięki zakupowi kolekcja Aleksandra Sochaczewskiego, malarza syberyjskiej katorgi, wzbogaciła się o *Portret zesłańca*. Ważną grupę nowych muzealiów stanowią pamiątki związane z osobami przebywającymi podczas II wojny światowej w więzieniu na Pawiaku, takie jak przedmioty wykonane w czasie pobytu oraz grypsy. W tej grupie na wyróżnienie zasługuje pozyskanie na własność będącej wcześniej w depozycie kolekcji 305 rysunków obozowych autorstwa więźniarek KL Ravensbrück: Jadwigi Simon-Pietkiewicz, Marii Hiszpańskiej-Neumann oraz Mai Berezowskiej.

Dział Zbiorów przygotowuje też wystawy czasowe, prezentowane w Galerii Malarstwa Historycznego oraz Galerii Plakatu w Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, eksponujące w większości obiekty pochodzące ze zbiorów własnych Muzeum Niepodległości. W roku 2025 zaplanowane zostały następujące wystawy:

Galeria Malarstwa Historycznego

1. Wyzwolenie Warszawy? W 80. rocznicę wkroczenia I Armii Wojska Polskiego oraz Armii Czerwonej do stolicy, wystawa malarstwa i fotografii pokazująca Warszawę w dn. 17 stycznia, wkroczenie Armii Czerwonej i LWP.
17 stycznia (piątek) – 11 kwietnia (piątek) 2025
2. Rewolucja 1905 roku – w 120. rocznicę wydarzeń
25 kwietnia (piątek) – 5 września (piątek) 2025
3. Henryk Guterman – zabity talent. Wystawa malarstwa i grafiki (Muzeum Niepodległości jest jedyną placówką, która posiada jego prace)
10 września (środa) – 28 listopada (piątek) 2025
4. Mieczysław Paszkiewicz – pisarz, patriota, artysta
3 grudnia (środa) – 3 marca (wtorek) 2026

Galeria Plakatu

1. Zima w polskim plakacie
7 stycznia (wtorek) – 28 lutego (piątek) 2025
2. Dzień Kobiet na plakacie
7 marca (piątek) – 30 kwietnia (środa) 2025
3. Biurokracja?
6 maja (wtorek) – 31 lipca (czwartek) 2025
4. Światowy Festiwal Młodzieży i Studentów w Warszawie 1955
w 70. rocznicę wydarzenia
5 sierpnia (wtorek) – 26 września (piątek) 2025
5. Plakat studencki
1 października (środa) 2025 – 7 stycznia (środa) 2026

Wystawy zarówno w Galerii Malarstwa Historycznego, jak i w Galerii Plakatu są wzbogacane o zdjęcia pochodzące ze zbiorów Muzeum Niepodległości, gdyż licząca przecież ponad 20 tys. numerów inwentarzowych kolekcja fotografii stanowi bogate źródło ikonograficzne, będąc tym samym doskonałym uzupełnieniem niemal każdej wystawy historycznej.

Dr Tadeusz Skoczek
Dyrektor Muzeum Niepodległości

Dr Lech Lechowicz

Fotografia w sprawie narodowej

I

Fotografia okresu Powstania Styczniowego należy do szczególnego etapu historii tej dziedziny kultury nie tylko w Polsce, ale również na świecie. Okres ten, pierwsza połowa lat sześćdziesiątych wieku XIX, to czas, kiedy staje się ona ważnym zjawiskiem kultury wizualnej, kiedy jej obecność w tej kulturze – na skalę tamtych czasów – ma charakter masowy. W tym okresie fotografia zaczyna pełnić bardzo różne funkcje – obok pierwotnej, obrazowej reprezentacji ludzi i świata, staje się narzędziem kształtowania zjawisk kulturowo-społeczno-politycznych, takich jak z jednej strony świadomość narodowa czy polityczna propaganda, a z drugiej badania naukowe oraz ich dokumentacja.

Wielu polskich fotografów wieku XIX dostrzegło i wykorzystało możliwości fotografii w sprawowaniu tych funkcji, szczególnie jako narzędzia dla podtrzymywania świadomości narodowej w okresie niewoli. Ich działalność wynikała z patriotycznego przekonania, że jako Polacy i fotografowie służą sprawie narodowej. Pierwszym i najbardziej wyrazistym przejawem tego poczucia misji są fotografie z okresu Powstania Styczniowego. Fotografowie stanowili część kształtującej się wtedy nowoczesnej warstwy społeczeństwa, zwanej inteligencją. Podobnie jak pozostałe grupy inteligencji polskiej silnie odczuwali swe narodowe powinności. Byli zarówno kronikarzami i portrecistami, jak i uczestnikami wydarzeń znaczących dla polskiej historii okresu rozbiorowego.

Zjawisko, które można określić jako fotografia okresu powstaniowego obejmuje okres, który otwiera wykonanie 27 lutego 1861 roku przez Karola Beyera fotografii pięciu poległych w czasie demonstracji patriotycznej w Warszawie oraz fotografii członków Delegacji Miejskiej do namiestnika rosyjskiego, a następnie obejmuje czas od wybuchu powstania 22 stycznia 1863 roku do kilku lat po jego zakończeniu jesienią 1864. Lata te zajmują ważne miejsce w historii fotografii polskiej, ale także w politycznych dziejach naszego

kraju. Ich znaczenie i miejsce historyczne nie wynikają tylko z faktu, że jest to czas kształtowania się fotografii jako zjawiska szerokokulturowego, ale także z tego, że polityczne okoliczności silnie wpłynęły na zjawiska kulturowe związane z fotografią, na jej wspomniane wcześniej funkcje.

Przyglądając się dzisiaj fotografiom obrazującym wspomniane wyżej wydarzenia, należy także pamiętać, że był to w historii fotografii czas techniki opartej na mokrym procesie kolodionowym. Wynikały z tego ograniczenia w sposobie i treści obrazowania spowodowane długim czasem ekspozycji oraz koniecznością sporządzenia materiału negatywowego tuż przed jego włożeniem do kamery. Wykonywanie fotografii poza atelier fotograficznym było w realiach epoki mokrego kolodionu oraz komunikacji konnej i dopiero rozwijającej się komunikacji kolejowej bardzo skomplikowane od strony praktycznej oraz kosztowne. Fotograf wyruszający wtedy poza swój zakład musiał mieć przy sobie nie tylko wielkoformatową kamerę (najczęściej więcej niż jedną), ciężki statyw, zestawy potężnych, oprawionych w mosiądz obiektywów, ale także przenośną ciemnię oraz wszystkie materiały i substancje potrzebne do wykonania tuż przed umieszczeniem w kamerze dużego szklanego negatywu, którego dłuższy bok mierzył nierzadko 30–40 cm. Po jego naświetleniu koniecznym było wykonanie natychmiastowych czynności: wyjęcie go z kamery, wywołanie, wypłukanie i utrwalenie oraz wysuszenie. Ze względu na niską światłoczułość (ok. 1–2 ISO) rejestracja obrazu mogła trwać od kilkunastu sekund do kilku minut, w zależności od intensywności oświetlenia słonecznego, jasności obiektywu, wielkości materiału negatywowego oraz światłoczułości samej emulsji wykonywanej samodzielnie przez fotografa lub jego pomocników. W szczególnie sprzyjających warunkach oświetleniowych oraz przy użyciu jasnych obiektywów i małych formatów negatywów, ekspozycja mogła wynosić kilka sekund¹.

Na wykonywanych takimi środkami technicznymi fotografiach nie można było zarejestrować sytuacji, w których występował ruch utrwalanych przedmiotów: epizody z demonstracji i dramatycznych walk ulicznych czy bitew.

W zachowanych fotografiach występuje kilka typów statycznych obrazów: portrety pojedyncze, portrety zbiorowe, widoki ulic wypełnionych tłumem,

1 C. Peter, *Disdéri, André-Adolphe-Eugène (1819–1889)*, [w:] *Encyclopedia of Nineteenth-Century Photography*, vol. 1, A–I, red. J. Hunnaway, New York 2008, s. 418; J. Ward, *Exposure*, [w:] *Encyclopedia...*, op. cit., s. 516.

fotografie cmentarnych kwater czy obrazy zmanipulowane, jak fotomontaże, pamiątkowe *tableau*, a także ich fotograficzne reprodukcje. Liczne reprodukcje tych wszystkich typów zdjęć były wykonywane – często bez informacji o ich autorstwie – także poza zaborem rosyjskim, m.in. w Poznaniu w zakładzie Augusta i Friedricha Zeuschnerów czy w Krakowie przez Walerego Rzewuskiego i Awita Szuberta. Najpowszechniejszym formatem są zdjęcia typu *carte de visite* w formacie zbliżonym do 6 x 9 cm. To one głównie wypełniały albumy rodzinne, które w epoce rozbiorowej pełniły szczególną funkcję, zachowywały pamięć o ludziach i wydarzeniach nie tylko związanych z historią rodziny, ale także z historią narodową. Obcowanie z albumami w rodzinnym kręgu było formą nauki najnowszej historii ojczystej młodszych pokoleń, której nie mogły poznać w szkołach prowadzonych przez władze zaborcze.

Wśród interesujących nas fotografii występują również zdjęcia w większych formatach, jak portret Aleksandra Wielopolskiego wykonany w zakładzie Karola Beyera, liczący 43 x 34,5 cm² oraz fotografie stereoskopowe, ok. 9 x 17 cm.

II

Fotografie związane z okresem Powstania Styczniowego otwierają zdjęcia dotyczące aktywności patriotycznych podjętych jeszcze na początku roku 1861.

Dzień po zastrzeleniu przez Rosjan pięciu uczestników patriotycznej demonstracji 27 lutego 1861 roku w narożnej sali 64 na pierwszym piętrze Hotelu Europejskiego, odbyły się oględziny sądowo-lekarskie ciał poległych, które „ułożono w najdogodniejszych dla zdjęcia z nich fotografii pozycjach”³, bowiem „był tam także ze swym aparatem **narodowy fotograf**⁴ [podkreślenie – LL] Bayer i zdyął wizerunki z zabitych w całej ich grozie i wspaniałości, z ziejącymi ranami. Kartki te w niezliczonych ilościach egzemplarzy rozleciały się po całej Polsce”⁵. Beyer wykonując i rozpowszechniając masowo te drastyczne zdjęcia, pokazując okaleczone zwłoki ludzkie, łamał obowiązujące wówczas konwencje kulturowe, w których nie mieścił się obraz okaleczonego

2 Ta wersja tego portretu, który w pierwotnej wersji był większy (świadczą o tym ślady cięcia krawędzi fotografii) znajduje się w zbiorach Biblioteki Publicznej w Warszawie, D.S. Alb. Fot. 77 (084.1)

3 M.W. Berg, *Zapiski o powstaniu polskim 1863 i 1864 i poprzedzającej powstanie demonstracji od 1856 r.*, t. 1, Spółka Wydawnicza Polska, Kraków 1898, s. 170.

4 W innym miejscu Berg nazywa Beyera „historycznym fotografem”. Ibidem, s. 217.

5 Ibidem, s. 169.

martwego ciała niezwiązany z religijną ikonografią. W tym działaniu ważniejszymi były jednak cele polityczne niż owe konwencje. Podobnie było w przypadku wykonanych w tym samym czasie fotografii z wojny secesyjnej (1861–1865), na których pokazano ciała poległych żołnierzy, w przeciwieństwie do fotografii z wojny krymskiej (1853–1856), podczas wykonywania których przestrzegano owych zasad, w związku z tym tego typu zdjęć nie ma. Wyłamanie się z tych konwencji wzbudzało silniejszą reakcję odbiorców, wywołując empatię wobec ofiar oraz silne negatywne emocje skierowane przeciw sprawcom śmierci sfotografowanych osób, wzmacniając i utrwalając w ten sposób propagandowy skutek oddziaływania tych zdjęć.

Pogrzeb pięciu poległych 2 marca 1861 roku stał się kolejną masową manifestacją patriotyczną. Dwukilometrowy kondukt tworzył ponad stutysięczny tłum⁶. „Po spuszczeniu ciał do grobu, wypowiedziano kilka mów patryotycznych przez księży, studenci zaś rozdawali obecnym fotografie zabitych (...)”⁷. Grób poległych stał się miejscem wielu manifestacji patriotycznych przed wybuchem powstania. Zarówno pogrzeb, jak i grób zostały sfotografowane i wraz ze zdjęciami ukazującymi ciała ofiar były szeroko kolportowane w Warszawie oraz na pozostałych ziemiach polskich, składając się na „niezliczoną ilość fotografii pięciu ofiar i ich pogrzebu, rozchodzących się po całym kraju z warszawskich fotograficznych zakładów”⁸. W podobnie masowej skali kolportowane były, martyrologiczne w swej graficznej wymowie, *tableau* zestawiane z fragmentów tych zdjęć.

Następnego dnia po pogrzebie zaczynała się żałoba narodowa i wstrzymanie się od wszelkich zabaw. Po mieście krążył okólnik, jakoby wydany przez księdza arcybiskupa Fijałkowskiego, polecający wszystkim mieszkańcom „odwiecznej Polski” przywdzianie żałoby na czas nieograniczony. Kobietom dozwolono jedynie w dzień ślubu przywdziewać strój biały. Wszyscy się zastosowali do tego okólnika. Dorośli i dzieci – wszyscy ubrali się czarno. (...) „Ojczyzna w rozpaczy!”⁹.

6 F. Ramotowska, *Warszawa przedstyczniowa. Przebudzenie: „rewolucja moralna”*, opr. D. Lewandowska, M. Osiecka, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa 2018, s. 198.

7 M.W. Berg, op. cit., s. 178.

8 Ibidem, s. 186–187.

9 Ibidem, s. 179.

Jak ściśle i długo było to przestrzegane możemy również dostrzec na portretowych fotografiach Polek z lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, na których kobiety – niezależnie od wieku – przedstawione były nieomal wyłącznie w stroju narodowej żałoby. Bardzo wyraźnie jest to już widoczne na stereoskopowych fotografiach Karola Beyera przedstawiających procesje Dni Krzyżowych 6–8 maja 1861 roku i Bożego Ciała na Krakowskim Przedmieściu 30 maja 1861 roku, które również były formą patriotycznych manifestacji. Znaczenie tej niezłomnej postawy Polek oraz ich wpływ na społeczeństwo podkreślał tuż po upadku powstania rosyjski historyk, pisząc: „Kobieta polska jest wiecznym, nieubłaganym i niewyleczonym spiskowcem... Polak może być białym, czerwonym, czarno-żółtym – słowem różnych odcieni i kolorów, Polka tylko czerwoną być może. (...) O! nie żartujcie z nią, z tą polską kobietą! Ona prawdziwie niebezpieczna”¹⁰.

III

Równie masowo kolportowanymi fotografiami, jak te związane z pięcioma poległymi, były wykonane w zakładzie Beyera portrety członków Delegacji Miejskiej, która została powołana na rozmowy z namiestnikiem carskim w dniu 27 lutego i 6 marca 1861 roku. Sam Beyer także wchodził w jej skład oraz był autorem pojedynczych portretów jej członków, a także jej fotomontażowego portretu zbiorowego¹¹. Jednym z najbardziej popularnych członków Delegacji stał się Stanisław Hiszpański, szewc warszawski, który odważnie na pytanie namiestnika o winnych za wydarzenia tego dnia odpowiedział, że winnym jest sam namiestnik. „Ta odpowiedź, a może i co innego wówczas wypowiedzianego, zrobiła Hiszpańskiego popularnym. Nazwisko jego zaczęto powtarzać i każdy pragnął mieć jego fotografię. Do 1863 roku można było widzieć na Krakowskim Przedmieściu ogromny jego portret fotograficzny [prawdopodobnie w witrynie zakładu Beyera – LL], gdy on sam już był [na zesłaniu – LL] w Wiatce”¹².

10 Ibidem, s. 172.

11 Zastosowanie metody fotomontażowej wynikało prawdopodobnie z niemożliwości ponownego zebrania wszystkich członków Delegacji w atelier Beyera oraz z konspiracyjnych okoliczności wykonywania zdjęć o tematyce patriotycznej. Beyer wykonał bowiem kilka zbiorowych portretów bez uciekania się do manipulacji fotomontażowych: portret członków Komitetu Warszawskiego Instytutu Muzycznego (1860) czy portret profesora malarstwa Rafała Hadziewicza ze studentami Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie (1860). Zbiory Muzeum Narodowe w Warszawie, DJ 82796, DJ 96437/11.

12 M.W. Berg, op. cit., s. 155.

IV

Wydarzenia z 27 lutego 1861 nie były najtragiczniejszymi w tym roku. Po rozwiązaniu przez władze rosyjskie Delegacji Miejskiej oraz Towarzystwa Rolniczego – ostatnich namiastek niezależności – na placu Zamkowym 8 kwietnia 1861 roku odbyła się protestacyjna demonstracja. Wojska rosyjskie otworzyły ogień do tłumu, zabijając około dwustu demonstrantów¹³. Po tych wydarzeniach na placu Zamkowym ustawiono działa skierowane w stronę Krakowskiego Przedmieścia i ul. Senatorskiej, zostały tam także rozbite namioty wojsk rosyjskich podobnie, jak na innych placach – na placu Saskim czy Krasińskich. Działania te zostały konspiracyjnie – z okien otaczających place budynków – sfotografowane i stały się kolejnym dokumentem ilustrującym represje zaborcy.

Ostatnią przed wybuchem powstania masową demonstracją patriotyczną był pogrzeb 10 października 1861 roku arcybiskupa warszawskiego Antoniego Melchiora Fijałkowskiego. Wydarzenie to, które także było demonstracją patriotyczną, zostało sfotografowane przez Beyera. Była to ostatnia masowa i legalna manifestacja: cztery dni później, 14 października 1861 roku, wprowadzono stan wojenny, który między innymi miał zapobiec tego typu demonstracjom, a przede wszystkim mającym się odbyć 15 października obchodom rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki.

Zmiana sytuacji po 14 października wpłynęła też na formę sporządzania dalszej dokumentacji fotograficznej. Fotografowie nie mogli otwarcie wykonywać zdjęć w mieście. Warunki zmusiły ich do konspiracyjnego sposobu fotografowania. Ustawiali kamery w głębi mieszkań na piętrze i z ukrycia, z okien domów okalających fotografowane miejsca wykonywali zdjęcia, posługując się obiektywami o optyce dłuższej niż standardowa.

V

Do działań poprzedzających wybuch powstania należała również patriotyczna agitacja prowadzona przy pomocy zdjęć z roku 1861 oraz późniejszych. Fotografie te były wykonywane i rozpowszechniane przez zakłady warszawskie

¹³ Ibidem, s. 279–281.

oraz krakowskie, lwowskie czy poznańskie. Po upadku powstania najwyższą cenę zapłacił za to Karol Beyer. W październiku 1861 został aresztowany i osadzony w twierdzy w Modlinie, z której wypuszczono go w wyniku amnestii w kwietniu 1862. W październiku 1863 roku został ponownie aresztowany i osadzony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej, a następnie skazany na zsyłkę do Nowohoperska, skąd powrócił w kwietniu 1865 i do końca życia pozostawał pod dozorem policji rosyjskiej¹⁴. Konsekwencją tych represji było zniszczenie w trakcie aresztowań części jego dorobku, a w czasie jego zsyłki nie mały majątek pod zarządem kuratorskim popadł w ruinę. Zmusiło go to w roku 1867 do zamknięcia zakładu¹⁵. Nie oznaczało to końca obywatelskiej i patriotycznej działalności Beyera, w której wykorzystywał fotografię. Od końca lat sześćdziesiątych skupił się na prowadzonej już od lat pięćdziesiątych działalności dokumentalno-naukowej. Fotografował zabytki polskiej kultury, w roku 1870 otworzył pierwszą w Polsce światłodrukarnię, w której wykonywano oparte na technice fototypii wysokiej jakości reprodukcje nowych fotografii polskich zabytków i dzieł sztuki oraz reprodukcje ich fotografii pochodzących z jego bogatego archiwum¹⁶. Działalność Beyera w tym okresie, podobnie jak wcześniej, służyć miała dobru społecznemu, kulturze narodowej i realizowana była ze szlachetną bezinteresownością i „miłością ku rzeczom ojczyznom a pamiątkom narodowym (...) z góry widząc, że nie zyski, ale stratę materialną liczyć musi”¹⁷. Środki na to czerpał Beyer głównie ze sprzedaży portretów, które „z największą starannością były wykonywane i do dziś dnia one głównie dają zakładowi środki do rozwijania się w kierunku, przynoszącym naukom i sztukom rzeczywistą korzyść”¹⁸.

VI

Wśród zachowanych fotografii z czasów powstania dominują portrety jego uczestników, którzy fotografowali się w Warszawie, Krakowie czy

14 *Kalendarium życia i działalności Karola Beyera*, [w:] *Karol Beyer 1818–1877. Pionier fotografii polskiej, katalog wystawy*, Muzeum Sztuki w Łodzi, październik–listopad 1984, opr. katalogu i wystawy L. Lechowicz, s. 59.

15 D. Jackiewicz, *Fotografowie Warszawy. Karol Beyer 1818–1877*, Dom Spotkań z Historią, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 2012, s. 126.

16 *Kalendarium życia i działalności Karola Beyera...*, op. cit., s. 59.

17 I. Polkowski, *Wspomnienie o Karolu Beyerze*, „Czas” 1877, nr 266, s. 1.

18 [Karol Beyer], *Wiadomości o fotografiach mających wartość historyczną albo artystyczną wykonanych w Zakładzie Karola Beyera*, w *Warszawie Nr. 389*, „Gazeta Warszawska” 1859, nr 330, s. 6.

w Poznaniu, często czynili to przed przyłączeniem się do oddziałów powstańczych, aby najbliższym zostawić po sobie pamiątkę¹⁹.

W fotografiach wykonywanych w zaborze rosyjskim powstańcy byli ubrani w stroje wizytowe, prawdopodobnie dlatego, aby utrudnić policji rosyjskiej identyfikację poszczególnych osób po strojach. Na fotografiach z Krakowa czy Poznania często ubrani są w strój polowy z bronią: szablą, pistoletem czy strzelbą. Z relacji ówczesnych wynika, że fotografie powstały również na miejscu, w obozach powstańczych. Krakowski fotograf Walery Rzewuski kilkakrotnie przedzierał się przez kordon graniczny do Królestwa, do obozów powstańczych, robiąc zdjęcia, których do tej pory nie odnaleziono²⁰. Rzewuski masowo kolportował w czasie powstania również reprodukcje fotografii wykonywanych w Warszawie, m.in. przez Karola Beyera²¹.

Na fotografiach z okresu powstaniowego występują również przedstawiciele władz zaborczych: carscy wysocy urzędnicy i wojskowi, szefowie policji. Niektórzy z nich, jak oberpolicmajster Teodor Trepow, chcieli wykorzystać fotografię dla własnych celów. „Po kilku dniach Trepow zaczął wyjeżdżać, lecz zawsze obandażowany, i tak nawet dał się fotografować u Bajera”²². Wspomniana fotografia przedstawia Trepowa po poturbowaniu go w czasie demonstracji 25 lutego 1861 roku. Widzimy go z głową owiazaną chustą: jak się można domyślać, miało to stanowić dowód obrażeń (niezbyt poważnych, jak widać na fotografii), które odniósł podczas gorliwego pełnienia obowiązków. To zdjęcie, powielone natychmiast przez Beyera w formie *carte de visite*, krążyło po Warszawie, wywołując kpiny i śmiech: „Na Starym Mieście, przy wodotrysku / Pan policmajster dostał po pysku”²³.

Wśród klientów zakładu Beyera byli także cudzoziemcy, m.in. Anglik George Mitchell dziennikarz, jak został opisany na odwrocie jednej

19 Zupełnie innym rodzajem fotograficznej pamiątki związanej z powstaniem jest fotografia „Skazańcy na Sybir w r. 1863”, będąca portretem zbiorowym grupy osiemnastu mężczyzn skazanych na zesłanie, wykonana prawdopodobnie w cytadeli w Warszawie lub w twierdzy Modlin. Zbiory Muzeum Narodowego w Warszawie, nr inw. DI 105314.

20 Jedną z nielicznych tego typu fotografii znajduje się w zbiorach Biblioteki Narodowej w albumie zdjęć *Album fotografii związanych z powstaniem styczniowym*, na jego karcie czwartej znajduje się fotografia (IF 6670) – prawdopodobnie reprodukcja z innej fotografii – przedstawiająca dziewięciu powstańców na tle ściany. Odbitka wycięta w owalnym kształcie naklejona jest na czarne tło i otacza ją czarno-biała wstęga, na której znajdują się ich imiona i nazwiska.

21 I. Płażewski, *Spojrzenie w przeszłość fotografii polskiej*, PIW, Warszawa 1982, s. 79.

22 M.W. Berg, op. cit., s. 158.

23 Ibidem, s. 131.

z fotografii²⁴, czy zagraniczni dyplomaci jak podpułkownik Edward Stanton, konsul angielski w Warszawie od roku 1860, który wcześniej walczył w wojnie krymskiej²⁵.

Fotografie powstaniowe odegrały jeszcze jedną, posępną rolę. Tajna policja carska posługiwała się nimi jako materiałem do policyjnego *dossier*, wykorzystywanego do walki z ruchem narodowym, m.in. na ich podstawie dokonywano aresztowań. W Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie znajduje się tzw. *Album policmajstra* Platona Fredericksa, ówczesnego zwierzchnika rosyjskiej policji w Warszawie²⁶. Zawiera on ponad siedemset fotografii i stanowi skrupulatną i bardzo bogatą dokumentację fotograficzną dotyczącą wydarzeń i ludzi związanych z Powstaniem Styczniowym. Prócz tego albumu zachował się jeszcze jeden zbiór o tej tematyce i podobnym charakterze. Jest to część dokumentacji po szpiegu-prowokatorze tajnej policji, Julianie Bałaszkiwiczu vel Potockim, który w działaniach szpiegowskich posługiwał się także fotografią²⁷.

Liczbę rozpowszechnianych w okresie powstaniowym propagandowych fotografii niektórzy historycy szacują na milion²⁸. Może się ona wydawać nieco zawyżoną, ale na pewno skala tego zjawiska musiała być masowa. O „niezliczonych ilościach egzemplarzy”, które „rozleciały się po całej

24 W rzeczywistości George Mitchell prawdopodobnie był nieoficjalnym wysłannikiem rządu brytyjskiego, o czym świadczyć może jego intensywna korespondencja ze sprzyjającym sprawie polskiej Johnem Russellem, ówczesnym ministrem spraw zagranicznych, który był też dwukrotnie premierem. George Mitchell bardzo szybko wyjechał po powrocie do Londynu w roku 1862 książkę *Letters addressed to Earl Russell, respecting the late events at Warsaw, and in Poland*. Opisał w niej, w datowanych między 15 października a 20 października 1861 listach, m.in. pogrzeb arcybiskupa Antoniego Fijałkowskiego 10 października 1861, w którym uczestniczył wraz z dwustoma tysiącami ludzi (s. 19) oraz pobicie go lancami przez Kozaków 15 października w okolicy jednego z kościołów na ulicy Miodowej, a także brutalne represje władz rosyjskich tego dnia oraz w nocy z 15 na 16 października po prowadzeniu stanu wojennego 14 października 1861. G. Mitchell, *Letters addressed to Earl Russell, respecting the late events at Warsaw, and in Poland*, London 1862, s. 5–7. W przedmowie do książki pisze: „Niniejsza korespondencja jest publikowana wyłącznie w celu przedstawienia społeczeństwu właściwego obrazu obecnego, opłakanego stanu Polski, lecz z nadzieją, że wszyscy, którzy ją przeczytają, zapamiętają, iż tolerowanie takich barbarzyństw, niszczących szlachetny i ofiarny naród w centrum Europy, przynosi wstyd i hańbę wspólnocie narodów chrześcijańskich, które w milczeniu są świadkami czynów sprzecznych z wszelkim prawem ludzkim i boskim”. Ibidem, 1 nlb. Mitchell w jednym z listów opisuje również, na podstawie relacji naocznego świadka, masakrę z 8 kwietnia 1861 (s. 25–26).

25 Nominację ppłk. Edwarda Stantona na konsula generalnego w Warszawie ogłoszono na początku grudnia 1860. “The London Gazette” 1860, Issue 22457, s. 4959, <https://www.thegazette.co.uk/London/issue/22457/page/4959>; [dostęp: 28.07.2024].

26 Tytuł albumu nadany przez jego właściciela brzmiał *Pamięć miatieża* (Pamięć buntu). Muzeum Wojska Polskiego, nr inw. 27178.

27 Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps 2331, t. 1.

28 I. Płażewski, op. cit., s. 77.

Polsce”²⁹ pisze cytowany wcześniej rosyjski historyk Berg. Tę skalę pośrednio potwierdza także liczba fotografii wykonywanych w tym czasie w dużych zakładach fotograficznych w Warszawie. Jeden z największych – obok Beyera – warszawskich zakładów fotograficznych, „Zakład p. Mieczkowskiego w roku 1862 wyrabiał 237 tysięcy sztuk biletów fotograficznych, prócz większych”³⁰.

VII

Do wydarzeń i postaci związanych z Powstaniem Styczniowym odnosiły się montażowe *tableau* wykonywane między innymi w Krakowie przez Walerego Rzewuskiego i Awita Szuberta we współpracy z malarzem i fotografem Walerym Eljaszem Radzikowskim. Szubert po powstaniu kolportował *tableau* powstańcze opracowane ok. roku 1868 wspólnie z Radzikowskim: *Za wiarę i ojczyznę, 1863, polegli* oraz *Za wiarę i ojczyznę, 1863, rozstrzelani – powieszeni*³¹. Podobne *tableau* powstańców rozpowszechniał Walery Rzewuski *Ofiary z r. 1863, tab. I–II, III, IV*³². Autorem ich dekoracji graficznej był także Walery Eljasz Radzikowski.

VIII

Fotografowie polscy nie tylko wykonywali zdjęcia w okresie powstaniowym związane z postaciami i wydarzeniami politycznymi, ale sami bezpośrednio uczestniczyli w działaniach powstańczych. Jan Nepomucen Seyfried, z wykształcenia malarz, był uczestnikiem powstania i osiadł po 1863 roku w Poznaniu, otwierając tam zakład fotograficzny³³. Seyfried wykonywał również reprodukcje fotografii powstańców m.in. z fotografii Rzewuskiego³⁴.

29 M.W. Berg, op. cit., s. 169.

30 A. Wiślicki, *Fotografia w Warszawie*, „Tygodnik Ilustrowany” 1863, nr 209, s. 378.

31 Awit Szubert, Walery Eljasz Radzikowski, *Za wiarę i ojczyznę, 1863, rozstrzelani – powieszeni*, ok. 1868, kopie cyfrowe są dostępne on-line: <https://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication/10820/edition/8910>; <https://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication/10822/edition/8912>; [dostęp: 28.07.2024].

32 Walery Rzewuski, Walery Eljasz Radzikowski, *Ofiary z r. 1863*, 1868, kopia cyfrowa dostępna on-line: <https://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication/10823/edition/8913/content>; [dostęp: 28.07.2024].

33 Ignacy Płażewski błędnie podaje jego imię – Maurycy. I. Płażewski, op. cit., s. 95.

34 Przykładem tego jest portret Józefa Śmiechowskiego w zbiorach Biblioteki Narodowej, F.6673/AFF.I-1. Kopia cyfrowa dostępna on-line: https://katalogi.bn.org.pl/discovery/fulldisplay?docid=alma991034832029705066&vid=48OMNIS_NLOP;48OMNIS_NLOP; [dostęp: 29.07.2024].

Józef Zajązkowski – prawdopodobnie uczeń Beyera – otworzył przed powstaniem zakład w Zgierzu, potem przeniósł się do Łodzi. Był powstańczym naczelnikiem w tym mieście³⁵, jak również autorem spisanych w 1870 roku wspomnień *Notatki z czasów powstania w r. 1863 a mianowicie w m. Łodzi i jego okolicach*.

Awit Szubert malarz i fotograf przebywający wtedy w Wiedniu, gdzie uczył się fotografii, na wieść o wybuchu powstania powrócił do Krakowa i został powstańczym kurierem³⁶. Po powstaniu kolportował wspomniane *tableau*, opracowane wspólnie z malarzem i fotografem Walerym Eljaszem Radzikowskim.

IX

Fotografia polska okresu Powstania Styczniowego stanowi jeden z przykładów w dziejach fotografii światowej wykorzystania jej w tamtym czasie w wielu funkcjach związanych z ważnymi wydarzeniami politycznymi oraz z szerszymi zjawiskami kulturowymi, na których kształtowanie miała istotny wpływ. Wcześniejszym przykładem takiego wykorzystania tego wciąż nowego wtedy medium może być fotografia z wojny krymskiej (1853–1856), a równoległe do Powstania Styczniowego w czasie wojny secesyjnej w USA (1861–1865). Krótco po zakończeniu powstania podobne funkcje pełniła fotografia w czasie wojny francusko-pruskiej (1870–1871) oraz komuny paryskiej (1871).

X

Fotografie związane z Powstaniem Styczniowym – podobnie jak w przywołanych wyżej przykładach zagranicznych – były nie tylko jednym z narzędzi propagandowych w walce politycznej czy dokumentem historycznym rejestrującym wydarzenia tych lat, oddają także ówczesną atmosferę, głównie za sprawą wizerunków uczestniczących w nich ludzi, utrwalając ich obecność w historycznej wyobraźni zbiorowej kolejnych pokoleń.

35 D. Samborska-Kukuć, *Kilka komentarzy do wspomnień Józefa Zajązkowskiego (Notatki z czasów powstania w r. 1863 a mianowicie w m. Łodzi i jego okolicach)*, „Przegląd Nauk Historycznych” 2019, r. 18, nr 1, s. 237, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_18778_1644-857X_18_01_10/c/3834-5241.pdf; [dostęp: 19.07.2024].

36 K. Kudłacz, *Awit Szubert, krakowski fotograf drugiej połowy XIX wieku*, „Dagerotyp” 2009, nr 18, s. 6.

Okres powstaniowy dzielą zaledwie ponad dwie dekady od kiedy w roku 1839 zaistniała fotografia. To była wciąż wczesna faza jej historii, w której kształtowały się jej główne formy i obszary praktyk oraz funkcje. W tych szczególnych okolicznościach historycznych, zdających się nie sprzyjać kształtowaniu się zjawisk kulturowych, fotografia została zaangażowana do działań politycznych, w efekcie czego przyspieszyło to jej ewolucję oraz poszerzyło jej funkcje „przyczyniając się do procesu modernizacji” także ówczesnej kultury polskiej³⁷.

Należy podkreślić, że fotografia polska rozwijała się w XIX wieku w szczególnych warunkach kulturowych i politycznych, w narodzie pozbawionym państwa, podzielonym granicami zaborów oraz poddanym wynaradawiającej opresji oraz zróżnicowanym oddziaływaniom narodowych kultur państw zaborczych.

Wiek XIX był w historii Europy i USA okresem kształtowania się nowoczesnych narodów oraz ich zbiorowej świadomości. Polska nowoczesna świadomość narodowa formowała się więc w wyjątkowo trudnych warunkach. Poczucie zagrożenia dla tożsamości narodowej sprawiło, że wątki patriotyczne były stale i silnie obecne w kulturze polskiej tego okresu aż po odzyskanie niepodległości w roku 1918. Istniało ono również później, wywołane skutkami agresji sowieckiej Rosji najpierw w roku 1920, a później wspólnej z Niemcami agresji we wrześniu 1939, a także skutkami lat okupacji w czasie drugiej wojny światowej oraz popadnięcia kolejny raz w naszej historii, w latach 1945–1989, pod imperialną władzę Rosji wtedy rządzonej przez komunistów. We wszystkich tych dekadach wieku XX wątki narodowe występowały w różnych obszarach kultury, w tym także – co jest mniej znane – w efektach praktyk kolejnych pokoleń polskich fotografów, których narodowa świadomość i związana z nią powinność miały swe źródła m.in. w postawach i dorobku polskich fotografów okresu Powstania Styczniowego.

37 A. Trachtenberg, *Reading American photographs. Images as history – Mathew Brady to Walker Evans*, New York 1995, s. 83.

Marzena Jaworska

Pamięć w kolorze sepii. Kolekcja fotografii z okresu Powstania Styczniowego w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie

(...) jednak po nas nie pozostanie nic na tym świecie, jedna tylko fotografia przypominać nas będzie.

Marcin Olszyński¹

I

W 1839 roku, po wielu próbach i doświadczeniach, pojawiła się fotografia, genialny wynalazek XIX wieku, który w szczególny sposób zmienił świat. Prace nad nim prowadzili równocześnie: we Francji – Louis Jacques Mandé Daguerre (1787–1851) – autor obrazu utrwalonego na płytce srebrnej, w Anglii – William Henry Fox Talbot (1800–1877) – twórca talbotypii, pierwszej metody negatywo-pozytywowej². Wiadomość o wynalazku szybko dotarła na ziemię polskie, czego dowodem są opublikowane na ten temat już w styczniu i lutym 1839 roku wzmianki w prasie³. Nowo powstała technika szybko znalazła zwolenników. W niemal wszystkich większych miastach pojawili się dagerotypiści, a po nich fotografowie. Jako pierwszych wymienia się: Maksymiliana Strasza⁴, Michała

1 M. Olszyński, *Półwiekowy okres istnienia fotografii*, „Kłosa” 1889, nr 1237, s. 172.

2 Za datę powstania fotografii przyjmuje się 1839 r., kiedy fizyk francuski François Arago, w imieniu wynalazcy L.J.M. Daguerre’a w Akademii Nauk w Paryżu ogłosił zasady dagerotypii, a W.H.F. Talbot w Królewskim Instytucie w Londynie ujawnił zasady kalotypii, zwanej później talbotypią. Obydwie techniki stały się podwaliną dla dalszego rozwoju fotografii i były stosowane do końca lat 50. XIX w., kiedy wyparł je nowo odkryty proces, tak zwany kolodionowy mokry.

3 6 lutego 1839 r. inżynier Maksymilian Strasz (1804–1870) z Kielc podał w dodatku do „Gazety Codziennej” – „Wiadomości Handlowe i Przemysłowe” – informację o wynalazku Daguerre’a w artykule *O ustaleniu działań światła*. Patrz: W. Mossakowska, *Początki fotografii w Warszawie (1839–1863)*, t. 1, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 1994, s. 206–208. W ciągu tego samego roku opublikował on na łamach tej gazety jeszcze pięć artykułów na temat metody Talbota i Daguerre’a.

4 Maksymilian Strasz był nie tylko pierwszym polskim fotografem, lecz również autorem pierwszej polskiej publikacji z dziedziny fotografii oraz pierwszego polskiego podręcznika, który ukazał się nakładem wydawnictwa Maurycego Orgelbranda pt. *Fotografia, czyli opisanie środków obecnie używanych do zdejmwania obrazów za pomocą światła, przy użyciu kolodionu, złożone podług najnowszych dzieł*, Warszawa 1856. Patrz: W. Żdźarski, *Zacząło się od Daguerre’a. Szkice z dziejów fotografii XIX w.*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1977, s. 19–21.

Szweycera⁵ (prawdopodobnie autora dagerotypu z wizerunkiem Adama Mickiewicza), Karola Beyera, Jana Mieczkowskiego i wielu innych. W tym gronie znalazła się również kobieta, Klementyna z Sanguszków hrabina Małachowska (1796–1843), polska emigrantka zamieszkała po Powstaniu Listopadowym w Paryżu i trudniąca się tam dagerotypią⁶.

Popularność fotografii rosła wraz z kolejnymi udoskonaleniami technicznymi, które czyniły ją łatwiejszą do wykonania, tańszą i tym samym bardziej dostępną. Wynaleziona w 1851 roku przez Anglika Fredericka Scotta Archera (1813–1857) technika kolodionowa mokra wyparła dagerotypię, a następnie metodę Talbota, dając fotografii nowe możliwości rozwoju⁷. Opatentowany trzy lata później w Paryżu, przez Andre Adolphe'a Eugene'a Disderiego (1819–1889) format wizytowy (*carte de visite*), przyczynił się do zwiększenia popularności fotografii i jej umasowienia⁸. Produkcją zajmowały się najbardziej renomowane zakłady i firmy edytorskie, ale także plagiatorzy, którzy wypuszczali na rynek pirackie wersje oryginalnych odbitek⁹. Jednolity format sprzyjał kolekcjonowaniu fotografii, co dodatkowo ułatwiały specjalne albumy z wyciętymi na odbitki ramkami.

Powstanie Styczniowe przypadło na okres kiedy w całej Europie i Ameryce szerzyła się moda na fotografie wizytowe. Podczas gdy na Zachodzie była to beztraska zabawa towarzyska i rodzinna, na ziemiach polskich zdjęcia

-
- 5 Michał Szweycer (1809–1871) – polski szlachcic, fotograf, adiutant gen. Dwernickiego, następnie emigrant zamieszkały w Paryżu. Wyuczył się dagerotypii (u samego Daguerre'a), a później fotografii. Przyjaźnił się z Adamem Mickiewiczem, który tylko jemu pozwalał się fotografować. Wszystkie znane wizerunki Mickiewicza powstały na podstawie dagerotypów i fotografii Michała Szweycera.
 - 6 Pierwszy pokaz dagerotypów zorganizowało Warszawskie Towarzystwo Dobroczynności 13 października 1839 r. Autorką jednej z prezentowanych wówczas prac, przedstawiającej katedrę Notre-Dame w Paryżu, była prawdopodobnie Polka Klementyna z Sanguszków hr. Małachowska (1796–1843), która po Powstaniu Listopadowym wyemigrowała do Francji. Dwa dagerotypy z widokami kościoła Wizytek i Pałacu Kazimierzowskiego wykonał profesor nauk przyrodniczych Jędrzej Radwański (1800–1860). Patrz: W. Mossakowska, A. Zeńczak, *Kraków na starej fotografii*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1984, s. 9.
 - 7 Umożliwiła ona wykonanie ze szklanego negatywu niemal nieskończonej liczby papierowych odbitek.
 - 8 Te małe fotografie, wielkością zbliżone do biletów wizytowych (ok. 6 x 9 cm), od których wzięły nazwę, od końca lat 50. XIX w. produkowano w milionowych nakładach. Szybki i tani proces wykonywania albuminowych odbitek do *carte de visite* (jedna płyta negatywowa składała się z kilku lub kilkunastu pojedynczych negatywów) pozwalał na masową produkcję. Sukces formatu był wynikiem niskiej ceny tych fotografii. Były dzięki temu dostępne dla bardzo szerokiego kręgu odbiorców, również tych mniej zamożnych.
 - 9 Największą popularność przeżywały fotograficzne wizytówki w latach 60. i 70. XIX w., chociaż produkowano je z powodzeniem jeszcze przez kilka kolejnych dekad, aż do końca wieku.

traktowane były często jak relikwie¹⁰. Stały się świadkiem tragicznych wydarzeń, drogą sercu pamiątką po bliskich poległych lub zesłanych w głąb Rosji. W każdym domu, czy to arystokratycznym, czy mieszczańskim, wypełniały albumy, wisiały na ścianach, stały w ramach na sekretarzykach i salonowych meblach. Integrowały domowników, utrwały wiedzę o wydarzeniach i kulturze materialnej dawnych epok. Przechowywane w tajemnicy, miały nie tylko zaspokoić głód informacji prasowo-ilustracyjnej, ale odgrywać donioślejszą rolę, zagrzewać do działalności patriotycznej, budzić gniew wobec zaborcy.

Obraz Powstania Styczniowego w sztuce jest powszechnie znany. Dzieła Grotgera, Sochaczewskiego, Malczewskiego budowały w wyobraźni pokoleń wizerunek powstańczej i zesłańczej rzeczywistości. Wzmacniały go dostępne masowemu odbiorcy ilustracje prasowe. Często zapominamy, że nie są to jedyne ważne artefakty ikonografii Powstania Styczniowego. Po raz pierwszy w historii obraz tamtych wydarzeń tworzyły także fotografie. Ten stosunkowo wówczas nowy, bo liczący zaledwie dwadzieścia lat wynalazek, z powodzeniem konkurował z tradycyjnymi przekazami ikonograficznymi: grafiką, malarstwem i towarzyszył wysiłkom zbrojnym XIX-wiecznych patriotów.

Fotografia wierniejsza w odtwarzaniu rzeczywistości od dotychczas używanego środka przekazu, jakim była grafika, zaczęła ją stopniowo zastępować. Jak poważnie traktowano wówczas przekaz fotograficzny świadczy wspomnienie Jadwigi Prendowskiej, kurierki Langiewicza: „Giedyminowa opowiadała mi, jak się z jakimś spierała, znajomym który jej pokazywał fotografię kosynierów, rozumie się, z wyobraźni ułożoną, w obozie aparatu fotograficznego nie było, nie były jeszcze tak upowszechnione. Ten ktoś wskazywał w tej grupie niby mnie, nie pozwalając się przekonać, że ja w kosynierach nie służę”¹¹.

10 Jak twierdził Aleksander Maciesza: „Fotografie poległych lub rozstrzelanych stały się w domu swego rodzaju relikwiami, przy których wspominano zmarłych i szeptano o zmartwychwstaniu Polski (...). W żadnym bodaj kraju fotografia nie odegrała tak wielkiej roli jako krzewicielka uczuć umiłowania Ojczyzny, jak w Polsce”. Patrz A. Maciesza, *Historia fotografii polskiej w latach 1839–1889*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 1972, s. 56–59.

11 Jadwiga Prendowska (1832–1915), kurierka oddziału Mariana Langiewicza, organizatorka Stowarzyszenia Niewiast w powiecie ilżeckim. Więziona w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej od września 1863 r. do grudnia 1864 r. Zesłana do Kunguru. Patrz: J. Prendowska, *Moje wspomnienia*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1962, s. 146.

Ze względu na tani i wygodny w warunkach konspiracyjnych format wizytowy, łatwość reprodukcji, a także wiarygodność rejestracji, fotografia znalazła powszechne zastosowanie jako środek agitacji, walki politycznej, jako dokument historyczny rejestrujący wydarzenia z tamtych lat i uwieczniający osoby w nich uczestniczące. To właśnie ona przygotowywała grunt pod powstanie.

Zdjęcia funkcjonowały w tysiącach egzemplarzy w trzech zaborach, a także poza granicami ziem polskich. Były reprodukowane i wykorzystywane jako wzory drzeworytów i ilustracji. Podczas żałoby narodowej i powstania kolportaż oraz kolekcjonowanie portretów bohaterów narodowych stanowiły cichą formę solidarności z walczącym Królestwem Kongresowym. W tym czasie zaczęto tworzyć prywatne albumy patriotyczne, w których zbierano nie tylko zdjęcia członków rodziny (w strojach żałobnych lub powstańczych), lecz także wizerunki ważnych postaci publicznych: dowódców, działaczy politycznych, bohaterów zesłanych na Syberię. Jeszcze wiele lat później podtrzymywały one świadomość patriotyczną Polaków, a emigrantom i zesłańcom przypominały o ojczyźnie¹².

Fotografując się, zbierając zdjęcia, często także je podpisując, tworzono kolekcje, które do dziś wpływają na powszechne wyobrażenie powstania i jego uczestników. Przechowywane w albumach obok zdjęć najbliższych członków rodziny uczestniczących w tych wydarzeniach, trafiały następnie do rąk kolekcjonerów i do muzealnych zbiorów.

II

Muzeum Niepodległości w Warszawie, zgodnie ze swymi zadaniami statutowymi, kolekcjonuje zabytki i pamiątki związane z historią narodu i państwa polskiego w jego granicach historycznych. Do zbiorów trafiają eksponaty ilustrujące polskie dążenia do niepodległości, od Insurekcji Kościuszkowskiej po czasy współczesne. Najwięcej udaje się pozyskać dzięki ofiarności osób prywatnych. Liczną grupę stanowią obiekty związane ze

12 Patriotyczne przesłanie zawarte w fotografiach z lat 1861–1864 nie straciło na znaczeniu po upadku powstania. Przechowywane na emigracji i na zesłaniu zdjęcia chroniły żyjącą tam młodzież przed wynarodowieniem. Aleksander Maciesza wspomina: „Sam oglądałem te różne fotografie Beyera na Syberii z wielkim wzruszeniem jako syn powstańców, gdy z rodzicami w latach szkolnych odwiedzałem rodziny powstańców-warszawiaków. Tak daleko zawędrowały te fotografie i tam budziły wśród młodego pokolenia uczucia patriotyczne”. Patrz: A. Maciesza, op. cit., s. 48.

zrywem niepodległościowym 1863 roku, wśród nich niezwykle cenne fotografie z epoki.

Spośród blisko 500 zdjęć tematycznie związanych z powstaniem 1863 roku, ponad 400 to oryginalne fotografie i fotoreprodukcje z okresu przedpowstaniowego, Powstania Styczniowego i zesłania¹³. Większość nabytków pochodzi z darów i zakupów od osób prywatnych, pozostała część została zakupiona na aukcjach i w antykwariatach. Najcenniejsze, z punktu widzenia wartości ikonograficznej, są odbitki wykonane współcześnie z wydarzeniami lat 1860–1864. Są wśród nich zarówno oryginalne, przeważnie dobrze zachowane i czytelne prace, jak i fotokopie, masowo ówczasie rozprowadzane w celach propagandowych, często słabej jakości technicznej na skutek wielokrotnego kopiowania, pozbawione wyrazistych szczegółów. Wśród oryginalnych fotografii są także nieliczne dublety. Zbiór charakteryzuje się szerokim zasięgiem tematycznym, a także bogatą reprezentacją zakładów fotograficznych (50). Zdjęcia w większości są sygnowane i datowane, opatrzone dedykacjami i odręcznymi notatkami.

W zbiorze przeważają fotografie w formacie wizytowym (*carte de visite*), są także zdjęcia gabinetowe (*cabinet portrait*) i większego formatu (*tableau*, portret zbiorowy). Większość to podobizny członków i dowódców oddziałów powstańczych, uczestników manifestacji patriotycznych, zesłańców syberyjskich, zdjęcia przedstawiające sceny bitewne, różne kompozycje pamiątkowe oraz *tableau* z wizerunkami uczestników powstania. Część fotografii została przezfotografowana, są to często pamiątkowe reprodukcje z litografii lub drzeworytów zamieszczanych w ilustrowanych czasopismach zachodnich.

Większość zdjęć pochodzi z trzech zabytkowych albumów do przechowywania fotografii, z drugiej połowy XIX wieku, poświęconych tematyce patriotycznej oraz z kolekcji Wandy Umińskiej (1841–1926). Istotną część stanowi fragment spuścizny po Stanisławie Antonim Prószyńskim (1826–1895) oraz fotografie zesłańców syberyjskich z guberni permskiej.

13 Publikacja nie jest pełną prezentacją ikonografii związanej z Powstaniem Styczniowym. Ze zbioru wyłączono fotografie ukazujące portrety weteranów Powstania Styczniowego, miejsca pamięci, uroczystości pogrzebowe z okresu dwudziestolecia międzywojennego, widoki cmentarzy z nagrobkami powstańców czy miejsc pamięci.

Zbiór gromadzony jest od lat 60. XX wieku do czasów współczesnych. Większość to nabytki z lat 60. i 70. XX wieku, w mniejszej liczbie z lat 80. i 90. oraz po 2000 roku. Kolekcja jest wciąż rozwijana.

III

Pierwsza fotografia związana z Powstaniem Styczniowym, została zakupiona w 1960 roku od Andrzeja Rabczenki. Jest to portret Romualda Traugutta, przeфотографowany prawdopodobnie w latach 20. XX wieku i naklejony na tekturę, zawierający dedykację jego córki Anny Korwin-Juskiewiczowej z Trauguttów¹⁴. W latach 1962–1963 prowadzone były prace dokumentacyjno-rekonstrukcyjne w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej towarzyszące przygotowywaniu wystawy dla uczczenia setnej rocznicy Powstania Styczniowego. Ekspozycja ta zapoczątkowała działalność Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, wówczas Oddziału Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego¹⁵. Wymienione wyżej wydarzenia oraz ogólne zainteresowanie rokiem 1863 odegrały ogromną rolę w napływie eksponatów. To wówczas Muzeum otrzymało pierwsze dary. Jadwiga z Wolskich Tumidajska, wnuczka Marii z Pikuzińskich Güntherowej¹⁶, podarowała kilka fotografii uczestników powstania oraz materiały archiwalne o działalności Komitetu Niewiast Polskich w Galicji.

W tym samym roku Henryka i Stefan Trojanowscy z Warszawy przekazali cenny album z 2. poł. XIX wieku, zawierający oryginalne odbitki fotograficzne typu *carte de visite* z okresu walk narodowowyzwoleńczych. Album o wymiarach 28,6 x 22,5 x 3 cm oprawiony został w twarde, tekturowe okładki zaciągnięte ciemnobrązową skórą. Na oprawie znajdują się wytłoczone na ślepo ramki, ozdobione w narożnikach dodatkowymi odciskami

14 Anna Juskiewicz, starsza córka Romualda Traugutta, żyła jeszcze w okresie międzywojennym, zmarła 24 maja 1938 r. Czczyła pamięć ojca, do końca życia uczestniczyła we wszystkich uroczystościach związanych z Powstaniem Styczniowym. Dedykacja na zdjęciu złożona została dla Stanisława Kozłowskiego (ok. 1880–1932) – dyrektora Państwowego Zakładu Zdrojowego w Ciechocinku.

15 Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego zostało powołane zarządzeniem Ministra Kultury i Sztuki z dnia 9 listopada 1957 r., zob. „Monitor Polski” z 20 XI 1957 r. nr 88, poz. 528.

16 Maria z Pikuzińskich Güntherowa (1831–1906), żona Aleksandra Günthera, właściciela majątku Dołęga w Galicji, uczestniczyła w ruchu patriotycznym szlachty od 1861 r. Zajmowała się zbieraniem składek na rzecz powstania, udzielała pomocy powstańcom i była członkinią Komitetu Niewiast Polskich w Krakowie. Patrz: H. Wiórkiewicz, H. Ozyra, B. Andrzejewska, *Powstanie styczniowe. Katalog zbiorów Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie. Nabytki z lat 1957–1975*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie, Warszawa 1982, s. 6.

tłoków o floralnym kształcie. Na grzbiecie znajduje się okazały ornament. Oprawa zaopatrzona została w dwie pary mosiężnych zapinek, ozdobionych puncowaniem i emalią. Album zawiera łącznie 14 kart wykonanych z tektury, obustronnie oklejonych kremowym papierem maszynowym. Każda z nich posiada po cztery wycięte otwory przeznaczone do wsuwania odbitek fotograficznych, zarówno od strony *recto*, jak i *verso*. Spośród 105 fotografii, ponad 90 stanowi dokumentację ikonograficzną wydarzeń z lat 1861–1864. Są to umieszczone w dość dowolnym układzie portrety indywidualne i zbiorowe, reprodukcje dzieł sztuki przedstawiające sceny z manifestacji patriotycznych w 1861 roku, pośmiertne wizerunki pięciu poległych w czasie tragicznej manifestacji 21 lutego 1861 roku w Warszawie i członków warszawskiej Delegacji Miejskiej do namiestnika Gorczakowa w 1861 roku, bitwy i potyczki, dobrze znane podobizny dowódców oddziałów powstańczej partyzantki, członków władz powstańczych różnych szczebli i organizacji narodowej, fotografie Rosjan – wojskowych działaczy Komitetu Oficerów Rosyjskich w Warszawie oraz popularne podobizny Aleksandra Hercena i Mikołaja Ogariowa. Zdecydowana większość, szczególnie sceny historyczne i bitewne, to pamiątkowe fotografie rycin i malarstwa, reprodukowanych w ówczesnej ilustrowanej prasie zagranicznej. Sygnowane fotografie pochodzą z pracowni: Karola Beyera, Jana Mieczkowskiego, Walerego Rzewuskiego, Augusta i Fryderyka Zeuschnerów, Augusta Stechera, Mayera i Piersona.

Wartość ofiarowanego albumu podnosi fakt jego pochodzenia i dalszych, niezwykłych losów. Pierwotnie należał do warszawskiego lekarza Konstantego Karwowskiego (1834–1918), który w 1863 roku, razem z dr. Władysławem Stankiewiczem, leczył rannych powstańców w szpitalach prowincjonalnych jako chirurg objazdowy oraz był współautorem tłumaczenia pracy pt. *Rys zasad chirurgii wojennej*, wydrukowanej na samym początku powstania. Po śmierci Konstantego Karwowskiego (był samotny), zgodnie z jego testamentem, zbiory dzieł sztuki ofiarowano ówczesnemu Muzeum Miejskiemu (obecnie znajdują się w Muzeum Narodowym w Warszawie), księgozbiór przekazano do Biblioteki Publicznej, zaś pozostałe pamiątki historyczne znalazły się w posiadaniu stryjecznego brata Kazimierza Karwowskiego (1859–1938), który mieszkał z rodziną w domu przy ulicy Mokotowskiej 7.

Podczas Powstania Warszawskiego 1944 roku Karwowscy zamurowali pamiętki w dwóch piwnicach. Po wojnie do zrujnowanego domu już nigdy na stałe nie powrócili. Ukryte materiały uległy zniszczeniu i rozproszeniu, znajdowali je różni ludzie, m.in. Zofia Trojanowska, która wyciągnęła album w 1945 roku z ruin domu przy ul. Mokotowskiej 7¹⁷.

Kolejny zestaw pamiętek z okresu manifestacji patriotycznych i żałoby narodowej, zakupiony został w 1963 roku od Feliksa Ścibały z Krakowa. Obok tzw. czarnej biżuterii, pozyskano kilkanaście fotografii uczestników powstania oraz kilka nekrologów.

Ponad połowa zdjęć z prezentowanej kolekcji była niegdyś własnością Wandy Umińskiej (1841–1926), uczestniczki Powstania Styczniowego związanej ze stronnictwem czerwonych, kurierki Rządu Narodowego, opiekunki więźniów X Pawilonu i Pawiaka. Po upadku powstania zaangażowała się w realizację pozytywistycznych idei „pracy organicznej”, szczególnie w walkę z analfabetyzmem wśród ludności wiejskiej, krzewienie oświaty i kultury¹⁸. Fotografie z jej zbioru zostały zakupione w 1964 roku od Barbary Kosiorek z Domaniewic koło Łowicza. Prawdopodobnie trafiły one do rodziny Kosiorków za pośrednictwem wychowanki Umińskiej, Benigny (Bogny) Kosiorek, która mieszkała u swej opiekunki przy ul. Widok w Warszawie. Ona też przypuszczalnie zawiozła spuściznę do rodzinnych Domaniewic (dom przy ulicy Widok nie istnieje). Po jej śmierci w 1955 roku materiałami zaopiekowała się rodzina Kosiorków. Kolekcja liczy 292 fotografie¹⁹, z czego 289 to podobizny osób, w tym zesłańców z Ufy i Kazania, pozostałe trzy to pamiętkowe obrazki z czasów powstania. Większość zdjęć przedstawia osoby związane z wydarzeniami z lat 1861–1865. Fotografie wykonano

17 Na odwrocie przedniej okładki albumu znajduje się napis w języku rosyjskim: „Kniazia Wittgensteina”. Napis ten stał się podstawowym elementem pomocnym przy wyjaśnianiu proveniencji albumu. Patrz: H. Wiórkiewicz, H. Ozyra, B. Andrzejewska, op. cit., s. 6–7.

18 Dla Wandy Umińskiej działalność pomocowa i konspiracyjna stała się sensem jej życia. W swojej pracy była niezwykle skuteczna, potrafiła docierać nawet do więźniów X Pawilonu, uczestniczyła w manifestacjach i marszach patriotycznych, organizowała kwesty, dbała o pamięć i wsparcie zesłańców na Syberii. Współpracowała z innymi kobietami zaangażowanymi w ruch niepodległościowy. Za swoją działalność była dwukrotnie aresztowana i więziona na Zamku Lubelskim i w Cytadeli Warszawskiej. W niepodległej Polsce została uznana za weterankę Powstania Styczniowego, a w 1925 r., jako jedna z pięciu kobiet, otrzymała Krzyż Polonia Restituta, przyznany przez marszałka Józefa Piłsudskiego.

19 Zbiór prawdopodobnie był o wiele większy i z czasem uległ uszkodzeniu i rozproszeniu. Przechowywana dziś w Muzeum Niepodległości w Warszawie kolekcja to zaledwie część materiałów zgromadzonych przez Wandę Umińską.

w warszawskich zakładach (178), z czego 116 zdjęć pochodzi z zakładu Karola Beyera, 12 z zakładu Jana Mieczkowskiego²⁰. Tylko niektóre zdjęcia zostały ofiarowane kolekcjonerce przez osoby na nich uwiecznione. Większość została pozyskana od znajomych i rodzin osób sportretowanych na zdjęciach. Umińska zaangażowana w działalność niepodległościową, zabiegała o zachowanie pamięci o bohaterach wydarzeń 1863 roku, dlatego kolekcja zawiera głównie fotografie uczestników powstania. Są to podobizny zarówno osób powszechnie znanych, jak i szeregowych powstańców. Jest to interesujący materiał źródłowy, dostarczający wiadomości o ubiorze i uzbrojeniu, a także różnych osobach z epoki, przeważnie z otoczenia i kręgów towarzyskich Umińskiej. Wartość dokumentalną kolekcji podnoszą notatki, zapiski i dedykacje zamieszczone na *verso* fotografii. Często opatrzone datami, pozwalają uściślić czas powstania zdjęć. Gromadzenie ich uznała Umińska za rodzaj obywatelskiej powinności, formę zachowania pamięci dla przyszłych pokoleń o ludziach zaangażowanych w działania na rzecz niepodległości Polski w 2. połowie XIX i na początku XX wieku. Analiza adnotacji na fotografiach utwierdza w przekonaniu, że robiła to celowo i systematycznie. Świadczy to o jej kolekcjonerskiej pasji i o świadomości roli fotografii.

W latach 1965–1975 zbiory Muzeum powiększyły się o kolejne eksponaty związane z Powstaniem Styczniowym, zakupione od osób prywatnych, w salonach Desy i antykwariatach.

W 1968 roku dokonano dwóch znaczących zakupów: 35 fotografii od Wiktora Łazowskiego z Warszawy, przedstawiających głównie podobizny dowódców oddziałów powstańczych z terenu Królestwa Polskiego oraz od Rudolfa Gołębiowskiego z Warszawy – 49 zdjęć, stanowiących część spuścizny po rodzinie Prószyńskich. Były one własnością fotografa Stanisława Antoniego Prószyńskiego (1826–1895) z Mińska Litewskiego, zesłanego w 1863 roku na Syberię za udział w konspiracji przedpowstaniowej. 18 pozycji to portrety bliższej i dalszej rodziny Prószyńskich, w tym siedem zdjęć Konrada Prószyńskiego z lat 1875–1908. Kolejna grupa 20 zdjęć to

20 J. Załączny, *Zachować pamięć o powstaniu styczniowym – o kolekcjonerskiej pasji Wandy Umińskiej*, [w:] *Kolekcjonerzy, zbieracze, kwestarze w literaturze i kulturze XIX i XX wieku*, red. J. Lekan-Mrzewka, M. Kulesza, B.K. Obsulewicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016, s. 130.

podobizny polskich zesłańców politycznych na Syberii, przeważnie w Tomsku. Pozostałe to znajomi Prószyńskich z Mińska Litewskiego. Spośród 49 fotografii – dziewięć zostało wykonanych w zakładzie fotograficznym Stanisława Antoniego Prószyńskiego w Mińsku Litewskim w latach 1860–1863. 17 zdjęć pochodzi prawdopodobnie z jego zakładu w Tomsku z lat 1864–1873. Kilka powstało po 1874 roku w Warszawie, w zakładzie firmowanym przez Atanazego Puciatę.

Kolejny znaczący zakup miał miejsce w latach 1972–1973. Pozyskano wówczas od Grażyny Jagielnickiej z Łodzi dwa albumy do przechowywania odbitek fotograficznych typu *carte de visite*, wykonane na przełomie XIX i XX wieku, oba o wymiarach: 15,7 x 22,5 x 5 cm, oprawione w twarde, tekturowe okładki, zaciągnięte ciemnobrązową skórą. Oprawa pierwszego albumu jest bogato zdobiona. Na obydwu okładkach znajduje się reliefowa, dodatkowo głęboko tłoczona na ślepo kompozycja ornamentalna, zbudowana z dekoracyjnej ramki oraz rozmieszczonych symetrycznie kwiatonów. W centralnych częściach okładek znajduje się ornament nawiązujący kształtem do metalowych plakiet, zbudowany z ramki i czterech lilijek burbońskich. W narożnikach ramek na okładkach oraz w ozdobnych reliefowych elementach kompozycji znajdują się detale wykonane z kości słoniowej oraz mosiężne i kościane guzy, chroniące oprawę przed porysowaniem. Grzbiet oprawy udekorowany został okazałym ornamentnym tłoczeniem na ślepo. Album zaopatrzony jest w dwie pary mosiężnych zapinek o finezyjnym kształcie, ozdobionych floralnym grawerem. Blok albumu składa się z 20 kart o wymiarach: 14,5 x 21,8 cm, wykonanych z tektur oklejonych obustronnie papierem maszynowym. W tekturach wycięte są po dwa prostokątne otwory, umożliwiające przechowywanie odbitek fotograficznych zarówno od strony *recto*, jak i *verso* kart. Okienka mają ozdobne wykończenie w postaci odbitych w technice litografii dekoracyjnych ramek, nawiązujących formą do obramień kartuszy. Wyodrębnić w nich można zwieńczenie w postaci muszli otoczonej kompozycją kwiatową, listew zbudowanych z ślimacznic połączonych kwitnącymi pnączami oraz pustego pola w dolnej części, przeznaczonego na podpis pod daną fotografią. Album zawiera 75 zdjęć²¹, z czego tylko 38

21 Na wewnętrznej stronie przedniej okładki znajduje się także zdjęcie formatu pocztówkowego, przedstawiające Żyda częstującego papierosem żołnierza w mundurze Legionów Polskich.

przedstawia osoby i wydarzenia z lat 1861–1864, m.in. sceny z okresu manifestacji patriotycznych, portrety niektórych członków Delegacji Miejskiej w Warszawie, znanych osobistości tego okresu, nieliczne podobizny dowódców oddziałów partyzantki powstańczej, demokratów popierających sprawę polską. Zarówno zestaw, jak i układ fotografii jest tu raczej przypadkowy, występują też braki. Głównie są to fotokopie. Sygnowane zdjęcia pochodzą z warszawskich zakładów: Karola Beyera, Jana Mieczkowskiego, Maksymiliana Fajansa; paryskich: Mayera i Piersona, A. Myszkowskiej, Charlesa Lanlois'a oraz Ignacego Kriegera z Krakowa.

Oprawa drugiego albumu zaopatrzona została w mosiężne okucia zamontowane w obrębie narożników okładek oraz jako zapinki. Wokół marginesów okładek oraz na grzbiecie występują potrójne, tłoczone na ślepo ramki. Wewnętrzne lustra okładek wyklejone zostały dociętymi do formatu kartonami, oklejonymi fioletową morą jedwabną. Blok albumu zawiera 13 kart o wymiarach: 13,5 x 20 cm, wykonanych z tektury. Karty obustronnie oklejone są kremowym papierem maszynowym i posiadają po dwa wycięte otwory przeznaczone do wsuwania odbitek fotograficznych, zarówno od strony *recto*, jak i *verso*. Wokół otworów papier oklejający karty został ozdobiony tłoczonymi na sucho, dekoracyjnymi ramkami. Na wewnętrznej stronie jego przedniej okładki umieszczony jest herbowy ekslibris „EX COLLECTIONE Stanisłai Porembalski”, wykonany w cynkotypii przez L.(S?) Kobielskiego. Album zawiera 52 zdjęcia ułożone w porządku chronologicznym, począwszy od 1794 roku. Tylko 12 wiąże się z wydarzeniami lat 1861–1863, m.in. portrety członków warszawskiej Delegacji Miejskiej oraz kilku polskich polityków z lat Powstania Styczniowego. Album zawiera w większości podobizny osób z pierwszej połowy XIX wieku, głównie są to reprodukcje litografii. Sygnowane fotografie pochodzą z zakładu Karola Beyera oraz firm CAM Opticien oraz B. Behra (księgarza i wydawcy).

W latach 80., 90. XX wieku i po 2000 roku do zbiorów trafiały pojedyncze fotografie, głównie dzięki zakupom. W 2012 roku zbiory Muzeum Niepodległości wzbogaciły się o fotografie przekazane w darze przez Zofię Józefę Wiśniewską, za pośrednictwem Krystyny Łakomskiej, przewodniczącej Komisji Przyjaciół Pamiętnikarstwa przy Towarzystwie Naukowym w Toruniu. To zbiór 22 fotografii z lat 1863–1868, przedstawiających

zesłańców z miasta Kungur w guberni permskiej. Fotografie przechowywane były w papierowej obwolutie z epoki (mocno zniszczonej), na której ołówkiem kopiowym odręcznie napisano: „Fotografie powstańców z 1863 r. ś.p. Ojca mego skazanych przez Sąd w Siedlcach na zesłanie 8 letnie do miasta powiatowego Kungura w guberni Permskiej, ofiarowane memu Ojcu Henrykowi Mikołajowi Wiśniewskiemu (ur. 11 września 1846, zm. 14 maja 1912 w Olszewie i pochowany w Kosowie pow. Sokołowskiego na Podlasiu)”²².

Zdjęcia należały do Henryka Mikołaja Wiśniewskiego (dziadka Krystyny Wiśniewskiej) i przedstawiają jego towarzyszy zesłania. Nie są sygnowane. Na odwrociach posiadają zapiski i dedykacje wykonane atramentem albo ołówkiem, które najczęściej ograniczają się do podania nazwiska lub daty, trudno więc jednoznacznie stwierdzić, kto je wykonał. Kwestia autorstwa pozostaje sprawą otwartą i wymaga dalszych badań. Mógł nim być Aleksander Schmidt, aptekarz zesłany do Kunguru, któremu na wygnaniu towarzyszyła żona. Zajmował się tam fotografowaniem, „sprowadził sobie aparat i dobrze mu się działało, mimo że wizerunki były bardzo liche”²³. Zła jakość fotografii była spowodowana brakiem chemikaliów i przyrządów „czemu dziwić się nie można, ale roboty miał dużo, wszyscy się uwieczniali na pamiątkę dla innych”²⁴.

W tym czasie w mieście Kungur przebywał także Lucjan Kraszewski (1820–1892), brat Józefa Ignacego (1812–1887) powieściopisarza. W zbiorze znajduje się jego portret, niestety bez oryginalnej dedykacji. Kraszewski do guberni permskiej trafił za pomoc udzieloną powstańcom. W Kungurze zajął się malarstwem, rysunkiem i fotografią. Dokumentował także życie codzienne zesłańców oraz kulturę i obyczaje autochtonicznych mieszkańców Syberii²⁵.

Powodem powstania pamiątkowego zbioru mogły być wyjazdy poszczególnych osób z Kunguru. Były one możliwe dzięki carskiemu

22 Podpis nie jest precyzyjny. Wśród fotografii znalazły się także podobizny osób skazanych na zesłanie przez generał-gubernatora Kraju Północno-Zachodniego Michała Murawjowa (1796–1866).

23 J. Prendowska, op. cit., s. 292–293, 389.

24 Ibidem.

25 A. Trepiński, *Kraszewski Lucjan*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 15, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970, s. 230–231; Ł. Żywek, *Nowe nabytki Muzeum Niepodległości związane z Powstaniem Styczniowym*, „Niepodległość i Pamięć” 2013, r. 20, nr 1–2 (41–42), s. 185–195.

manifestowi z 17 maja 1867 roku, który został wydany z okazji ślubu syna cara Aleksandra z duńską księżniczką. Zezwalał on niektórym zesłańcom na powrót z wygnania. Daty graniczne, które pojawiają się w dedykacjach na odwrocie fotografii, to 1867 i 1868 rok. Nie wyklucza to możliwości powstania zdjęć przed wybuchem powstania. Niektóre z nich mogły być przywiezione do Kunguru, gdzie подарowano je Henrykowi Wiśniewskiemu.

Ostatnia fotografia o tematyce powstańczej trafiła do zbiorów Muzeum Niepodległości w 2019 roku. Jest to portret w formacie wizytowym, z drugiej połowy XIX wieku, przedstawiający rotmistrza Kajetana Sawickiego (1846–1925), który walczył w powstaniu jako porucznik. Aresztowany w Aleksandrowie Kujawskim, był więziony w Cytadeli Warszawskiej. Zdjęcie wykonano w zakładzie fotograficznym Stanisława Zawadzkiego z Lublina, подарował je do zbiorów Paweł Kaliszewski.

IV

Poszczególne fotografie z omawianego zbioru prezentowane były wielokrotnie, lecz wybiórczo na wystawach oraz jako materiał ilustracyjny do prac naukowych i popularnych. Ta wyjątkowo wartościowa kolekcja nie doczekała się jak dotąd osobnego opracowania. Niniejsza publikacja stara się wypełnić tę lukę.

Przy jej przygotowaniu ważną pozycję stanowił katalog zbiorów z okresu Powstania Styczniowego, będący własnością Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego (obecnie Muzeum Niepodległości) w Warszawie. Zawiera on obszerny dział poświęcony fotografii i nabytkom z lat 1957–1975²⁶. Cennym materiałem porównawczym, pomocnym w identyfikacji niektórych zdjęć i uzupełnieniu informacji, były wydawnictwa opublikowane przez inne muzea, w szczególności katalog zbiorów Muzeum Historycznego m.st. Warszawy²⁷, katalog zbiorów Gabinetu Grafiki Zakładu Narodowego im. Osso-

26 H. Wiórkiewicz, H. Ozyra, B. Andrzejewska, op. cit.

27 *Powstanie styczniowe i zesłańcy syberyjscy. Katalog fotografii ze zbiorów Muzeum Historycznego m.st. Warszawy*, cz. 1, *Powstanie styczniowe*, oprac. K. Lejko, Muzeum Historyczne m.st. Warszawy, Warszawa 2004; cz. 2, *Zesłańcy syberyjscy*, oprac. E. Kamińska, Muzeum Historyczne m.st. Warszawy, Warszawa 2005.

lińskich²⁸ oraz *Album policmajstra warszawskiego*, ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego²⁹. Przydatna w uzupełnieniu biogramów była publikacja Jerzego Maliszewskiego³⁰. Identyfikacji osób zesłanych do guberni permskiej dokonano na podstawie wspomnień Jadwigi Prendowskiej³¹ oraz kartoteki zesłańców postyczniowych z XIX wieku, opracowanej przez zespół pod kierunkiem Wiktorii Śliwowskiej. Kartoteka znajduje się w Instytucie Historycznym Polskiej Akademii Nauk³².

Materiał ilustracyjny zaprezentowano w czterech rozdziałach, w układzie chronologicznym, w poszczególnych grupach tematycznych: wydarzenia poprzedzające wybuch Powstania Styczniowego w latach 1861–1862; fotografia portretowa (w kolejności alfabetycznej, z podziałem na portret indywidualny i grupowy oraz osobno zdjęcia zesłańców syberyjskich z guberni permskiej). Kolejne dwa rozdziały przedstawiają sceny historyczne i bitewne oraz prace wykonane w celu podtrzymania i kultywowania pamięci o zrywie niepodległościowym. Rozdział piąty zawiera noty o fotografach i zakładach fotograficznych.

Przyjęta koncepcja pozwala dostrzec różnorodność i wielość tematów oraz zastosowanych środków wyrazu, podejmowanych przez dziewiętnastowieczną fotografię u zarania jej historii, w tym sposoby przewyższania ograniczeń technicznych (m.in. poprzez tworzenie fotomontaży).

V

Okres przedpowstaniowy reprezentują w zbiorze głównie reprodukcje: rysunków, obrazów i grafik (zwłaszcza ilustracji prasowych). Ówczesne skromne możliwości techniczne niedawno wynalezionej fotografii uniemożliwiły wykonanie fotoreportaży w dzisiejszym znaczeniu tego słowa. W tej grupie na uwagę zasługuje fotografia pierwszych zesłańców, skazanych za udział w obchodach czterdziestej czwartej rocznicy śmierci

28 L. Machnik, *Fotografie powstańców styczniowych w zbiorach Gabinetu Grafiki Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich. Katalog*, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, Wrocław 2002.

29 *Pamiętka buntu od 1860 do 1865 P.F. [Album policmajstra warszawskiego]*, oprac. J. Sikorska-Kulesza przy udziale J. Burdowicza-Nowickiego, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2018.

30 J. Maliszewski, *Powstanie styczniowe. Notatki biograficzne uczestników. Z oryginalnymi ilustracjami*, Nakładem autora, Warszawa 1932.

31 J. Prendowska, op. cit., s. 271–342.

32 Cytat za: Ł. Żywek, op. cit., s. 185–195.

Tadeusza Kościuszki. Widoczna na niej grupa młodych mężczyzn uchwycona została w drodze na zesłanie, być może przed karczmą w Mińsku Litewskim, już po opuszczeniu stolicy w styczniu 1862 roku³³. Drugą fotografię wykonał Karol Beyer z okna własnej pracowni. Przedstawia ona kondukt pogrzebowy arcybiskupa Antoniego Melchiora Fijałkowskiego i tłumy uczestników uroczystości, szczerze wypełniające ulice. Była to ostatnia legalna i masowa demonstracja przed wprowadzeniem stanu wojennego w dniu 14 października 1861 roku. Odtąd w Warszawie stacjonowały wojska rosyjskie³⁴.

Z uwagi na niezaprzeczalny wpływ działalności zakładu fotograficznego Karola Beyera na nastroje przedpowstaniowe i uzyskanie przez niego miana fotografa narodowego³⁵ osobno zaprezentowano zdjęcia pięciu poległych, rozpoczynające dzieje polskiej fotografii wojennej, będące najprawdopodobniej pierwszymi tego rodzaju zdjęciami w światowej historii fotografii³⁶ oraz zbiorowe i pojedyncze zdjęcia przedstawicieli Delegacji Miejskiej.

Beyer był nie tylko autorem zdjęć dokumentalnych z czasów manifestacji patriotyczno-religijnych, ale też działaczem Delegacji Miejskiej i zesłańcem. Ten wybitny i wszechstronny fotograf miał wielkie wyczucie siły i znaczenia nowego medium w komunikacji społecznej. Świadomie, używając odpowiednich środków, artystycznej stylizacji, kompozycji, retuszu, fotomontażu, tworzył emocjonalne, służące sprawie narodowej fotografie.

Szczególne znaczenie mają wizerunki pośmiertne pięciu uczestników manifestacji 27 lutego 1861 roku na placu Zamkowym, zabitych od strzałów

33 L. Machnik, op. cit., s. 14.

34 Po wprowadzeniu w Królestwie Polskim stanu wojennego w dniu 14 października 1861 r. w zakładzie fotograficznym Karola Beyera powstały, wykonane w sposób konspiracyjny, fotografie zniewolonej Warszawy z widokami namiotów wojskowych, oddziałami żołnierzy, stosami broni, działami, które znajdowały się na placach: Saskim, Zamkowym, Krasieńskich, Teatralnym i Bankowym.

35 Czas przed Powstaniem Styczniowym i w okresie jego trwania w dużej mierze pokrywa się ze szczytowym rozwojem działalności zakładu Beyera. Koniec powstania jest także początkiem końca zakładu. Po powrocie Beyera z zesłania, firma nie odzyskała dawnego rozmachu i została zamknięta.

36 Cytat za: H. Latoś, *Z historii fotografii wojennej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1985, s. 40. Fotografie te należy uznać za ewenement na skalę europejską, gdyż wcześniej podobne fotograficzne portrety ofiar nigdzie nie powstały.

oddanych przez rosyjskie wojsko³⁷. Są one tragicznym świadectwem wydarzeń, które nastąpiły na początku 1861 roku i najbardziej znanym fotograficznym symbolem okresu przedpowstaniowego. Wbrew ówczesnej estetyce, akceptującej portret zmarłego w trumnie, ale ubranego, Beyer sfotografował ciała półnagie, w ujęciu z profilu i do pasa, w identycznych pozach, z odsłoniętymi ranami, które nieco podretuszował, co tym bardziej wskazuje na jego intencje³⁸. Prześcieradła, którymi przykryto zwłoki układają się w pofałdowane draperie. Fotografie te stały się ważnym narzędziem oddziaływania na narodowe emocje. Świadczą o tym powszechnie cytowane w literaturze słowa Walerego Przyborowskiego:

Zdjął podobiznę zabitych w pozach nieco teatralnych, z ranami widocznymi i odkrytymi. Fotografie te brzydkie i źle wykonane w najrozmaitszych formatach rozbiegły się po kraju, kopiowane skwapliwie, rozbudzając wszędzie widokiem ran odkrytych żal, nienawiść i chęć pomsty na barbarzyńcy, który takiej zbrodni się dopuścił. Przyszło do tego, że wiele zakładów naukowych, szkół rządowych zakupowało od Beyera odpowiednią do liczby swych wychowanków ilość tych fotografii z ustępstwem 50%³⁹.

Zdjęcia pięciu poległych występowały w kilku wersjach. Poza pojedynczymi portretami, Beyer stworzył kilka ich kompozycji (*tableau*) z dodaną martyrologiczną symboliką. Stały się one częścią intensywnej propagandy na rzecz sprawy narodowej oraz przyszłego powstania, dla jednych będąc

37 Autorstwo tych zdjęć historycy fotografii i pamiętnikarze przypisywali bądź samemu właścicielowi zakładu, bądź też zatrudnionemu w nim Marcinowi Olszyńskiemu, który kierował należącą do Beyera kapiarnią, mieszczącą się w Hotelu Europejskim, gdzie złożono ciała czterech ofiar (ciało ucznia Michała Arcichiewicza umieszczono w Pałacu Zamoyskich). Na autorstwo Beyera wskazuje historyk i publicysta rosyjski Mikołaj Berg (1823–1884), autor obszernej pracy na temat Powstania Styczniowego. Według niego fotografie wykonane zostały podczas sądo-lekarskich oględzin zabitych, dokonanych przez sąd policji warszawskiej w jednej z sal Hotelu Europejskiego. Berg pisze: „Był także ze swym aparatem narodowy fotograf Beyer i zdjął wizerunki z zabitych w całej ich grozie i wspaniałości, z ziejącymi ranami”. Natomiast kopiarni kierowanej przez Olszyńskiego przypadła bardzo ważna funkcja powielania w niezliczonych egzemplarzach zdjęć, mających budzić w rodakach patriotyzm i oburzenie na zaborcę. Relacja Berga, oparta na dokumentach, jest jedynym przekazem z epoki jednoznacznie wskazującym na Beyera jako autora portretów zabitych manifestantów. Patrz: M. Berg, *Zapiski o polskich spiskach i powstaniach*, cz. 1, ks. 2, Druk A.T. Jezierskiego Nowy-Świat 47, Warszawa 1906, s. 14.

38 Wyjątkiem jest zdjęcie najmłodszej ofiary, ucznia Michała Arcichiewicza, który został sfotografowany w sposób tradycyjnie przyjęty dla zdjęć pośmiertnych.

39 W. Przyborowski, *Historia dwóch lat. 1861–1862*, t. 2, Druk. L.W. Anczyca i Spółki, Kraków 1892–1896, s. 145.

przestroga, dla drugich dokumentem krzywdy domagającej się odwetu⁴⁰. Są ważne także ze względu na przełomową wartość techniczną w dziejach polskiej fotografii. Był to bowiem pierwszy polski fotomontaż⁴¹.

Po tragicznych wypadkach z 27 lutego 1861 roku ustanowiono komitet, tzw. Delegację Miejską, grupę mediatorów, która m.in. przygotowała postulaty – „adres” do cara i odwiedzała namiestnika carskiego Michaiła Górczakowa. Przez ponad miesiąc faktycznie sprawowała władzę nad mieszkańcami Warszawy. W jej skład wchodził najznamienitsi obywatele miasta, reprezentujący finansjery, kupców, rzemieślników i duchownych wielu wyznań. Oprócz samego fotografa Karola Beyera znaleźli się w niej: księża Józef Stecki i Józef Wyszyński, naczelny rabin Dow Ber Meisels, Józef Ignacy Kraszewski, dr Tytus Chałubiński, przemysłowiec Leopold Kronenberg, Jakub Piotrowski, Mathias Rosen, Teofil Piotrowski, Ksawery Szlenkier, redaktor Józef Kenig, August Trzetrzeviński, generał Jakub Lewiński, szewc Stanisław Hiszpański. Wszyscy zostali sfotografowani w zakładzie Beyera. Ich zdjęcia, często z żałobną opaską na lewym ramieniu z czarnej krepy i z trzema białymi lamówkami lub z białymi kartami na kapeluszach, jakie nosiła powołana przez obywateli Straż Obywatelska, zachowały się dość licznie. Oprócz portretów indywidualnych, wykonywanych często w kilku pozach w czasie jednej sesji zdjęciowej⁴², zachowało się także zdjęcie grupowe 14 członków Delegacji. Zasluguje ono na szczególną uwagę, gdyż nie jest to fotografia z natury. To kolejny przykład fotomontażu pozytywowego, skomponowanego z portretów indywidualnych zrobionych w atelier Beyera. Widać ślady łączenia wyciętych fragmentów, nienaturalne usytuowanie stolika powtarzającego się trzykrotnie oraz rozkład światła z przeciwnych kierunków. Należy jednak przyznać, że został on wykonany bardzo precyzyjnie. Na wielu gorzej zachowanych odbitkach jego ślady są prawie niewidoczne.

VI

Najliczniejszą grupę zdjęć w kolekcji stanowią indywidualne i zbiorowe wizerunki osób zaangażowanych w działalność spiskową i manifestacyjną

40 Cytat za: L. Lechowicz, *Fotoeseje. Teksty o fotografii polskiej*, Archeologia Fotografii, Warszawa 2010, s. 10.

41 *Ankieta – 150 lat fotografii*, „Fotografia” 1989, nr 1/51, s. 5–10.

42 Najbardziej popularne były fotografie szewca Stanisława Hiszpańskiego, niektóre w stroju roboczym. Hiszpański zaslęła ostrą wypowiedzią skierowaną do namiestnika Górczakowa, którą zdobył sobie powszechną sympatię społeczeństwa polskiego.

okresu przedpowstaniowego, czynnych w latach insurekcji oraz zesłanych na Syberię. To bogata galeria ludzi, zarówno znanych działaczy niepodległościowych, dowódców i oficerów, których zdjęcia weszły do publicznego, konspiracyjnego obiegu, jak i zwykłych osób, przejętych ideami wolnościowymi, gotowych poświęcić swoje życie w imię wartości narodowych, religijnych i społecznych.

W tamtym burzliwym czasie wszyscy mieli ochotę fotografować się ku pamięci. Dla wielu zrobienie sobie zdjęcia było czymś w rodzaju rytuału przed przystąpieniem do powstania lub po powrocie do domu. Obfitość akcji zbrojnych, zwiększających niebezpieczeństwo utraty życia, zwyczajnie rodziła potrzebę pozostawienia bliskim pamiątki. Wielu skłaniała ku temu chęć upamiętnienia własnej postawy patriotycznej, zmanifestowania swojego udziału w „biernym oporze” wobec znienawidzonej władzy. Portrety w odpowiednim, czyli patriotyczno-narodowym lub żałobnym stroju spełniały te oczekiwania. Popularne stały się kontusze i czamary, żupany przewiązane pasami, szerokie spodnie wpuszczone w buty z cholewami, pasy z białym orłem lub kotwicą, rogatywki i kapelusze garibaldczyków⁴³. Fotografii w ubiorze powstańczym bez ryzyka można było wykonać w Galicji i w zaborze pruskim. Zakłady fotograficzne w Królestwie Polskim pozostawały pod czujną obserwacją władz⁴⁴.

Relacja łącząca fotografa i fotografowanego w XIX wieku była silnie sformalizowana. Portret fotograficzny nie odbiegał od obowiązującego w tamtym czasie kanonu i był wykonywany zgodnie z precyzyjnymi zasadami. Jedną z nich było upozowanie modela tak, aby emanował dostojnością i powagą. Portret oscylował między wizerunkiem postaci we

43 „Żałoba narodowa” przywdziana po warszawskich wydarzeniach z 27 lutego 1861 r. stała się na blisko trzy lata najpopularniejszym ubiorem Polaków wszystkich zaborów. Kobiety w tym czasie nosiły czarne suknie albo białe bluzki i czarne spodnie. Najbardziej znaczącym wyróżnikiem była tak zwana czarna biżuteria, najbardziej osobista i czytelna forma przekazywania uczuć i dążeń narodowych, zawierająca elementy nawiązujące kształtem i symboliką do martyrologii narodowej. Na broszkach, pierścionkach i kolczykach pojawiły się krzyże, ciemniowe gałązki i liście palmowe, szable i karabiny na znak walki, kotwice na znak nadziei czy kajdany przypominające o zniewoleniu. Odpowiednikiem czarnej biżuterii noszonej przez kobiety były szpilki do krawatów z orłem oraz kłamy od pasów z kotwicami i herbami Rzeczypospolitej. Mimo urzędowych zakazów zwyczaj noszenia żałoby narodowej przetrwał kilka lat i dopiero odezwa powstańczego Rządu Narodowego z 29 października 1863 r. zniosła ten patriotyczny nakaz.

44 Na terenie Królestwa i Litwy, ze względu na cenzurę i konieczność zachowania środków bezpieczeństwa, rzadko wykonywano zdjęcia w strojach wywołujących skojarzenia z uniformem wojskowym lub powstańczym. Często policyjne rewizje, w czasie których rekwirowano także fotografie wykorzystywaną w celach identyfikacyjnych, narażały przedstawione na nich osoby, a także ich rodziny, na represje.

wnętrzu lub w plenerze a portretem twarzy lub postaci na neutralnym tle. Powodem były ówczesne ograniczenia techniczne, czyli konieczność długiej ekspozycji w obliczu słabej światłoczułości materiałów. Zdjęcia wykonywano przy użyciu typowych elementów „scenograficznych”, takich jak: odcinek balustrady tralkowej czy innych, niewielkich elementów meblarskich. Plener imitowano przez malowane ekrany, a nawet autentyczne rekwizyty np. pnie drzew czy głązy. Stosowano dużą różnorodność sposobów pozowania portretowanych osób. Wyróżnikiem były także towarzyszące modelom akcesoria w postaci broni (nierzadko należała ona do wyposażenia atelier, a nie do klienta), umundurowania, niekiedy symbole narodowo-religijne.

Portrety wykonywane w atelier fotograficznym nie były jednak bez wad. W studiu mieściła się ograniczona liczba osób, która musiała ustawić się w dość zwartej grupie, aby zmieścić się w kadrze. Ze względu na komplikacje techniczne w rachubę nie wchodziło pokazanie postaci w ruchu. Te ograniczenia pozwoliły przewyciężyć fotomontaż. Dzięki niemu można było uczestników Powstania Styczniowego przedstawić tak, jak chcieli ich zobaczyć odbiorcy: na koniach czy w scenach obozowych. Ciekawym przykładem jest portret konny generała Ludwika Mierosławskiego. Dowódca został ukazany w reprezentacyjnej pozie. Siedzi na lśniącym rumaku, ubrany jest w mundur przepasany szarfą, z konfederatką na głowie i szablą w dłoni. Z istniejącego już portretu wycięto jedynie jego twarz, a cała sylwetka w mundurze oraz koń, na którym siedzi, to część malarska. Podobny zabieg zastosowano przy portrecie konnym Józefa Wysockiego oraz w kompozycji grupowej, opisywanej jako scena „W obozie Langiewicza”. Na pierwszym planie widocznych jest czworo bohaterów Powstania Styczniowego: Antoni Jeziorański, Dionizy Czachowski, Marian Langiewicz oraz Henryka Pustowójtówna. Wszyscy siedzą na koniach. Za nimi rozciąga się skraj lasu, a dalej pola, na których żołnierze ujeżdżają swoje konie. Tutaj także z oryginalnych fotografii wycięto jedynie twarze. Układ ciał modeli na zdjęciach nie pasował najwyraźniej do koncepcji autora. Domalował więc nie tylko leśne tło, lecz całe sylwetki postaci oraz konie. Wspomniane wyżej fotomontaże nie stwarzają aż tak przekonującej iluzji jak zdjęcie członków Delegacji Miejskiej. Część malarska przeważa tu nad fotograficzną.

Portrety były często jedyną pamiątką po poległych czy straconych powstańcach i stawały się chlubą rodzinnej legendy. Wiele z nich opatrywano na odwrocie opisem martyrologii przedstawionych osób. Stały się przez to substytutem nieistniejącej fotografii opisanego wydarzenia. To także dokumenty zdarzeń historycznych oraz przykład zdjęć o znaczeniu politycznym.

VII

Nie są znane zdjęcia przedstawiające bitwy, pobojuwiska czy sceny z życia obozowego. Partyzancki charakter walk nie stwarzał dogodnych możliwości wykorzystania sprzętu, jaki mieli do dyspozycji ówcześni fotografowie. Nieregularnym oddziałom polskim, rzadko zakładającym większe, stałe obozy, najczęściej działającym w trudno dostępnym terenie, nie towarzyszyły wozy przewożące szklane płyty i odczynniki chemiczne, niezbędne do wykonywania zdjęć kolodionowych. Nie sposób było stworzyć warunków, które dawałyby możliwość bezpiecznego operowania nieporęczną, wymagającą statywu kamerą i gwarantujących stosunkowo długi czas, potrzebny do naświetlania negatywu. Problemy z wykonywaniem zdjęć bezpośrednio na polu bitwy spowodowały, że wspomagano się rysunkami i rycinami, kopiowanymi następnie przy pomocy fotografii. Popularne były wówczas zdjęcia przedstawiające drzeworytnicze sceny insurekcji, pochodzące z czasopism francuskich, austriackich i niemieckich. We Francji ukazywały się one na łamach: „L’Illustration. Journal Universel”, „L’Univers Illustré”, „Le Monde Illustré”, „Le Journal Illustré”. W dużo skromniejszym zakresie powstanie zaistniało w pismach angielskich: „The Illustrated London News”, „Illustrated Times” czy niemieckojęzycznych „Allgemeine Illustrirte Zeitung”, „Illustrirte Zeitung”. Redakcje czasopism współpracowały ze sobą. Wydawnictwa angielskie, niemieckie, szwedzkie często korzystały z drzeworytów francuskich, zwłaszcza zamieszczonych w „L’Illustration. Journal Universel”. Ilustracje związane z powstaniem drukowały też czasopisma polskie, takie jak wydawany w Wiedniu

„Postęp”⁴⁵. Ze zrozumiałych względów taki materiał nie mógł pojawić się w prasie Królestwa Polskiego.

Skąd redakcje magazynów czerpały materiał ilustracyjny? W opisach powoływano się na szkice dostarczane przez korespondentów własnych lub osoby ukrywające się pod pseudonimami lub monogramami. W ten sposób chronili swoją tożsamość polscy artyści (Juliusz Kossak), zabezpieczając się przed represjami ze strony zaborcy. Rysunki dostarczali też artyści przebywający na emigracji, współpracujący z Biurem Hotelu Lambert, które organizowało i finansowało propagowanie sprawy polskiej w zachodnioeuropejskiej prasie⁴⁶.

Ilustracje w pismach francuskich wykonywali znani malarze, rysownicy i drzeworytnicy, tacy jak: Paul Gustave Doré, Louis-Paul-Pierre Dumont, Godefroy Durand, Ange-Louis Janet, Jules Worms, a także atelier Best, Cosson & Smeeton, skupiające drzeworytników: Joachima Jeana Cossona, Jana Besta i Josepha Burn-Smeetona.

Źródłem drzeworytów były także fotografie⁴⁷, m.in. pochodzące z zakładów: Karola Beyera, Walerego Rzewuskiego, Jana Mieczkowskiego, Aleksandra Kena, Jana Nepomucena Seyfrieda, Zeuschnera. Były one sygnowane autentycznymi nazwiskami, gdy ich autorzy prowadzili działalność na terenie Galicji albo Wielkopolski. W przypadku zakładów istniejących na terenie Królestwa rozpowszechniano je w innych zaborach i poza granicami dawnej Rzeczypospolitej anonimowo albo podawano adresy zakładów galicyjskich czy wielkopolskich. Ryciny wykonane w ten sposób zamieszczano już od 1861 roku w „L’Illustration. Journal

45 W październiku 1859 r. zaczął ukazywać się wiedeński „Postęp” (1859–1864). Założycielem, wydawcą i pierwszym redaktorem miesięcznika był Jan Osiecki (1827–1901), inżynier wyspecjalizowany w budowie kolei żelaznych. Pismo przeznaczone było dla Polaków żyjących pod zaborami i na emigracji. Okres powstańczy zapoczątkowała relacja z warszawskich wydarzeń 25 lutego i 2 marca 1861 r., opatrzona grafiką, przedstawiającą pogrzeb pięciu poległych na Krakowskim Przedmieściu. Po wybuchu powstania tematyka z nim związana całkowicie zdominowała łamy czasopisma, wydawanego odtąd jako „dwutygodnik polityczny”.

46 W 1860 r. redaktorem naczelnym paryskiego tygodnika „L’Illustration. Journal Universel” został Edmund Texier (1816–1887). Jeszcze przed wybuchem powstania nawiązał z nim kontakt Władysław Czartoryski (1828–1894) w imieniu emigracyjnego Hotelu Lambert, a później jako przedstawiciel Rządu Narodowego na Francję. Zaoferował on Texierowi darowiznę na rzecz redakcji w wysokości 2 500 franków oraz obiecał rezygnację z prenumeraty innych paryskich gazet przez polskie środowisko emigracyjne. W zamian „L’Illustration. Journal Universel” miało wspierać powstańców i informować o wydarzeniach w Polsce.

47 Drzeworyt pośredniczył w przenoszeniu fotografii na karty czasopism ilustrowanych, zanim wynalazek autotypii w 1881 r. umożliwił jej bezpośrednią reprodukcję. Patrz: A. Sobota, *Sztuka reportażu. Z historii fotografii polskiej*, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Wrocław 1980, s. 4.

Universel”. Do najwcześniejszych należały sceny z pogrzebu biskupa Antoniego Melchiora Fijałkowskiego oraz podobizny rabinów Beera Meiselsa i Marcusa Jastrowa, które powstały na podstawie fotografii Beyera. W latach insurekcji wzrosło zapotrzebowanie na informacje o wydarzeniach z Polski, większość wizerunków ukazujących się w prasie wzorowana była na przysyłanych fotografiach. Mogły one docierać do Paryża w formie biletów wizytowych, wydawanych przez władze powstańcze. Informowała o nich prasa powstańcza, a czasopismo „Polska” zamieściło wykaz tych fotografii „wyobrażających wypadki wojenne z pierwszego półrocza roku bieżącego [1863]”⁴⁸. Rząd Narodowy sprzedawał fotografie w kompletach albo pojedynczo, a dochód przeznaczał na rannych obrońców ojczyzny.

VIII

Zdjęcia z okresu powstania były wykorzystywane nadal po jego upadku, głównie jako wzór do dzieł rysunkowych i graficznych. Jedną z form gromadzenia i zestawiania tematycznego fotografii osób zasłużonych dla ojczyzny było wykonywanie tzw. *tableau*. Przy tworzeniu tych pamiątkowych kompozycji kopiowano dostępne portrety dowódców, bohaterów, ludzi straconych lub poległych na polu bitwy i łączono w całość, wzbogacając grafiką i tekstem. Poszczególne zdjęcia umieszczane na tablicach były przeważnie opatrzone podpisami z nazwiskami osób portretowanych. Były to prace w technice fotomontażu pozytywowego, które fotografowano, a następnie ze szklanego negatywu odbijano na albuminowych papierach potrzebną liczbę egzemplarzy. Powstańcze *tableau*, publicystyczny wynalazek tamtych czasów, współtworzył tradycję Powstania Styczniowego, w której wychowywało się pokolenie dzieci i wnuków powstańców 1863. Te skromne, ale przejmujące wyrazem tablice z podobiznami bohaterów posiadały bogatą w znaczenia symboliczne ikonografię.

Specjalistą od tej formy był Walery Eliaz Radzikowski (1841–1905) krakowski malarz i grafik, a także fotograf-amator, autor koncepcji i projektów rysunkowych sześciu *tableau* z owalnymi popiersiami powstańców, ozdobionymi alegorycznymi przedstawieniami. Stworzył je na pamiątkę powstania

48 P. Gach, *Powstanie styczniowe na łamach paryskiego tygodnika „L’Illustration. Journal Universel”*, „Niepodległość i Pamięć” 2003, r. 10, nr 1(19), s. 32.

już po jego zakończeniu. Cztery z nich powstały we współpracy z Walerym Rzewuskim (1837–1888). Są to *Ofiary z r. 1863–18[64]* i *Ofiary z r. 1863*. Autorem dwóch kolejnych fotografii: *Za wiarę i ojczyznę /1863/ Rozstrzelani – Powieszeni* oraz *Za wiarę i ojczyznę /1863/ Polegli* był Awit Szubert (1837–1919). Do kompozycji tych tablic wykorzystano fotograficzne portrety z lat wcześniejszych. Koncepcja symboliki obramień, a być może i dobór zdjęć, były dziełem Radzikowskiego.

Twórcy fotografii wśród największych jej zalet od samego początku wymieniali zdolność nowego wynalazku do reprodukcji dzieł sztuki⁴⁹. Podkreślali jej nadzwyczajną szczegółowość i wierność wobec fotografowanego przedmiotu. Szczególnie nadawała się do reprodukcji grafiki. Idealnie odwzorowywała linearne kompozycje rysunkowe i monochromatyczne przedstawienia graficzne, niezastąpiona była przy rejestracji linii, kształtów, światła i cieni. Wchodząc na rynek kolekcjonerski grafiki, fotografia zaadoptowała większość wypracowanych przez tę dziedzinę form wydawniczych. Dla kręgu zamożnych miłośników sztuki tworzono luksusowe odbitki w dużych formatach, naklejone na ozdobne kartony opatrzone litografowanymi napisami, sygnaturami, adresami zakładów fotograficznych i wydawców. Serie łączono w teki i albumy. Przykładem zbudowania reputacji artysty malarza na podstawie fotograficznych kopii jego dzieł był Artur Grottger (1837–1867). Cykle rysunkowe związane z dramatycznymi wydarzeniami lat 1861–1863 wyniosły go do rangi wybitnego malarza historycznego. Mimo że artysta nie brał bezpośredniego udziału w walkach, narzucił nam swoją wizję zarówno wydarzeń przedpowstaniowych, jak i samego zrywu zbrojnego. W tamtym czasie jego prace były obecne w każdym niemal polskim domu. Były powszechnie znane i podziwiane przez tysiące odbiorców nie w formie oryginalnych rysunków, ale właśnie albuminowych odbitek. Sukces fotograficznych wersji cykli Grottgera spowodował zainteresowanie całą twórczością artysty w latach 70. i 80. XIX wieku.

49 Temat kopiowania dzieła sztuki był obecny w fotografii od samego początku. Najwcześniejsze obrazy fotograficzne to właśnie kopie przedmiotów sztuki. Pierwsza w pełni udana i utrwalona heliografia, którą Joseph Nicéphore Niépce (1765–1833) wykonał w 1822 r. to reprodukcja graficznego portretu Piusa VII (heliografia niezachowana).

IX

Zdjęcia z kolekcji Muzeum Niepodległości pochodzą zarówno ze znanych i renomowanych zakładów fotograficznych XIX wieku, jak i anonimowych. Taka praktyka, ukrywanie autora oryginału, a także autora kopii była podyktowana troską o ich bezpieczeństwo. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na polityczne zaangażowanie i konsekwencje, jakie ponosili fotografowie z tego tytułu, tj. represje w postaci aresztowań i zesylek. W Warszawie czynnie wspomagali ruch patriotyczny Karol Beyer, w Krakowie – Awit Szubert, pełniący funkcję kuriera, w Łodzi – Józef Zajączkowski.

Beyer za swoją twórczość artystyczną oraz zaangażowanie polityczne i społeczne był dwukrotnie więziony przez carskie wojska oraz skazany na zesłanie. Jego pracownię fotograficzną Rosjanie zniszczyli. Na wygnaniu nadal z zamiłowaniem zajmował się fotografią i wykonywał kolegom nieodpłatnie zdjęcia. Niezbędne do pracy materiały i sprzęt kupił w drodze na zesłanie. Wraz z powracającymi do kraju trafiały więc zdjęcia tych, którzy pozostawali uwięzieni. Rosyjskie władze nie pozwalały na wykonywanie zdjęć zesłańców w strojach aresztanckich czy przy pracy. Ściagały autorów tych fotografii, które przekazane rodzinom, były następnie publikowane w prasie zachodniej.

Fotografią w Rosji i na Syberii zajmowało się wielu Polaków nie tylko z zamiłowania, ale też z konieczności. Po odbyciu kary katorgi i przejściu na osiedlenie musieli utrzymać siebie i swoje rodziny. W kolekcji najwięcej zdjęć pochodzi z zakładów w Irkucku, Tomsku i Kungurze. Zdjęcia robiono przede wszystkim dla rodziny w kraju i dla przyjaciół na pamiętkę.

Fotografie z „elementami patriotycznymi” były jednym z dowodów przeciwko Stanisławowi Antoniemu Prószyńskiemu, aresztowanemu w styczniu 1863 roku za „nieprawomyślną” działalność. Prószyński znalazł się na zesłaniu przez rekwizyt znajdujący się w jego atelier – fotel z wyrzeźbionymi w oparciu symbolami, przedstawiającymi Rzeczpospolitą Obojga Narodów: Orła polskiego i litewską Pogoń. Tajna policja wykryła, że fotograf od dłuższego czasu prowadził działalność konspiracyjną, na długo przed wybuchem powstania. W 1863 roku skonfiskowano mu majątek i zesłano do Tomsku na Syberii.

X

5 sierpnia 1864 roku, na stokach Cytadeli Warszawskiej został stracony Romuald Traugutt, ostatni dyktator Powstania Styczniowego. Data ta symbolicznie kończy ten zryw niepodległościowy⁵⁰. W uznaniu jego zasług dla Polski Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, ustanowił rok 2024 Rokiem Romualda Traugutta. Jest to doskonała okazja do prowadzenia badań i prezentacji zbiorów oryginalnych fotografii oraz fotoreprodukcji z okresu przedpowstaniowego, Powstania Styczniowego i zesłania, znajdujących się w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie.

Zapraszamy do obejrzenia zatrzymanego w kadrze zapisu przeszłości o ludziach i wydarzeniach tamtych niespokojnych lat, do spojrzenia na powstanie i powstańców styczniowych z perspektywy znanych i anonimowych zakładów fotograficznych, działających na ziemiach polskich i poza ich granicami w drugiej połowie XIX wieku.

Wiele osób uwiecznionych na zdjęciach było więźniami X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, gdzie obecnie przechowywane są zbiory Muzeum Niepodległości, w tym prezentowana kolekcja fotografii. Zatrzymajmy się na chwilę i spójrzmy na wyblakłe, w różnych odcieniach sepia stare fotografie. Na eleganckie tekturki w formacie wizytowym i gabinetowym, ze złożonymi brzegami, obwiedzione delikatną ramką, z cieniutką, dokładnie naklejoną albuminową odbitką, na której często widoczne są linie papilarne jej twórcy. Pamiętajmy przy tym, że zdjęcia te powstały w kraju pod obcym panowaniem, gdzie patriotyczna działalność, w tym również na polu fotografii, łączyła się z niemałym ryzykiem.

50 Walki partyzanckie trwały dalej, do jesieni 1864 r. działały oddziały ks. Stanisława Brzóska.

Okres przedpowstaniowy

Lata 1861–1862

Manifestacje patriotyczno-religijne,
dramatyczne wydarzenia roku 1861 i 1862

1. Przed kościołem Bernardynów w Warszawie, 27 II 1861

Reprodukcja obrazu namalowanego ok. 1861 r. w Paryżu przez Polikarpa Gumińskiego. Scena przedstawia atak kozaków na kondukt pogrzebowy Józefa Łempickiego wychodzący z kościoła św. Anny (kościół Bernardynów) na Krakowskim Przedmieściu.

Autor nieznan, ok. 1861

wym. 6,3 x 8,5 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7270

Inne egzemplarze: MN F.6611 (zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972)

2. Warszawa, 8 IV 1861

Reprodukcja obrazu z ok. 1861 r. Scena przedstawia starcie tłumu z wojskiem na placu Zamkowym.

Autor nieznany, ok. 1861
wym. 6,2 x 9,1 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7278

3. Warszawa, 8 IV 1861

Reprodukcja obrazu Tony'ego Roberta Fleury'ego *Varsovie 8 avril 1861*, namalowanego wg fotografii M. Bingham'a i relacji współczesnych. Scena przedstawia masakrę ludności cywilnej na placu Zamkowym w Warszawie.

Autor nieznany, kon. XIX w.
wym. 11,9 x 16,7 cm (14 x 19 cm), fotografia na tekturze
Zakup od Bożeny Świstkowskiej, 1986
nr inw. MN F.7117

4. Pogrzeb jednej z ofiar manifestacji z 8 IV 1861

Reprodukcja drzeworytu zamieszczonego m.in. w „Illustrated Times Weekly Newspaper” 1861, t. 12, s. 398. Scena przedstawia kondukt pogrzebowy wychodzący z bramy szpitala św. Rocha w Warszawie: wóz z trumną, za którym idą cztery osoby. Autor nieznany, ok. 1861 wym. 6,2 x 9,9 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963 nr inw. MN F.7282

5. Manifestacja w Kownie 12 VIII 1861 w rocznicę Unii Lubelskiej

Reprodukcja obrazu Polikarpa Gumińskiego *Jeden lud i Ojczyzna*. Scena przedstawia spotkanie dwóch procesji z Królestwa i Litwy na przerwanym moście na Niemnie.

Autor nieznany, ok. 1861 wym. 6,4 x 10,1 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972 nr inw. MN F.6613

**6. Pogrzeb arcybiskupa
Antoniego Melchiora
Fijałkowskiego, 10 X 1861**

Fotografia zrobiona z balkonu zakładu Karola Beyera w domu stojącym naprzeciw ulicy prowadzącej na pl. Saski, skąd kondukt żałobny skręcał obok Hotelu Europejskiego, kierując się do katedry św. Jana. Przedstawia przemarsz duchowieństwa na czele z duchownym niosącym krzyż arcybiskupi.

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki, (fot. oryg. Karol Beyer, Warszawa, zdjęcie retuszowane, 10 X 1861)

wym. 6,4 x 9,9 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6614

Inne egzemplarze: MN F.7286 (przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963)

**7. Noc w katedrze św. Jana
z 15 na 16 X 1861,
po nabożeństwie za duszę
Tadeusza Kościuszki**

Reprodukcja ryciny. Scena przedstawia wnętrze kościoła, atak wojska na tłum, w głębi widoczny katafalk.

Autor nieznany, ok. 1861

wym. 6,4 x 10,1 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny

Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6612

8. Grupa dziewięciu młodych mężczyzn, m.in. studentów Akademii Medyko-Chirurgicznej w Warszawie, aresztowanych z 15 na 16 X 1861 za udział w obchodach rocznicy śmierci Tadeusza Kościuszki

Rząd górny od lewej: Maksymilian (Maurycy) Unslicht (1839-?), Władysław Garczyński/Gorczyński (1834-?), Stanisław Ambrożewicz/Ambroziewicz. Rząd środkowy: Leon Wagenfisz (1841-1911), Jakub Frenkier/Feingold (1839?), Saladyn (Saldyn) Wiktor Roamrow/Ramlow, Ramloff, Ramrosz (1840-1882), Bernard Goldman (1841-1901). Siedzą: Józef Herc (Herz, Hertz, Herbr) (1841-1890), Henryk Senator. W drodze na zesłanie, po opuszczeniu Warszawy, 3 I 1862.

Autor nieznany, po 1862

wym. 9,9 x 6,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7289

Inne egzemplarze: MN F.3750 (zakup w Domu Książki w Krakowie, 1966)

9. Powieszenie Ludwika Rylla i Jana Rzońcy na stokach Cytadeli 26 VIII 1862

Reprodukcja rysunku (ryciny?). Scena przedstawia szubienicę z dwoma ciałami, na którą padają promienie słońca, będącego w fazie zaćmienia (tarcza słoneczna otoczona ciemną koroną); w tle wojsko carskie, na pierwszym planie płaczący widzowie. Pod fotografią napis atramentem: „na stoku Cytadelli”.

Autor nieznany, po 26 VIII 1862
wym. 9,8 x 6,2 cm, *carte de visite*
Zakup od Marii Józefowicz, 1965
nr inw. MN F.3171

10. Deportowanie hrabiego A. Zamoyskiego z Warszawy do Petersburga, 14 X 1862

Reprodukcja rysunku (ryciny?). Scena przedstawia karetę otoczoną przez żandarmów.

Autor nieznany, po 14 X 1862

wym. 10 x 6 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7347

Pięciu Poległych

1. Adamkiewicz Filip (ok. 1819–1861)

Czeladnik krawiecki zatrudniony przy budowie mostu na Wiśle, zabity 27 II 1861 w Warszawie podczas manifestacji patriotycznej. Fot. Karol Beyer (Marcin Olszyński?), Warszawa, 1861 wym. 6,4 x 9,9 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7271

2. Arcichiewicz Michał (1844–1861)

Syn oficjalisty majątku Zamoyskich, uczeń Gimnazjum Realnego w Warszawie, zabity 27 II 1861 podczas manifestacji patriotycznej. Fot. Karol Beyer (Marcin Olszyński?), Warszawa, 1861 wym. 6,1 x 9,9 cm, *carte de visite*

nr inw. MN F.7274

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

Inne egzemplarze: MN F.5257 (ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964)

3. Brendel Karol (ok. 1837–1861)

Czeladnik ślusarski, robotnik fabryczny pochodzący ze wsi Chlewiska w Radomskim, zabity podczas manifestacji patriotycznej 27 II 1861.

Fot. Karol Beyer (Marcin Olszyński?), Warszawa, 1861
wym. 6,3 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7275

Inne egzemplarze: MN F.5229
(ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964)

4. Karczewski Marceł Paweł (ok. 1805/6–1861)

Ziemiańin z Sieradzkiego, właściciel dóbr Przecznia, Wola Krokocka i Krokocice, członek Towarzystwa Rolniczego, zabity podczas manifestacji patriotycznej 27 II 1861.

Fot. Karol Beyer (Marcin Olszyński?), Warszawa, 1861
wym. 6,4 x 9,9 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7273

5. Rutkowski Zdzisław (1838–1861)

Właściciel ziemski z Jaszowic w Radomskiem, członek Towarzystwa Rolniczego, zabity podczas manifestacji patriotycznej w Warszawie 27 II 1861.

Fot. Karol Beyer (Marcin Olszyński?), Warszawa, 1861

wym. 6,4 x 9,9 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7272

Inne egzemplarze: MN F.5256 (ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964)

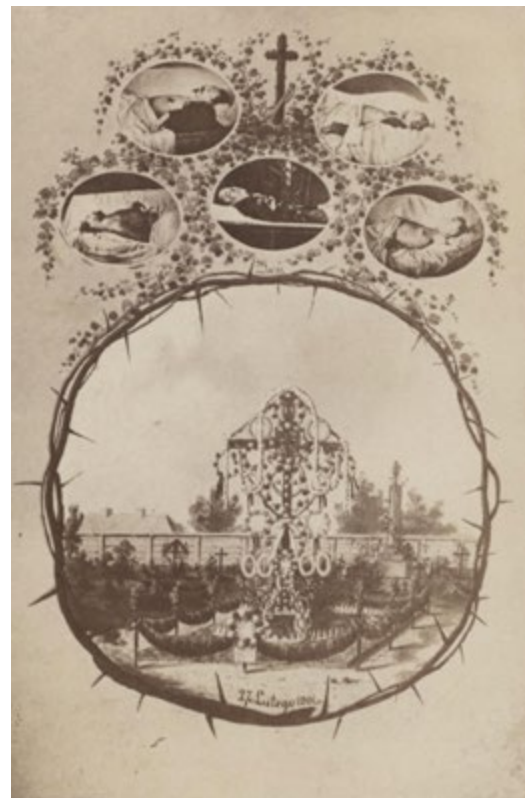

6. Tableau fotograficzne „Pięciu Poległych 27 lutego 1861 r. w Warszawie”

U góry krzyż i ozdobione motywami roślinnymi, w owalach, wizerunki pośmiertne z nazwiskami: Karczewski, Arcichiewicz, Adamkiewicz, Kulkowski (Rutkowski), Brendel; poniżej w owalu cierniowym, wspólna mogiła na cmentarzu Powązkowskim.

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki, 1861 lub po (oryg. fot. Karol Beyer (Marcin Olszyński?), Warszawa, 1861)
wym. 21,6 x 17 cm (33,5 x 23,5 cm), fotografia na tekturze

Dar Zofii Joszt, 1969
nr inw. MN F.4519

7. Tableau fotograficzne „27 lutego 1861”

U góry krzyż i ozdobione motywami roślinnymi, w owalach wizerunki pośmiertne pięciu poległych bez podanych nazwisk. Poniżej w owalu cierniowym wspólna mogiła na cmentarzu Powązkowskim. Nad owalem napis: „ma. W.M.”

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki, 1861 lub po (oryg. fot. Karol Beyer (Marcin Olszyński?), Warszawa, 1861)
wym. 10 x 6 cm, *carte de visite*
Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7277

8. Tableau fotograficzne z wizerunkami Pięciu Poległych

W owalach wizerunki pośmiertne pięciu poległych z nazwiskami: Karczewski, Arcichiewicz, Rutkowski, Adamkiewicz, Brendel.

Autor nieznany, (oryg. fot. Karol Beyer (Marcin Olszyński?), Warszawa, 1861)

wym. 11 x 16 cm (13 x 18,1 cm), fotografia na tekturze

Dar A. Jelińskiej, 2003

nr inw. MN F.12122

Członkowie Delegacji Miejskiej
do namiestnika carskiego generała
Michaiła Gorczakowa

I. Członkowie Delegacji Miejskiej

Siedzą: Karol Beyer, Leopold Kronenberg, ks. Józef Wyszyński, Tytus Chałubiński.

Stoją: Jakub Piotrowski, Józef Ignacy Kraszewski, Mathias Rosen, Teofil Piotrowski, Ksawery Szlenkier, Józef Koenig, August Trzetrzewiński, Jakub Lewiński, Stanisław Hiszpański, ks. Józef Stecki.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861, fotomontaż pozytywowy z pojedynczych zdjęć członków Delegacji
wym. 6,1 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7279

Inne egzemplarze: MN F.1924 (dar J. Sobolewskiego, 1964), MN F.6610 (zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972)

2. Chalubiński Tytus (1820–1889)

Wybitny lekarz, botanik. Ordynator szpitala Dzieciątka Jezus w Warszawie, od 1857 r. profesor Warszawskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej, potem Szkoły Głównej. Uczestnik powstania węgierskiego w 1848 r. Począwszy od 1861 r. odgrywał, jako działacz społeczny, doniosłą rolę polityczną, m.in. jako członek Delegacji i Rady Miejskiej w Warszawie. Odkrył walory lecznicze Zakopanego i stał się inicjatorem klimatycznego leczenia gruźlicy w Polsce.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861
wym. 10,2 x 6,3 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972
nr inw. MN F.6649

3. Chalubiński Tytus

Zdjęcie z tej samej sesji co poprzednie, nieco inny układ postaci.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861
wym. 9,7 x 6,3 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5160

4. Chałubiński Tytus

Zdjęcie z tej samej sesji co poprzednie, nieco inny układ postaci.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,8 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5161

5. Lewiński Jakub Walenty (1792–1867)

Generał brygady Wojska Polskiego. Brał udział w wojnach napoleońskich i w Powstaniu Listopadowym. W 1861 r. członek Delegacji i Rady Miejskiej w Warszawie. W 1862 członek Rady Stanu Królestwa Polskiego. Zdymisjonowany na własne żądanie w marcu 1863.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,7 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5221

6. Szlenkier Franciszek Ksawery (1814–1871)

Właściciel sklepu bławatnego przy ul. Senatorskiej w Warszawie, przewodniczący Zgromadzenia Kupców Warszawskich. W 1861 r. członek Delegacji Miejskiej i Tymczasowej Rady Miejskiej. Aresztowany w październiku 1861, więziony w Cytadeli i twierdzy modlińskiej, zwolniony w wyniku amnestii. Organizator poboru podatku narodowego w Warszawie. Następnie na emigracji, prowadził w Paryżu sklep komisowy i zajmował się działalnością społeczną wśród emigrantów.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,8 x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5233

7. Kenig (Koenig, König) Józef (1821–1900)

Dziennikarz, krytyk artystyczny, wieloletni redaktor „Gazety Warszawskiej”, bywalec salonów literackich. W 1861 r. członek Delegacji Miejskiej.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,9 x 6,4 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6648

8. Kenig (Koenig, König) Józef

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,8 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5326

9. Wyszyński Józef (1811–1880)

Ksiądz, kanonik kapituły archidiecezji warszawskiej, wikariusz parafii św. Karola Boromeusza przy ul. Chłodnej w Warszawie, w latach 1856–1863 był również profesorem warszawskiej Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej. Sympatyk ruchu niepodległościowego na początku lat 60. XIX w., współorganizator manifestacji patriotycznych w Warszawie, blisko współpracujący na tym polu z wikarym tejże parafii ks. Józefem Steckim. W 1861 członek Delegacji Miejskiej. Aresztowany 19 X 1861, zesłany na Syberię. Po powrocie z zsyłki ponownie zesłany w 1863 za głoszenie patriotycznych kazań.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,1 x 5,8 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6605

Inne egzemplarze: MN F.7437 (zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973)

Fotografia portretowa

Portret indywidualny

1. Adamkiewicz Filip,
zob. Pięciu Poległych, poz. 1

2. Arcichiewicz Michał,
zob. Pięciu Poległych, poz. 2

3. Arnholdt Jan (1841–1862)

Łotysz, porucznik 4. batalionu strzelców I Armii rosyjskiej stacjonującej w Królestwie Polskim. Członek Komitetu Oficerów I Armii, tajnej organizacji w garnizonie warszawskim skupiającej oficerów będących przeciwnikami samodzierżawia. Zwolennik współpracy z polską organizacją narodową. Aresztowany 6 V 1862, osadzony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Z wyroku sądu został 28 VI 1862 rozstrzelany w twierdzy modlińskiej.

Autor nieznany, l. 60. XIX w.

wym. 9,9 x 6,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7291

4. Balzer (Balcer, Baltzer) Alfons (?–1873)

Brat Ludwika, zegarmistrz, uczestnik Powstania Styczniowego, zesłany do Ufy. Po odbyciu kary powrócił do kraju, zmarł w Sandomierzu. Na odwrocie fotografii dedykacja: „W dowód najszczerzego szacunku i poważania A. Balcer w Ufie 15/10/65”.

Autor nieznany, l. 60. XIX w.

wym. 9,8 x 6 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5118

5. Balzer (Balcer, Baltzer) Ludwik (1841–ok. 1910)

Brat Alfonsa, studiował w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie, uczestnik manifestacji patriotycznych, aresztowany 25 II 1861 za rozlepianie plakatów rewolucyjnych, więziony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. Uwolniony w listopadzie 1862, czynny w Organizacji Miejskiej i Żandarmerii Narodowej, ponownie więziony w X Pawilonie. W 1864 skazany na 20 lat ciężkich robót. Przebywał w Ufie. W 1885 powrócił do Warszawy. Na odwrocie fotografii dedykacja: „Ludwik Baltzer ofiarowany przez Alfonsa Baltzer w Ufie 22/10/65”.

Fot. F. Strzyżowski, Lublin, przed 1864
wym. 9,8 x 6,4 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5140

6. Baranowicz Wincenty

Syn Sylwestra, obywatela ziemskiego w pow. oszmiańskim i Wincentyny z Wołk-Karaczewskich, uczestnik powstania na Litwie, zesłany do Ufy. Na zesłaniu przebywał też kilkoro jego rodzeństwa. Napis na odwrocie: „Wincenty Baranowicz 19/1 Lutego 1866 roku Ufa”.

Autor nieznan, l. 60 XIX w.
wym. 9,8 x 6 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5152

7. Baranowski Ignacy (1833–1919)

Doktor medycyny, pedagog. W 1860 asystent Tytusa Chałubińskiego w Akademii Medyko-Chirurgicznej, potem profesor Szkoły Głównej i Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Współzałożyciel i współfundator licznych instytucji dobroczynnych na terenie Warszawy. Prowadził działalność filantropijną i oświatową. Autor *Pamiętników* obejmujących wspomnienia wydarzeń krajowych z lat 1840–1863, wnoszących wiele interesujących szczegółów do historii okresu przedpowstaniowego. Fot. „Konstanty”, Warszawa, przed 1892 wym. 16,2 x 10,5 cm, *cabinet portrait* Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964 nr inw. MN F.5125

8. Bartodziejski Maksymilian

Pochodził z gub. radomskiej, uczestnik Powstania Styczniowego, zesłany na Syberię. Napis na odwrocie: „Jak żyje Polska, jak żyją Węgrzanie tak nasza przyjaźń niech się nie rozstanie M. Bartodziejski D.20/9 64 r.”, u dołu dopisane: „Wywieziony za powstanie zmarł na Syberii”. Fot. Waleryan Twardzicki, Warszawa, l. 60. XIX w. wym. 10 x 6,5 cm, *carte de visite* Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964 nr inw. MN F.5216

9. Bentkowski Władysław (1817–1887)

Właściciel ziemski z Poznańskiego, polityk, poseł do sejmu pruskiego. Uczestnik powstania 1830/1831; w latach 1843–1848 w armii pruskiej; 1849 w Legionie Polskim na Węgrzech. W powstaniu 1863 generał, szef sztabu M. Langiewicza; brał udział w bitwach m.in. pod Chrobrzem i Grochowiskami.

Więziony przez Austriaków w Krakowie, następnie przez Prusaków w Magdeburgu. Napis na odwrocie: „Bentkowski Władysław syn Feliksa, x 25/9/1817 Warszawa +2/10/1887 Poznań, żołnierz w Powst. Listop., ppor. w artyl. polskiej, kpt w 1849 na Węgrzech w Legionie Wysockiego, w 1863 r. płk Szef Sztabu Langiewicza”. Stempel: „K. Betkowski”.

Fot. Franciszek Wyspiański, Lwów, do 1865, kopia fotograficzna (autor oryg. fot. A.i F. Zeuschner, ok. 1863)

wym. 9,7 x 6,4 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4366

10. Bentkowski Władysław

Fot. A[ugust] i F[ryderyk] Zeuschner, Poznań
wym. 10,5 x 6 cm, *carte de visite*
Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968
nr inw. MN F.4346

11. Białobrzski Antoni (1793–1868)

Ksiądz, wikariusz kapitulny, od 1861
administrator archidiecezji warszawskiej.
Wydał w czasie manifestacji patriotycznych
polecenie zamknięcia kościołów warszawskich,
za co został aresztowany i osadzony w Cytadeli
Warszawskiej. Skazany na karę śmierci
zamienioną na dwa lata twierdzy w Bobrujsku;
w 1862 ułaskawiony, powrócił do Warszawy,
w 1863 ponownie zesłany. Zmarł na wygnaniu.
Autor nieznany
wym. 9,9 x 6,9 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972
nr inw. MN F.6671

12. Białobrzski Antoni

Autor nieznany

wym. 10,4 x 6 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973

nr inw. MN F.7436

**13. Błaszczyński Kazimierz Konrad,
pseud. Bogdan (Bohdan) Bończa, Konrad
Tomaszewski (?–1863)**

Sztabskapitan artylerii w wojsku rosyjskim.

W powstaniu 1863 pułkownik, naczelnik
wojskowy województwa płockiego, dowódca
kawalerii w Sandomierskiem i Krakowskiem,
Ranny w czerwcu w bitwie pod Górą w pow.
miechowskim, zmarł 19 VII 1863.

Autor nieznany

wym. 6,3 x 4,4 cm, *carte de visite*

Zakup z Domu Książki w Krakowie, 1966

nr inw. MN F.3747

14. Bogusławska Natalia

Przed Powstaniem Styczniowym uczestniczyła w manifestacjach patriotycznych, działała w komitetach kobiecych. Na odwrocie fotografii dedykacja: „Kochanej Wandzi Natalia Bogusławska Dnia 20 września 1864 r.”.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, ok. 1864

wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5191

15. Bondi Edward (1833–1901)

Lekarz w Kleczewie w Kaliskiem. Uczestniczył w manifestacjach patriotycznych w 1861. W 1863 opatrywał rannych w szpitalach powstańczych, objeżdżał razem z dr. Władysławem Stankiewiczem miejscowości w Kaliskiem, udzielając pomocy chirurgicznej powstańcom. Napis na odwrocie „Dr Bondi”. Fot. Karol Beyer, Warszawa, l. 60. XIX w. wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5278

16. Borelowski Marcin, pseud. Lelewel (1829–1863)

Blacharz i studniarz z zawodu. Więziony za udział w wydarzeniach krakowskich 1846. Uczestnik przedpowstaniowej konspiracji czerwonych. Czynny w tworzeniu tajnej policji narodowej i przy tzw. „dyslokacji” młodych ludzi chroniących się przed poborem. W 1863 mianowany przez Rząd Narodowy naczelnym dowódcą sił zbrojnych woj. podlaskiego. Poległ pod Batorzem 6 IX 1863.
Autor nieznan, pocz. l. 60. XIX w. wym. 9,6 x 5,7 cm, *carte de visite*
Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968
nr inw. MN F.4356
Inne egzemplarze MN F.7319 (przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963)

**17. Brendel Karol,
zob. Pięciu Poległych, poz. 3**

18. Brzeziński Józef

Uczestnik Powstania Styczniowego na Litwie, walczył w oddziale W. Poklewskiego-Kozieliły, zesłaniec. Napis na odwrocie fotografii „Józef Brzeziński (syn) z Moniakowa z partii Kozieliły, wygnaniec w Tomsku”.

Autor nieznan

wym. 9,8 x 5,5 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4152

19. Brzozowski Ludwik (1833–1873)

Poeta, brał czynny udział w pracach spiskowych młodzieży w 1861. W 1862 przebywał w Paryżu, wydawał miesięcznik „Baczność” poświęcony idei walki zbrojnej z zaborcami. Od maja 1863 dowódca oddziału powstańczego walczącego w woj. sandomierskim i mazowieckim. 29 VIII rozbił Kozaków pod Wolą Pękoszewską, po czym wycofał się z powstania i wyjechał do Paryża. 10 XII 1873 popełnił samobójstwo.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,9 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5225

20. Brzozowski Ludwik

Fotografia pośmiertna w trumnie.

Autor nieznan, 1873

wym. 10 x 6 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7281

21. Brzozowski Stanisław

Uczestnik Powstania Styczniowego, oficer.
Napis na odwrocie: „Stanisław Brzozowski
off. wojsk polskich i Komendant 2-ego Plutonu
Strzelców P-tu Konińskiego”, dopisek „w roku
1863”.

Autor nieznan, l. 60. XIX w.

wym. 9,5 x 5,8 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4347

22. Burzyński Tomasz (1834–1904)

Student Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie,
następnie Uniwersytetu Kijowskiego.

W 1861 więziony w Cytadeli Warszawskiej.

Po zwolnieniu od 1862 pracował w sądzie.

Od końca grudnia 1863 do marca 1864

referent Wydziału Spraw Wewnętrznych

Rządu Narodowego do spraw woj. płockiego

i augustowskiego. Ponownie aresztowany

i skazany na karę śmierci, zamienioną na 10 lat

katorgi w Usolu, po powrocie z zesłania w 1883

adwokat w Warszawie. Napis na odwrocie:

„Tomasz Burzyński”.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, l. 60. XIX w.

wym. 9,6 x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary

Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5222

23. Callier Edmund (1833–1893)

Oficer armii pruskiej, potem francuskiej Legii Cudzoziemskiej. W 1863 dowódca piechoty w oddziale Mielęckiego, naczelnik sił zbrojnych woj. mazowieckiego. Z powodu zatargów z Rządem Narodowym podał się do dymisji. Od sierpnia organizował przerzut oddziałów powstańczych z zaboru pruskiego, za co został aresztowany przez władze pruskie i więziony do 1866. Po powstaniu historyk i publicysta w Wielkopolsce.

Autor nieznanym

wym. 9,5 x 5,8 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4359

Inne egzemplarze: MN F.7311 (przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963), MN F.9380 (zakup od Lecha Mroza, 1996)

24. Chabriolle Józef, pseud. Ami (?–1863)

Francuz, były podoficer armii francuskiej, uczestnik Powstania Styczniowego, walczył w oddziale Błaszczyńskiego jako szeregowiec. Mianowany oficerem, dowodził piechotą w oddziale Zaborowskiego w bitwie pod Przedborzem. Poległ 28 lipca 1863 w bitwie pod Rudnikami.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 10 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5272

25. Chałubiński Tytus, zob. Członkowie Delegacji Miejskiej..., poz. 2-4

Fot. Jan Mieczkowski, Warszawa, l. 60. XIX w.
wym. 10,5 x 6,4 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972
nr inw. MN F.6650

26. Cieszkowski Teodor (1833–1863)

Słuchacz polskiej szkoły wojskowej w Genui i Cuneo, oficer w oddziale Kurowskiego i Langiewicza, następnie dowódca oddziału w Kaliskiem, ranny pod Broszęcinem 10 IV 1863, wyniesiony z pola, następnie wytropiony przez kozaków i dobity.

Autor nieznany, ok. 1863

wym. 10 x 6 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4345

Inne egzemplarze: MN F.7316 (przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963)

27. Cydzik Konstanty

Napis na odwrocie: „Władysławowi Lubatyńskiemu w dowód szczerego szacunku, braterskiej przyjaźni, oraz na pamiątkę razem przeżytego w różnych kolejach czasu poświęcam. Kons. Cydzik. Tobolsk 26 Paździer. 1865 r.”.

Autor nieznany, 1863 lub po
wym. 10 x 6,6 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5141

28. Czachowski Dionizy (1810–1863)

Ziemiańcin z Sandomierskiego, uczestnik przygotowań powstańczych 1861–1862, jeden z najwybitniejszych dowódców partyzantki powstańczej. Na pogrzebie pięciu poległych 2 III 1861 delegat woj. sandomierskiego.

W 1863 przejściowo szef sztabu Langiewicza, potem dowodził samodzielnymi oddziałami w Kieleckiem i Lubelskiem. Od kwietnia 1863 naczelnik pow. sandomierskiego. Poległ 6 XI 1863 pod Wierchowiskami w pow. opatowskim.

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki (autor fot. oryg. Jan Mieczkowski, Warszawa 1861)

wym. 9,9 x 5,9 cm, *carte de visite*
Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968
nr inw. MN F.4350

29. Czajkowski Michał, Sadyk Pasza (1804–1886)

Emigracyjny działacz polityczny, powieściopisarz, po 1831 na emigracji we Francji, członek Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Od 1841 agent Czartoryskiego w Konstantynopolu. W 1850 przeszedł na islam i jako Sadyk Pasza został generałem armii sułtańskiej. W 1863 odmawiał współpracy z powstaniem i przeszkadzał angażowaniu się w nie swoich podkomendnych. W 1873 wrócił do Rosji, przyjmując amnestię carską. Osiadł na Ukrainie, zakończył życie samobójstwem. Autor nieznany, reprodukcja drzeworytu, 1863 lub po wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite* Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963 nr inw. MN F.7307

Czartoryska Anna z Sapiehów
zob. Portret grupowy, poz. 2

30. Czartoryski Adam Jerzy (1770–1861)

Książę, wybitny mąż stanu, sprawował liczne wysokie funkcje urzędowe w cesarstwie rosyjskim i Królestwie Kongresowym. W okresie Powstania Listopadowego prezes Rządu Narodowego, potem na emigracji (długoletni przywódca Hotelu Lambert). Prowadził rozległą działalność dyplomatyczną na rzecz sprawy polskiej. Fot. Mayer & Pierson, Paris, ok. 1860–1861 wym. 9,9 x 6 cm, *carte de visite* Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972 nr inw. MN F. 6617

zob. także: Portret grupowy, poz. 3

**31. Ćwierciakiewicz (Ćwierczakiewicz)
Józef, pseud. Kaczorowski, J. Card
(1822–1869)**

Dziennikarz, czynny w konspiracji przed wybuchem powstania, emigrował w końcu 1861 i był agentem Komitetu Centralnego Narodowego i Rządu Narodowego w Paryżu, Londynie i Sztokholmie. W 1865 osiadł w Genewie. Uczestniczył w pracach Ligi Pokoju i Wolności. Załamany psychicznie, zmarł w domu obłąkanych w Genewie. Napis na odwrocie: „Józef Ćwierciakiewicz brat Stanisława. O niem także wiele wspomnień znajdziecie, jeżeli te sprawy będą was interesować i zechcecie czytać historię tych czasów”.

Fot. Karol Beyer, Warszawa

wym. 9,8 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5224

32. Dąbcański Antoni (1806–1887)

Adwokat we Lwowie, ojciec Józefa i Leszka Dąbcańskich. Udzielał pomocy materialnej i schronienia powstańcom.

Autor nieznany, fot. obrazu

wym. 10 x 6,5 cm (12,6 x 9,2 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Feliksa Ścibały, 1963

nr inw. MN F.1667

33. Dąbcański Józef (1842–1863)

Syn Antoniego, słuchacz uniwersytetu we Lwowie. W powstaniu 1863 walczył wraz z bratem, poległ pod Hutą Krzeszowską 21 III 1863. Pochowany we Lwowie.

Autor nieznany, fotografia obrazu
wym. 10,3 x 7 cm (12,6 x 9,2 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Feliksa Ścibały, 1963
nr inw. MN F.1666

34. Dąbcański Leszek (1836–1909)

Syn Antoniego, absolwent Akademii Wojskowej w Weisskirchen w stopniu podporucznika artylerii, służył w wojsku austriackim.

W powstaniu 1863 dowódca batalionu w randze majora, walczył w oddziałach L. Czachowskiego i A. Jeziorańskiego. Po powstaniu właściciel majątku, następnie urzędnik bankowy. Czynny w Towarzystwie Wzajemnej Pomocy Uczestników polskiego powstania 1863/4 we Lwowie.

Autor nieznany, fotografia obrazu
wym. 10 x 7 cm (12,6 x 9,2 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Feliksa Ścibały, 1963
nr inw. MN F.1668

35. Dąbrowski Jarosław, pseud. Łokietek (1836–1871)

W 1862 naczelnik miasta Warszawy, członek Komitetu Centralnego Narodowego. Aresztowany 14 VIII 1862 i więziony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej. W 1864 skazany na 15 lat katorgi, zbiegł w drodze na zesłanie. Na emigracji w Paryżu jeden z przywódców Zjednoczenia Emigracji Polskiej. Generał Komuny Paryskiej, poległ 23 V 1871 w czasie walk na barykadach Paryża. Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki (fot. oryg. Jan Mieczkowski, Warszawa?) wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite* Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963 nr inw. MN F.7290

36. Dekert Jan (1786–1861)

Syn prezydenta m. Warszawy z czasów Sejmu Czteroletniego, biskup, sufragan warszawski, od 1859 członek Rady Stanu, wiceprezes Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. Zmarł 19 XI 1861. Autor nieznany wym. 10,4 x 6 cm, *carte de visite* Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973 nr inw. MN F.7438

37. Dmitriewa Monika (1844–1890)

Córka rosyjskiego generała i Polki, w latach 1862–1864 aktywnie współpracowała z polskimi rewolucjonistami, członkini tajnej organizacji kobiet, tzw. „piątek”, współpracownica Rady Głównej Opiekuńczej, kurierka Rządu Narodowego, zaprzyjaźniona z Trauguttem i jego córkami. Opiekowała się więźniami politycznymi i odwiedzała ich w Cytadeli. Jesienią aresztowana i więziona w X Pawilonie. W 1865 skazana na rok twierdzy. Po uwolnieniu 1866 zajmowała się nauczaniem języka polskiego dzieci polskich. Napis na odwrocie: „Monika Dymitryjewa długo więziona [...] przez Tuchołka”.

Fot. J[ulian] Kostka i [Ludwik] Mulert, Warszawa, po 1872

wym. 10,4 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5135

38. Dunin Eugeniusz (1838–1864)

Urządник Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej, referent dla spraw województwa podlaskiego i lubelskiego Wydziału Spraw Wewnętrznych Rządu Narodowego. Odebrał sobie życie po zwolnieniu z Cytadeli.

Autor nieznany, fotografia pośmiertna, 1864 lub po
wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7280

39. Elżanowski Seweryn (1821–1874)

Publicysta, w latach 1857–1863 wydawał i redagował „Przegląd Rzeczy Polskich”. W 1862 współorganizator Komitetu Emigracji Polskiej, od wiosny 1863 komisarz Rządu Narodowego na Galicję Zachodnią. Po upadku powstania powrócił do Paryża, współpracował z polską prasą emigracyjną. Zakład fotograficzny „Photie Parisienne” A. Briquet, Paryż
wym. 9,7 x 6,4 cm, *carte de visite*
Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7268

40. Fabiański Stanisław

Uczestnik powstania na terenie woj. krakowskiego. Napis na odwrocie: „Do Szpikołos, b. komisarz Rządu Narodowego a obecnie żołnierz na pamiątkę przesyła. Kraków 6 Maja 1863 r.”.
Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki (fot. oryg. W. Rzewuski, Kraków, 1863)
wym. 10,6 x 6 cm, *carte de visite*
Zakup od Feliksa Ścibały, 1963
nr inw. MN F.1677

41. Feliński Zygmunt Szczęsny (1822–1895)

Arcybiskup warszawski. W Warszawie jako arcybiskup od 1862 dążył do uspokojenia nastrojów, czym naraził się kołom patriotycznym. Po wybuchu powstania przeciwstawiał się represjom carskim. W 1863 uwięziony w Gatczynie, a następnie zesłany do Jarosławia nad Wołgą za protest po egzekucji Agrypina Konarskiego i opublikowanie w „Monitorze” francuskim listu do cara Aleksandra II.

Fot. Jan Mieczkowski, Warszawa
wym. 9,9 x 6,4 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973
nr inw. MN F.6670

42. Fijałkowski Antoni Melchior (1778–1861)

Arcybiskup metropolita warszawski. Po wydarzeniach z 27 II 1861 włączył Kościół do manifestacji patriotycznych i zainicjował noszenie powszechnej żałoby, sygnatariusz adresu z 28 II do cara Aleksandra II. Jego pogrzeb 10 X 1861 przerodził się w manifestację narodową.

Autor nieznany, 1861 (fotoreprodukcja litogr. Maksymiliana Fajansa z 1861)
wym. 8,5 x 5 cm, *carte de visite*
Zakup od Marii Szumielewicz, 1962
nr inw. MN F.1582
Inne egzemplarze: MN F.6668 (zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972)

43. Fijałkowski Antoni Melchior

Autor nieznany

wym. 10 x 6,7 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973

nr inw. MN F.7435

44. Ganier d'Abin Paul (ok. 1830-?)

Oficer armii francuskiej, w powstaniu walczył w oddziale gen. E. Taczanowskiego m.in. pod Pyzdrami w pow. konińskim.

W maju 1863 mianowany przez Rząd Narodowy podpułkownikiem, a w listopadzie pułkownikiem. Uchodził za poległego 4 IX 1863 pod Cyrusową Wolą w pow. rawskim, gdzie dowodził kosynierami.

Autor nieznany

wym. 9 x 5,8 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4375

45. Garibaldi Giuseppe (1807–1882)

Włoski generał, przywódca powstania, współtwórca zjednoczenia Włoch. Patronował Polskiej Szkole Wojskowej w Genui i Cuneo. Gorący przyjaciel Polaków i orędownik sprawy polskiej.

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki, ok. 1862, (aut. oryg. fot. Le Gray Gustave, 1860?) wym. 10,4 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5188

46. Garibaldi Giuseppe

Autor nieznany
wym. 10,1 x 6,3 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972
nr inw. MN F.6603

47. Garibaldi Giuseppe

Fot. Jan Mieczkowski, Warszawa
wym. 10,1 x 6,3 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973
nr inw. MN F.6655

48. Głębocka Józefa z Koryckich

Napis na odwrocie: „Przypuszczalnie Józefa
z Koryckich Głębocka żona zesłańca –
powstańca 63 r.”.
Fot. Milewski i Bogdziewicz, Irkuck
wym. 9 x 5,5 cm, *carte de visite*
Dar Wandy Koryckiej, 1964
nr inw. MN F.1926

49. Godlewski Franciszek (ok. 1834–1863)

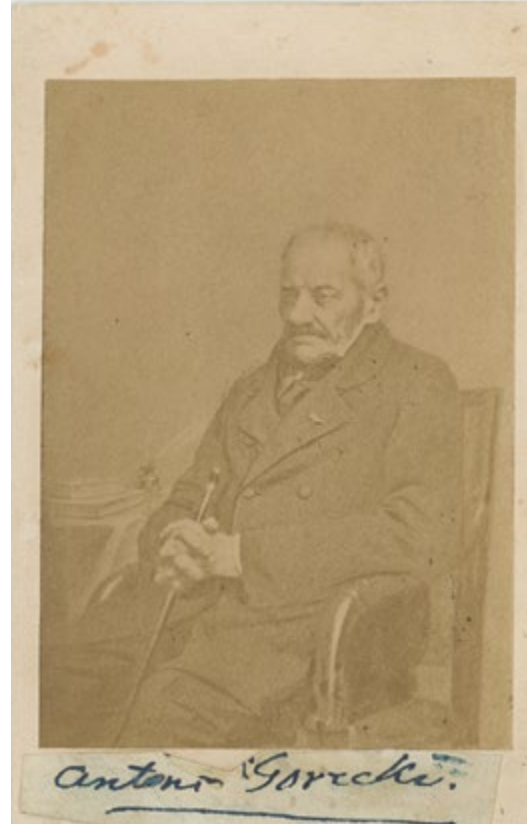
Należał do głównych inicjatorów pierwszych manifestacji patriotycznych, prowadził agitację wśród rzemieślników warszawskich. Jeden z założycieli Komitetu Miejskiego. Aresztowany 10 IV 1862, po zwolnieniu agent Komitetu Centralnego do spraw zakupu broni we Francji. Walczył w oddziale Jeziorańskiego i poległ 4 II 1863 w bitwie pod Rawą.

Autor nieznany

wym. 9,9 x 6,1 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4353

50. Górecki Antoni (1787–1861)

Poeta, uczestnik wojen napoleońskich, brał czynny udział w Powstaniu Listopadowym na Litwie, potem we Francji aktywny w życiu kulturalnym polskiej emigracji. Autor bajek politycznych, dum i pieśni patriotycznych.

Autor nieznany

wym. 9,5 x 6,1 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7301

51. Gregorowicz Jan Kanty (1818–1890)

Pisarz i dziennikarz, działacz oświatowy, organizator spisków w Lubelskiem. Czynny w Sekcji Czytelń Bezpłatnych Towarzystwa Dobroczynności w Warszawie, członek Koła Towarzystwa Oświaty Narodowej.

Autor nieznany

wym. 9,9 x 6,1 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4352

52. Grottger Artur (1837–1867)

Rysownik i malarz, autor słynnych cykli rysunków wykonanych czarną i białą kredką na kartonie: Warszawa I, Warszawa II, Polonia, Lituania, Wojna.

Fot. Walery Rzewuski, Kraków, ok. 1862

wym. 9 x 5,5 cm, *carte de visite*

Zakup od Tadeusza Grodki, 1963

nr inw. MN F.1586

53. Grottger Artur

Autor nieznany

wym. 7 x 4,8 cm, *carte de visite*

Zakup od Feliksa Ścibałły, 1963

nr inw. MN F.1676

54. Grottger Artur

Autor nieznany

wym. 7 x 4,8 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4118

55. Grottger Artur

Autor nieznan, l. 60. XIX w.
wym. 10 x 6 cm, *carte de visite*
nr inw. MN F.9332

56. Grottger Artur

Fot. E[dward] Trzemeski, Lwów
wym. 9 x 5,7 cm, *carte de visite*
nr inw. MN F.9696

57. Hercen Aleksander, pseud. Iskander (1812–1870)

Rosyjski pisarz, publicysta, filozof i działacz demokratyczny. Rzecznik odzyskania przez Polskę niepodległości, poparł powstanie 1863.

Autor nieznany

wym. 9,2 x 5,7 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5131

Inne egzemplarze: MN F.6635 (zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972)

58. Hiszpański Stanisław (1815–1890)

Starszy cechu szewców warszawskich.

W okresie manifestacji patriotycznych członek Delegacji i Rady Miejskiej do namiestnika M. Gorczakowa.

W październiku 1861 aresztowany, następnie zesłany do Wiatki.

Ułaskawiony wrócił do Warszawy w maju 1862, wycofał się ze spraw powstania i polityki.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,9 x 6,4 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973

nr inw. MN F.7439

59. Hiszpański Stanisław

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861
wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972
nr inw. MN F.6634

60. Hodylski

Powstaniec 1863 roku, służył w oddziale
Langiewicza.
Fot. Walery Rzewuski, Kraków, 1863
wym. 9 x 5,5 cm, *carte de visite*
Dar Jadwigi Tumidajskiej, 1963
nr inw. MN F.1738

61. Holzmüller

Napis na odwrocie: „Wysoki urzędnik rosyjski, prawosławny, rosyjski patryjota, może z Polką żonaty – w domu bowiem był język polski – córka prawosławna wyszła za Rosjanina – syn w uniwersytecie mosk. był patryjotą polakiem i brał udział w powstaniu – jakiś tragiczny miał koniec. Holzm. (ojciec) był czytelnikiem pisma rosyjskiego wychodzącego w Londynie „Kołokoł” i udzielał go pod sekretem ś.p. Antoniemu Prószynskiemu – co było wielkim przestępstwem w owym czasie. B. wykształcony, uprządy, miły, lubił robić ludziom przyjemność. W czasie ruchu pols. stanął jako moskal”.

Fot. A[ntoni] Prószynski, Mińsk Litewski, przed 1864

wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4131

62. Hrynkiewicz Konstanty

Napis na odwrocie: „Ufa, 26 Kwietnia 1865. Konstanty Hrynkiewicz”.

Autor nieznany

wym. 10,1 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5201

63. Iwicka Tekla (1814 lub 1816–1888)

Córka Antoniego i Ewy z Krajewskich, urodzona na Litwie. Po ukończeniu pensji u wizek wileńskich poświęciła się pracy pedagogicznej, szczególnie na rzecz opuszczonych dzieci. Od 1863 chroniła dzieci przed rusyfikacją, po skasowaniu przez Murawiewa przytułku organizowała opiekę podzrutek, przydzielając je na wychowanie polskim rodzinom w mieście i na wsi. Opiekowała się sierotami, których rodzice zostali zesłani na Syberię za udział w Powstaniu Styczniowym. Z zebranych składek zakupiła w Wilnie dom, w którym urządziła tajną polską ochronkę. Napis na odwrocie: „Tekla Iwicka znana przez ubogą ludność Wilna pod nazwą Paniusi. Przez długie bardzo lata zajmowała się wychowywaniem dzieci porzuconych przez matki. Była im też całym sercem oddana i tak umiała wśród nich miłość dla siebie obudzić, utrzymując z nimi ciągle stosunki, wpajała najszlachetniejsze uczucia i nie jedną młodą duszę uratowała z przepaści. W chwili śmierci małych dzieci potrzebujących jeszcze opieki zostało 240. Bez żadnych funduszy jedynie tylko z uproszonego grosza podjęła tak wielkie zadanie, które krzepiła wiara i ta miłość co góry przenosić potrafi. – Nie sile się na oddanie tych zasług, bo sama cyfra w chwili Jej zgonu najwymowniej jest świadkiem”.

Autor nieznan

wym. 10,2 x 5,8 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5138

64. Jacyna Dawid Wincenty

Napis na odwrocie: „Ufa. – 23 Lutego 1864 r.
Dawid Wincenty Jacyna”.

Autor nieznaný

wym. 10,5 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5213

65. Janikowska Joanna

Żona Romana, uczestnika Powstania
Styczniowego i zesłańca.

Fot. [Aleksander] Karoli i [Maurycy] Pusch,
Warszawa, po 1877

wym. 16,3 x 11 cm, *cabinet portrait*

Zakup od Tadeusza Grodki, 1963

nr inw. MN F.1590

66. Janikowski Roman

Student Szkoły Głównej w Warszawie, uczestnik Powstania Styczniowego, zesłany na Syberię.

Fot. [Aleksander] Karoli i [Maurycy] Pusch, Warszawa, po 1877

wym. 16,3 x 11 cm, *cabinet portrait*

Zakup od Tadeusza Grodki, 1963

nr inw. MN F.1589

67. Jaroszyński Ludwik (1840–1862)

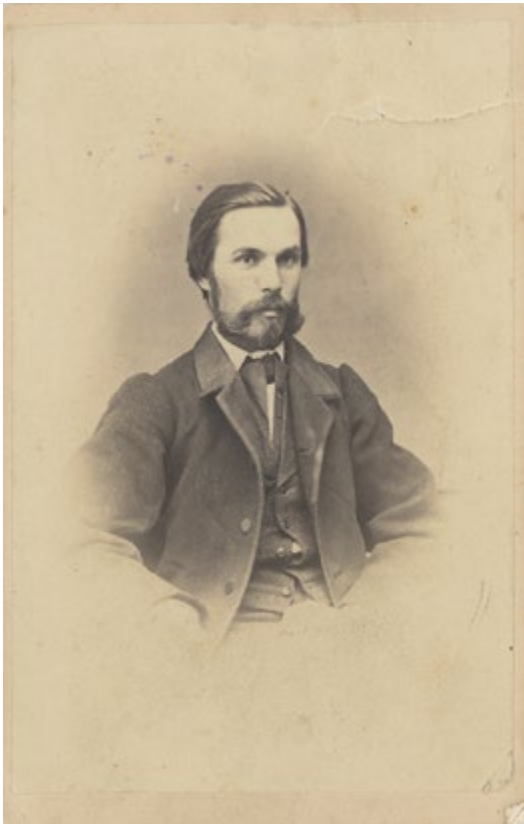
Czeladnik krawiecki z Warszawy, aresztowany w Warszawie za próbę zamachu na namiestnika Królestwa Polskiego wielkiego księcia Konstantego 3 VIII 1862. Wyrokiem Sądu Wojskowego skazany na śmierć przez powieszenie. Stracony 21 VIII 1862 na stokach Cytadeli Warszawskiej.

Autor nieznany, reprodukcja ryciny

wym. 10 x 6,2 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7284

68. Jasiukowicz Ignacy, pseud. Żegota (?–1893)

Obywatel ziemski z gub. kowieńskiej. Za przynależność do organizacji powstańczej i rozpowszechnianie druków Komitetu Centralnego Narodowego aresztowany i zesłany na Syberię. Po powrocie mieszkał w Mitawie, gdzie zmarł. Napis na odwrocie: „Towarzysz wygnania i powrotu (Żegota) Ig. Jasiukowicz”.

Autor nieznany

wym. 9,7 x 6,1 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4154

69. Jastrow Markus, Mordechaj Marcus (1829–1903)

Rabin, pisarz religijny i polityczny. W 1861 uczestnik pogrzebu pięciu poległych, zamknął synagogę na znak solidarności z zamknięciem kościołów warszawskich 16 X 1861, więziony w Cytadeli Warszawskiej, następnie wydany z Królestwa jako obywatel pruski, powrócił w 1862. Po upadku powstania na emigracji w Stanach Zjednoczonych, zmarł w Pensylwanii.

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki (oryg. fot. Karol Beyer, Warszawa)

wym. 10 x 6,1 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6608

70. Jeziorański Antoni (1821–1882)

Uczestnik wydarzeń 1848 we Lwowie i Krośnie, następnie w Legionie Polskim na Węgrzech, od 1849 na służbie tureckiej, podczas wojny krymskiej walczył w dywizji W. Zamoyskiego. W Powstaniu Styczniowym naczelnik pow. rawskiego, uczestnik kampanii Langiewicza w randze generała, naczelnik woj. lubelskiego. Od końca 1863 więziony przez półtora roku przez Austriaków, potem na emigracji, od 1873 we Lwowie.

Autor nieznany, reprodukcja ryciny
wym. 9,9 x 5,8 cm, *carte de visite*
Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968
nr inw. MN F.4355

71. Jeziorański Antoni

Autor nieznany
wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite*
Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7317

72. Jordan Zygmunt (1824–1866)

Wojskowy rosyjski. Uczestnik rewolucji krakowskiej 1846 i węgierskiej 1848/49, oficer armii tureckiej, uczestnik wojny krymskiej, agent Hotelu Lambert. W powstaniu 1863 dowódca wojskowy woj. krakowskiego i sandomierskiego w randze generała zdymisjonowany, udał się na emigrację.

Autor nieznany

wym. 10,5 x 6,5 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6665

73. Kaczkowski Zygmunt (1825–1896)

Literat, dziennikarz lwowski, redaktor pisma „Głos” w 1861, wchodził w skład Komitetu Miejskiego we Lwowie w 1863. Od tego roku płatny agent rządu austriackiego. 21 I 1864 skazany przez Trybunał Rewolucyjny na banicję. Uprawiał działalność szpiegowską w Paryżu i Wiedniu.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,9 x 6,2 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6645

74. Kamiński (właściwie Steinmann-Kamiński) Paweł (1834–1907)

Ksiądz katolicki, następnie starokatolicki. W 1861 aresztowany za kazanie wygłoszone w Warszawie w Zielone Świątki, zbiegł za granicę. W powstaniu 1863 kapelan w oddziałach A. Kurowskiego, M. Langiewicza i F. Rochebruna, aresztowany przez Austriaków w sierpniu 1863, więziony w Krakowie i Ołomuńcu, skąd uciekł, następnie na emigracji. Autor nieznany
wym. 10,1 x 6,5 cm, *carte de visite*
Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963 nr inw. MN F.7357

75. Kapliński Wasyl (1841–1883)

Rosjanin, jeden z organizatorów Komitetu Oficerów Rosyjskich w Polsce. Aresztowany w lutym 1862 za rozpowszechnianie pism ulotnych i innych nielegalnych wydawnictw. Oddany pod sąd, skazany w 1862 na pozbawienie stopnia oficerskiego, tytułu szlacheckiego i 6 lat katorgi. Autor nieznany
wym. 9,9 x 6,5 cm, *carte de visite*
Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963 nr inw. MN F.7292

76. Karczewski Marceli, zob. Pięciu Poległych, poz. 4

77. Karski Stanisław (1838–1890)

Właściciel ziemski w Sandomierskiem, mąż zaufania szlachty, członek Towarzystwa Rolniczego i stronnictwa białych. Przeciwnik powstania, po jego upadku działacz gospodarczy i społeczny.

Fot. Karol Beyer, Warszawa

wym. 10,1 x 6,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanwskich, 1963
nr inw. MN F.7276

**78. Kenig Józef (1821–1900),
zob. członkowie Delegacji Miejskiej, poz. 7**

79. Kępieński Zygmunt (1843–po 1922)

Uczeń szkoły w Dublanach, podczas powstania ułan w oddziałach Langiewicza, Miniewskiego, Śmiechowskiego i Komorowskiego.

Po powstaniu pracował jako prywatny oficjalista i urzędnik Zakładu Ubezpieczeń Robotników od Wypadków we Lwowie.

Czynny w Towarzystwie Wzajemnej Pomocy Uczestników powstania polskiego 1863/64.

Pod fotografią napis: „Zygmunt Krzywosąd Kępieński” Na odwrocie dedykacja: „Jaśnie wielmożnemu Panu Józefowi Białynia Chołodeckiemu Serdecznemu Przyjacielowi Insurgentów z r. 1863 d. 22.12.1903”.

Fot. Władysław Wybranowski, Lwów, po 1897
wym. 16,5 x 10,5 cm, *cabinet portrait*

Zakup od Feliksa Ścibały, 1963
nr inw. MN F.1663

80. Klapka György (1820–1892)

Generał węgierski, dowódca II Armii w rewolucji węgierskiej 1848/1849, następnie na emigracji w Turcji. Sygnatariusz traktatu między Komitetem Narodowym Węgierskim a Rządem Narodowym Polskim (8 III 1864), dotyczącego wspólnych działań na rzecz uzyskania niepodległości przez Węgry i Polskę. Fot. Disdéri [Adolphe-Eugène], Paryż, ok. 1864 wym. 10 x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5206

81. Kleczyński Józef (1841–1900)

Uczeń gimnazjum realnego w Warszawie, uczestnik manifestacji patriotycznych, aresztowany 1 XI 1860 za rozlepanie ulotek antycarskich i oblanie cuchnącym płynem łoża cesarskiej w teatrze przed przedstawieniem, na którym miał być obecny Aleksander II. Więziony w Cytadeli Warszawskiej do 30 VI 1861. Po uwolnieniu brał czynny udział w Powstaniu Styczniowym. W 1864 wyemigrował, studiował w Paryżu i Heidelbergu. Po powrocie do kraju w 1869 pracował w Krakowie i Lwowie jako statystyk i ekonomista, profesor i rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861
wym. 9,9 x 6,2 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5244

82. Koch Ludwik

Dedykacja na odwrocie: „Alfonsovi Mieczyskiemu ofiarując prosi o wspomnienie i pamięć przyjaciół dożgonny i towarzysz podróży Ludwik Koch. Kazań 16 sierpnia 1862 r.”.

Autor nieznan

wym. 10,4 x 6,8 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5142

83. Kolbe Tomasz (1828–1863)

Ziemianin, dowódca oddziału powstańczego w Płockiem. Poległ 5 V 1863 w bitwie pod Rydzewem. Napis na odwrocie: „Kolbe ten co z Wereszczyńskim zginął pod Płockiem”.

Fot. Jan Weintraub, Warszawa, 1861

wym. 9,2 x 5,9 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5157

84. Kolbe Tomasz

Fot. G[rzegorz] Sachowicz, Warszawa, 1861

wym. 10 x 5,9 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5158/1-2

**85. Kondratowicz Ludwik,
Władysław Syrokomla (1823–1862)**

Poeta, pisarz, tłumacz, uczestniczył w ruchu przedpowstaniowym, uczestnik słynnej manifestacji na pograniczu Królestwa i Litwy, nad Niemnem, pod Kownem, urządzonej 12 VIII 1861 z okazji rocznicy unii lubelskiej. Aresztowany w Suwałkach za udział w manifestacjach w maju 1861.

Fot. Maksymilian [Maksymilian] Fajans, Warszawa, l. 60. XIX w.

wym. 10,2 x 6,3 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.6624

86. Korycka Maria z Poradowskich

Napis na odwrocie: „Maria z Poradowskich I voto Dąbrowska II voto Lucjanowa Korycka, żona powstańca z 63 r., która dobrowolnie podążyła na wygnanie z 1-szym mężem Dąbrowskim”.

Fot. P. Milewsky, Irkuck, l. 60. XIX w.

wym. 10,5 x 6,3 cm, *carte de visite*

Dar Wandy Koryckiej, 1972

nr inw. MN F.4947

87. Korycki Lucjan

Syn Feliksa, powstańca z 1830 roku, pomocnik aptekarski w Warszawie, skazany na 8 lat katorgi na Syberii, więziony w Cytadeli Warszawskiej, zesłany do Irkucka. W 1904 powrócił do Warszawy, wg innych materiałów podobno zmarł w Irkucku. Dedykacja na odwrocie: „Szanownemu Dziekanowi Górskiemu w dowód szacunku i wdzięczności ofiarowyywa życziwy z wygnania Lucjan. Irkuck 14/01.71 r.”.

Fot. J. Malmberg, Irkuck
wym. 9 x 5,5 cm, *carte de visite*
Dar Wandy Koryckiej, 1964
nr inw. MN F.1927

**88. Korzeniowski-Nałęcz Apollo
(1820–1869)**

Poeta i tłumacz, dramaturg, ojciec pisarza Josepha Conrada, jeden z inicjatorów utworzenia w 1861 Komitetu Miejskiego. Więziony w X Pawilonie w latach 1861–1862. Skazany na zesłanie do Wołogdy, później Permu. Od 1868 przebywał w Galicji, współpracował z „Dziennikiem Literackim”, wchodził w skład redakcji demokratycznego dziennika „Kraj” w Krakowie.

Fot. Karol Beyer, Warszawa
wym. 9,9 x 6,2 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972
nr inw. MN F.6647
Inne egzemplarze: MN F.1591 (zakup od Tadeusza Grodki, 1963)

**89. Kosiłowski (Kosiłowski) (Ildefons?)
(1829–1895)**

W czasie Powstania Styczniowego zatrudniony w pracach politycznych Hotelu Lambert w Paryżu. Od 1864 czynny na polu pomocy dla emigrantów polskich, działał w stowarzyszeniach i związkach emigracyjnych. Napis na odwrocie, częściowo w jęz. ros.: „Kosiłowski agent Hercena i Gław. Komitet[a]”. Autor nieznanym
wym. 9,2 x 5,4 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5288

90. Kotkowski Władysław (ok. 1842–1866)

Pracował jako pisarz w urzędzie celnym w Warszawie, potem na Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej jako pomocnik naczelnika stacji w Radomiu. Należał do żandarmerii narodowej. 8 XI 1862 uczestniczył w udanym zamachu na P. Felknera, naczelnika tajnego wydziału kancelarii namiestnika. W 1863 w czasie branki wzięty do służby wojskowej i przewieziony do Charkowa. Zesłany na Syberię, latem 1866 dowodził oddziałem polskim w powstaniu nad Bajkałem, za co został skazany na karę śmierci. Stracony 27 XI 1866 na przedmieściu Irkucka. Fot. G[rzegorz] Sachowicz, Warszawa, 1861
wym. 10,2 x 6,2 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5287

91. Kozłowski Maksymilian

Uczestnik Powstania Styczniowego, zesłaniec w Ufie. Napis na odwrocie: „Prosi o łaskawą pamięć M. Kozłowski. Ufa 26 Listopada 1865 r.”.

Autor nieznany

wym. 9,8 x 6 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5126

92. Kozłowski Władysław

Zesłaniec polityczny w Ufie. Napis na odwrocie: „Władysław Kozłowski Ufa d. 3 października 65”.

Autor nieznany

wym. 9,7 x 6 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5123

93. Krajewska Anna z Lewickich (I voto Domaszewska) (1816–1882)

Należała do grona Entuzjastek zgrupowanych wokół N. Żmichowskiej, brała udział w pracach konspiracyjnych. Potem wyjechała na Syberię i w Irkucku w 1858 wzięła ślub ze spiskowcem i zesłańcem, prawnikiem H. Krajewskim (dyrektorem Wydziału Spraw Zagranicznych Rządu Narodowego w 1863). W 1860 powróciła z mężem do Warszawy, uczestniczyła m.in. razem z W. Umińską w zebraniach kobiet, opiekowała się więźniami Cytadeli Warszawskiej i zesłańcami.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, l. 60. XIX w.
wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5178

94. Krajewski Rafał, pseud. Wujaszek (1834–1864)

Architekt, od maja 1863 referent, a potem dyrektor Wydziału Spraw Wewnętrznych Rządu Narodowego. Aresztowany w nocy z 9 na 10 III 1864, więziony w X Pawilonie. 5 VIII 1864 stracony razem z Trauguttem na stokach Cytadeli Warszawskiej.

Fot. St[anisław] Bogacki, Warszawa
wym. 10,8 x 6,7 cm, *carte de visite*
Dar, 1971

nr inw. MN F.4958

95. Kramsztyk Izaak (1814 lub 1816–1889)

Rabin warszawski, kaznodzieja żydowski, pisarz religijny i tłumacz z hebrajskiego. Uczestnik manifestacji patriotycznych, aresztowany 9 XI 1861 w związku z zamknięciem synagóg, więziony w X Pawilonie. Skazany na zesłanie do twierdzy w Bobrujsku, zwolniony w sierpniu 1862 powrócił do Warszawy, skąd po wybuchu powstania został zesłany do Serdobska. Po powrocie w 1867 zajmował się w Warszawie pracą literacką i działalnością społeczno-polityczną.

Autor nieznan, reprodukcja ryciny

wym. 10,2 x 6,1 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6609

96. Kraszewski Józef Ignacy (1812–1887)

Powieściopisarz, publicysta, krytyk literacki, działacz polityczny. W latach 1859–1862 redaktor „Gazety Codziennej” (potem „Gazety Polskiej”) w Warszawie. Członek Delegacji Miejskiej, przeciwnik akcji zbrojnej. Od 1863 w Dreźnie. W latach 1883–1885 więziony przez władze niemieckie za współpracę z wywiadem francuskim.

Fot. Jan Mieczkowski, Warszawa, l. 60. XIX w.
wym. 9,9 x 6,4 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6646

97. Kraszewski Józef Ignacy

Autor nieznany
wym. 10,3 x 5,9 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973
nr inw. MN F.7433

98. Krzyżanowski Dominik

Zesłaniec polityczny. Napis na odwrocie:
„Krzyżanowski Dominik. Kolega s.p. Papy
[Stanisława Antoniego Prószyńskiego]
z wygnania – narzeczony panny Pocięjkówny
(wysokiej), która nie dotrzymała mu słowa
i wyszła za mąż, podczas gdy on był w ciężkich
robotach. On nie ożenił się wcale. W latach
1886, 87 do 1888 zajmował się kasą księgarską.
Potem wyjechał do swego majątku na Litwę
i umarł za parę lat”.

Fot. A[ntoni] Prószyński, Mińsk Litewski, przed
1863
wym. 9,6 x 5,7 cm, *carte de visite*
Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968
nr inw. MN F.4148

99. Kuczkowski, pseud. Mucha

Wojskowy rosyjski, kapitan czerkiesów. W Powstaniu Styczniowym dowódca oddziału na Podlasiu, dowodził kosynierami i strzelcami w bitwie pod Mokobodami (30 I 1863).

Fot. Jan Mieczkowski, Warszawa, ok. 1863

wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7312

100. Kulwiec Jan

Napis na odwrocie: „Jan Kulwiec 1865 r. Ufa”.
Autor nieznany
wym. 9,8 x 5,9 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5124

101. Kurowski Apolinary (1818–1878)

Organizator oddziału powstańczego w okolicach Kielc, w 1863 wojenny naczelnik woj. krakowskiego, 17 II przegrał bitwę pod Miechowem. Od 14 II 1864 naczelnik sztabu II Korpusu, mianowany przez gen. Hauke-Bosaka. Po powstaniu na emigracji w Szwajcarii.
Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki (autor oryg. fot. Walery Rzewuski, Kraków)
wym. 9,9 x 6,2 cm, *carte de visite*
Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7318
Inne egzemplarze MN F.5128 (ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964)

102. Kurzeniecki Józef

Napis na odwrocie: „Józef Kurzeniecki w Ufie
20. Grud. 1863 r.”.

Autor nieznany

wym. 10,6 x 6,7 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5144

103. Lambert Karol (1815–1865)

Zrusyfikowany Francuz, hrabia, generał rosyjski,
pełniący obowiązki namiestnika Królestwa
Polskiego i głównodowodzącego I Armia
w okresie od 23 VIII do 26 X 1861. Ogłosił
w Warszawie stan wojenny uniemożliwiający
wszelkie obchody i demonstracje. Pod wpływem
nastrojów panujących w stolicy zarządził
natychmiastowe zwolnienie aresztowanych
15 X 1861 w kościołach warszawskich. Wkrótce
opuścił Warszawę, wyjechał na leczenie i zmarł
na Maderze. Podpis pod fotografią: „Comte
Lambert Gouverneur de Pologne”.

Autor nieznany

wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Zakup od Feliksa Ścibały, 1963

nr inw. MN F.1680

104. Langiewicz Marian (1827–1887)

Uczestnik rewolucji 1848, oficer w wojsku pruskim, garibaldczyk. W 1861 organizator i wykładowca polskiej szkoły wojskowej w Genui. W powstaniu 1863 naczelnik wojskowy woj. sandomierskiego i krakowskiego w randze generała, dyktator powstania. Po bitwie pod Grochowiskami, 19 III 1863 przekroczył granicę galicyjską i został aresztowany przez Austriaków. Od 1865 na emigracji, najpierw w Szwajcarii, następnie w Turcji.

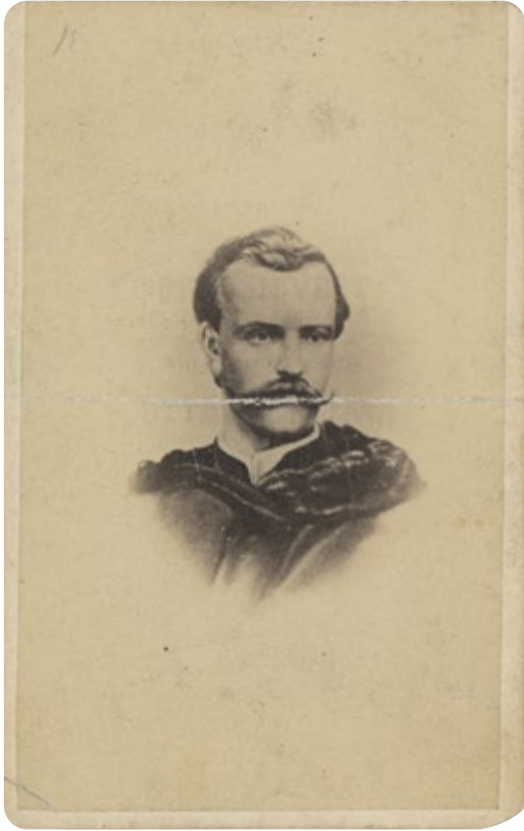
Autor nieznany (nalepka firmowa na rewersie: „A[ntoni] Bogdanowicz we Lwowie”)

wym. 9 x 5,5 cm, *carte de visite*

Dar Jadwigi Tumidajskiej, 1963

nr inw. MN F.1739

Inne egzemplarze: MN F.3746 (zakup w Domu Książki w Krakowie, 1963); MN F.1673 (zakup od Feliksa Ścibałły, 1963); MN F.4348 (zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968); MN F.7303 (przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963); MN F.9364 (zakup od Lecha Mroza, 1996)

105. Langiewicz Marian

Napis na odwrocie, różnym charakterem pisma:
„Na pamiątkę Wiarusowi [?] Antek. Głogów
w dniu [tekst nieczytelny, przekreślony]
4 Maja 1865. Marian Melchior Langiewicz
Jenerał i Dyktator w powstaniu z d. 22 stycznia
1863 urodzony w Krotoszynie W. Ks. Poznań
dnia 5/8/1827 syn Wojciecha i Eleonory
Kluczewskiej. +12/5/87 Wiedeń”.

Autor nieznan

wym. 9,7 x 6,3 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4362

Inne egzemplarze: nr inw. MN F.6651 (zakup
od Grażyny Jagielnickiej, 1972), MN F.9339
(zakup od Urszuli Płońskiej, 1997)

106. Langiewicz Marian

Fot. Neurdein, Paryż

wym. 10,5 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5186

**107. Lasocka Maria z Mianowskich
(1842–1898)**

Żona lekarza W. Lasockiego, któremu dobrowolnie towarzyszyła na zesłaniu syberyjskim w Usole. W 1873 powróciła z mężem do Warszawy. Napis na odwrocie: „Doktorowa Waclawowa Lasocka Tomsk, 1865”.

Autor nieznany, 1865

wym. 9,1 x 5,6 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4161

108. Ledóchowski Jan (1791–1864)

Oficer armii Księstwa Warszawskiego, walczył w Powstaniu Listopadowym. Na emigracji czynny w Komitecie Emigracji Polskiej. Po wybuchu powstania w 1863 udał się do Krakowa, ale został wydalony przez władze austriackie.

Fot. A[leksander] Ken, Paryż

wym. 10,4 x 6,1 cm, *carte de visite*

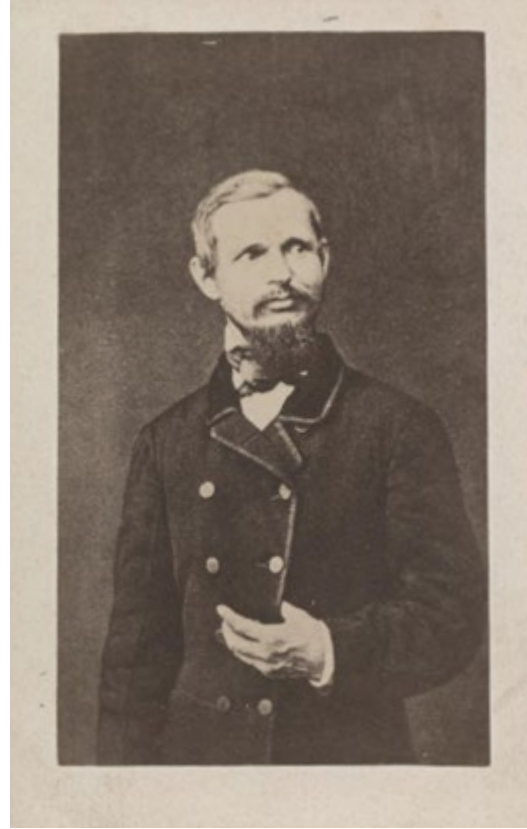
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5187

109. Lewakowski Karol (1836–1912)

Prawnik, polityk, poseł do austriackiej Rady Państwa. Członek Ławy Lwowskiej, po wybuchu powstania w 1863 działał w Komisji Ekspedycyjnej zaopatrującej oddziały powstańcze w broń. Walczył w oddziałach Czechowskiego, Borelowskiego i Żalplachty-Zapałowicza, zagrożony aresztowaniem przez władze austriackie, zbiegł wiosną 1864 do Rumunii, do Galicji powrócił w 1880 r. Fot. Teodor Szajnok, Lwów, ok. 1863
wym. 8,8 x 5,2 cm, *carte de visite*
Zakup od Feliksa Ścibały, 1963
nr inw. MN F.1684

110. Lewandowski Walenty (1823–1907)

Naczelnik wojenny woj. podlaskiego w stopniu pułkownika, stoczył pierwszą walkę 23 I o wieś Stok Lacki pod Siedlcami, następnie dowodził oddziałami powstańczymi na Podlasiu i w Lubelskiem. Ranny pod wsią Róża w pow. łukowskim, dostał się do niewoli. Zesłany na Syberię, brał udział w przygotowaniu powstania zabajkalskiego. W 1879 powrócił do Warszawy. Autor nieznanego
wym. 8,2 x 4,8 cm, *carte de visite*
Zakup z Domu Książki w Krakowie, 1966
nr inw. MN F.3745
Inne egzemplarze: MN F.9366 (zakup od Lecha Mroza, 1996)

III. Lewicka Waleria z Bilgorajskich (1822–1870)

Członkini grupy Entuzjastek skupionej wokół Narcyzy Żmichowskiej. W 1860 roku wyszła za mąż za księgarza, konspiratora i zesłańca syberyjskiego Józefa Celsa Lewickiego (1818–1891). Filantropka, czynna w działaniach na rzecz biednych w Warszawie. Na odwrocie napis: „Waleryja Lewicka, żona Celsa Lewickiego, księgarza. Przyjaciółka Narcyzy Żmichowskiej, należała do grona entuzjastek. Na parę lat przed śmiercią zajmowała się rozmieszczaniem Litwinów tu z Sybiru wyzuconych [?], za co jej też odwdzięczyli pięknem bardzo na Powązkach pomnikiem, do którego każda matka z obowiązku Polki, powinna córkę prowadzić, żeby z położonych tam zapisów pojęła obowiązki względem kraju i bliźnich, [?] praca wszystkich cnót tej kobiety nie wypowie”.

Fot. Jan Mieczkowski, Warszawa

wym. 10,7 x 6,4 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5176

112. Lewiński Jakub (1792–1867)

Generał, działacz polityczny, członek Rady Stanu Królestwa Polskiego, uczestnik kampanii napoleońskich, następnie w armii Królestwa Polskiego, uczestnik powstania 1830/1831. W 1861 wchodził w skład Delegacji Miejskiej jako jej wiceprzewodniczący, był też członkiem Rady Miejskiej. W 1862 członek Rady Stanu Królestwa Polskiego. Zdymisjonowany na własne żądanie w 10 III 1863.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861
wym. 9,7 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5221

113. Libelt Karol Fryderyk (1807–1875)

Filozof, publicysta, działacz społeczny i polityczny w Poznaniu. W latach 1849 i 1859–1870 poseł do sejmiku pruskiego, prezes Koła Polskiego. Sympatyzował z Powstaniem Styczniowym, do którego poszli dwaj jego synowie. Współzałożyciel i długoletni prezes Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Fot. L. Haase et Comp, Berlin, 1861

wym. 9,9 x 5,9 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972
nr inw. MN F.6639

114. Libelt Karol (1843–1863)

Syn Karola Fryderyka, student Uniwersytetu Wrocławskiego, w Powstaniu Styczniowym walczył w oddziale Younga de Blankenheim, zginął w potyczce pod Brdowem, 29 IV 1863.

Autor nieznany

wym. 9,9 x 6 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4360

115. Limanowski Józef (1837–1905)

Pochodził z Inflant Polskich, za udział w manifestacji patriotycznej w Wilnie w 1861 zesłany do gub. wołgodzkiej. W 1863, za próbę ucieczki celem przyłączenia się do powstania, aresztowany i skazany na zesłanie do gub. irkuckiej we Wschodniej Syberii. W 1877 powrócił do kraju.

Fot. J. Schneebeli, Zurich

wym. 10,6 x 6,4 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4165

116. Mańkowski

Powstaniec, podobno w 1863 służył w oddziale Langiewicza. Pod fotografią napis: „Mańkowski powstaniec”; na odwrocie słabo czytelny napis: „aptekarz Mańkowski”.

Fot. Józef Eder, Lwów, ok. 1877

wym. 16,7 x 10,8 cm, *cabinet portrait*

Dar Jadwigi Tumidajskiej, 1963

nr inw. MN F.1740

117. Marchwiński (Feliks?)

Syn właściciela majątku pod Górą Kalwarią w pow. warszawskim, miosławczyk. W 1862 członek Komitetu Narodowego Rewolucyjnego zawiązanego przez J. Kurzynę w Warszawie. Na emigracji głośny z powodu publicznego spoliczkowania, wspólnie z bratem Ignacym, gen. L. Miosławskiego w Paryżu w Café Voltaire 2 II 1865. Następnie przebywał w Brukseli.

Fot. Karol Beyer, Warszawa

wym. 9,6 x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5289

118. Marchwiński (Ignacy?)

Brat Feliksa, miosławczyk, członek Komitetu Narodowego Rewolucyjnego zawiązanego przez J. Kurzyńę w Warszawie, później w Krakowie agent Towarzystwa Patriotów Polskich, zawiązanego w Dreźnie jesienią 1863. Razem z Feliksem spoliczkował publicznie gen.

L. Miosławskiego i stał się jego zagorzałym przeciwnikiem.

Fot. Karol Beyer, Warszawa

wym. 9,6 x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5290

119. Maryński (Mariański) Nikodem (?–1863)

Z Poznańskiego, kapitan strzelców w oddziale Younga de Blankenheima, zginął 26 IV 1863 w bitwie pod Nową Wsią na Kujawach.

Autor nieznany

wym. 9,5 x 5,8 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4357

120. Matkowski Julian Juliusz

Kapitan, adiutant Cieszkowskiego „Ćwieka”, odznaczył się w bitwie pod Deputycznymi w pow. krasnostawskim 5 VIII 1863. Napis na odwrocie: „W dowód szacunku i szczerzej przyjaźni Juliusz”; poniżej dopisek innym charakterem pisma: „Matkowski kapitan wojsk austriackich. Przyszedł tu w całym uniformie i dowodził kawaleryją w partii Lelewela – niezmiernie dzielny i odważny człowiek. Jakiego losy spotkały nic nie wiem”.

Fot. Rudolf Eder, Lwów, ok. 1863
wym. 10,5 x 6,5 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5145

121. Matlinski Jan, pseud. Janko Sokół, Janko, Sokół (1827–1884)

Spiskowiec. W powstaniu 1863 organizator i dowódca oddziału na Podlasiu, następnie organizator sił zbrojnych woj. mazowieckiego, po powstaniu prawdopodobnie na emigracji w Galicji.

Fot. Karol Beyer, Warszawa
wym. 9,6 x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5162/1-2

122. Matliński Jan

Autor nieznany
wym. 10,3 x 6,3 cm, *carte de visite*
Zakup od Lecha Mroza, 1996
nr inw. MN F.9381

123. Mazzini Giuseppe (1805–1872)

Patriota i rewolucjonista włoski, jeden z najwybitniejszych demokratów europejskich, twórca organizacji Młodych Włoch w 1831 i Młodej Europy w 1834, przebywał na emigracji w Londynie. Przyjaciół sprawy polskiej, m.in. przy jego poparciu została zorganizowana latem 1863 nieudana wyprawa T. Łapińskiego na parowcu, której celem było dostarczenie broni i ochotników do powstania na Żmudzi.

Autor nieznany
wym. 10,2 x 6,2 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5210

124. Meisels, Majsels, Meizels, Mejzels, Dob Beer (Dawid Berisz) (1798–1870)

Rabin, czynny w Komitecie Obywatelskim i Komitecie Narodowym Krakowskim w 1848, nadrabbin w Warszawie, rzecznik współpracy Żydów z polskim ruchem narodowościowym, członek Delegacji Miejskiej, Tymczasowego Wydziału Obywatelskiego i Tymczasowej Rady Miejskiej, uczestnik pogrzebu pięciu poległych i innych manifestacji patriotycznych. Za zamknięcie w październiku 1861 synagog, w ramach solidarności z Polakami, więziony w Cytadeli, następnie wydalony na krótko z Królestwa. W 1863 zbliżył się do obozu białych, powtórnie wydalony, wrócił po stłumieniu powstania. Do końca życia pozostawał pod nadzorem policji.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,8 x 5,7 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6615

125. Mielęcki Kazimierz (1837–1863)

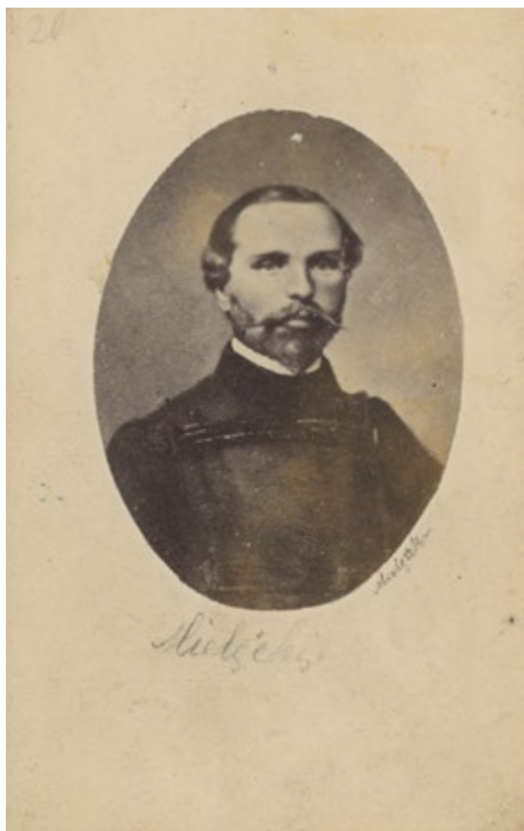
Ziemianin, czynny w konspiracji przedpowstaniowej. W 1863 organizator i dowódca oddziału, walczył w woj. mazowieckim i kaliskim, mianowany pułkownikiem i naczelnikiem wojskowym woj. mazowieckiego, zmarł 9 VII 1863 na skutek rany kręgosłupa otrzymanej pod Olszakiem (Olszową) 22 III. Pogrzeb jego zgromadził ok. 10 tys. ludzi.

Autor nieznany, reprodukcja rysunku, ryciny?, 1863
wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite*
Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7269

126. Mielęcki Kazimierz

Autor nieznany
wym. 9,9 x 6,6 cm, *carte de visite*
Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7310

127. Mielecki Kazimierz

Autor nieznany

wym. 9,5 x 6 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4364

128. Mierosławski Ludwik (1814–1878)

Uczestnik Powstania Listopadowego, polityk demokratyczny na emigracji, generał. W latach 1861–1862 komendant Polskiej Szkoły Wojskowej w Genui. Powołany na dyktatora Powstania Styczniowego, po nieudanej wyprawie do Polski w lutym 1863 na emigracji. Mianowany przez rząd wrześnieowy generalnym organizatorem Wojska Polskiego poza granicami zaboru rosyjskiego, zdymisjonowany przez Traugutta.

Autor nieznany

wym. 10,2 x 6,5 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7304

129. Mierosławski Ludwik

Autor nieznany
wym. 9,7 x 6,4 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973
nr inw. MN F.7408

130. Mierosławski Ludwik (portret konny)

Autor nieznany fot. ryciny, fotomontaż,
ok. 1863
wym. 10 x 6,2 cm, *carte de visite*
Zakup od Lecha Mroza, 1996
nr inw. MN F.9365

131. Mikolajewski Roch (ok. 1841–1903)

Uczestnik Powstania Styczniowego, brał udział w bitwie pod Małogoszczą w pow. kieleckim, zmarł w Warszawie w wieku 62 lat. Napis na odwrocie: „Roch Mikolajewski, pod Małogoszczą 24 lutego 1863 r. na bitwie miał odcięte nogi i lewą rękę, ran 14 od bagnatów. Po 5 dniach przewieziony z pola bitwy do Chęcín. Umarł 18/9 1903 roku w nędzy w Warszawie, pochowany na cmentarzu na Brudnie”.

Autor nieznaný

wym. 10,9 x 6,5 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5183

132. Mikoszewski Karol, pseud. Ojciec Sykstus (1831–1886)

Ksiądz, wikariusz kościoła św. Aleksandra w Warszawie, członek Centralnego Komitetu Narodowego, kapelan w oddziałach powstańczych, redaktor tajnego „Głosu Kapłana Polskiego”. Pod koniec 1863 emigrował do Francji. W 1875 wrócił do kraju, został aresztowany i zesłany na Syberię. Zwolniony w 1885, udał się do Krakowa, potem do Budapesztu.

Autor nieznaný

wym. 9,7 x 6,1 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7299

133. Mioduszewski Ambroży

W 1862 otrzymał stopień lekarza w Akademii Medyko-Chirurgicznej w Warszawie. W 1863 roku, razem z dr. Władysławem Stankiewiczem, niósł pomoc rannym powstańcom na różnych polach bitew.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1863
wym. 9,9 x 6,3 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5275

134. Musiałowski (Musiałowicz?) Jan

Napis na odwrocie: „W dowód szacunku i poważania Jan Musiałowski w Ufie 2 Lipca/ 20 czerwca 1865 r.”.

Fot. „Nowaja Fotografija”, Moskwa
wym. 10,1 x 6,5 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5146

135. Namidkiewicz Władysław

Dedykacja na odwrocie: „Panu Joachimowiczowi towarzyszowi spólnego wygnania poświęca Władysław Namidkiewicz M. Troick 1866 roku”.

Autor nieznaný

wym. 9 x 6 cm, *carte de visite*

Dar Czesława Szlenka, 1961

nr inw. MN F.703

136. Nartowski Stanisław

W powstaniu 1863 zajmował się transportem broni z Podola dla oddziałów powstańczych w Królestwie. Podobno zesłany na Syberię.

Fot. E[dward] Trzemeski, Lwów, przed 1875
wym. 10,5 x 6,2 cm, *carte de visite*

Zakup od Tadeusza Grodki, 1963

nr inw. MN F.1585

137. Niegolewski Władysław (1819–1885)

Ziemianin, spiskowiec, polityk wielkopolski, poseł do sejmu pruskiego. W powstaniu 1863 walczył w oddziale E. Taczanowskiego pod Pызdrami i Ignacewem, aresztowany, skazany w procesie berlińskim 1864 na dwa lata twierdzy. W 1867 powrócił do działalności politycznej.

Autor nieznaný

wym. 9,7 x 5,9 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5234

Inne egzemplarze: MN F.7444 (zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973)

138. Niegolewski Władysław

Fot. A[ugust] i F[ryderyk] Zeuschner, Poznań
wym. 9,3 x 6,1 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7314

Inne egzemplarze: MN F.6638 (zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972)

139. Nowakowski Karol (1833–1867)

Student Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie w latach 1855–1860, aktywny organizator młodzieży studenckiej, jeden z organizatorów pierwszych manifestacji patriotycznych w latach 1860–1861. Aresztowany 25 II 1861 i więziony w Cytadeli Warszawskiej, skąd w połowie marca został zwolniony i oddany pod nadzór policji. Ponownie aresztowany 8 IV i skazany na zesłanie do gub. jeniseyskiej na Syberii. W maju 1863 zbiegł z więzienia w Połtawie i przyłączył się do powstania na Ukrainie, dostał się do niewoli i wiosną 1864 skazany na 6 lat katorgi. Zmarł w więzieniu w Irkucku.

Autor nieznany, reprodukcja ryciny?, ok. 1861
wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7285

140. Nullo Francesco (1826–1863)

Garibaldczyk, pułkownik wojsk włoskich. W powstaniu 1863 szef sztabu J. Miniewskiego i dowódca Legii Zagranicznej w stopniu generała. Poległ w bitwie pod Krzykawką 5 V 1863. Pochowany na cmentarzu w Olkuszcu. Fot. A[lessandro] Duroni, Mediolan, 1861
wym. 10,5 x 6,2 cm, *carte de visite*
Zakup od Feliksa Ścibały, 1963
nr inw. MN F.1675

141. Oksiński (Oxiński) Józef (1840–1908)

Słuchacz Polskiej Szkoły Wojskowej we Włoszech, organizator pierwszego oddziału powstańczego w Sieradzkim, naczelnik wojskowy pow. piotrkowskiego, dowódca oddziału powstańczego w Kaliskim. 23 IV 1864 aresztowany przez władze pruskie, więziony w Poznaniu i Kościanie, a 28 XI odstawiony do granicy belgijskiej. We Francji, podczas 6-letniego pobytu, studiował. Ok. 1872 wrócił do kraju i pracował jako inżynier w Krakowie, Nowym Sączu i Lwowie. Fot. Karol Beyer, Warszawa wym. 9,8 x 6,3 cm, *carte de visite* Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964 nr inw. MN F.5164

142. Orzechowski Tadeusz, pseud. Oksza (1837–1902)

Lekarz, działacz polityczny. W 1863 od lipca do września pełnił funkcję agenta Prowincjonalnego Komitetu Rusi w Odessie. 27 IX mianowany przez Traugutta agentem Rządu Narodowego w Stambule, gdzie głównie zajmował się udzielaniem opieki i wyszukiwaniem zajęcia dla powstańców. Od sierpnia 1864 w Paryżu, współpracował z Adamem Sapiehą. Po powstaniu podejmował się różnych misji dyplomatycznych dla rządu tureckiego, następnie na emigracji we Francji. Fot. Franck, Paryż, po 1863 wym. 10,5 x 6,1 cm, *carte de visite* Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964 nr inw. MN F.5159

143. Dr Orzeszko (brak informacji)

Autor nieznany

wym. 9,8 x 5,7 cm, *carte de visite*

Dar Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4128

144. Otto Leopold (1819–1882)

Pastor ewangelicki, pisarz, działacz społeczny. W 1861 członek Dyrekcji Straży Bezpieczeństwa (Konstablów) i Rady Miejskiej Warszawy, uczestnik pogrzebu pięciu poległych i pogrzebu arcybiskupa A. Fijałkowskiego. Poparł zamknięcie kościoła ewangelicko-augsburskiego na znak solidarności z zamknięciem świątyń katolickich w październiku 1861, aresztowany, 19 X 1861, osadzony w Cytadeli Warszawskiej, a następnie skazany na zesłanie, zwolniony w kwietniu 1862. Po upadku powstania pastor w Cieszynie, od 1875 ponownie w Warszawie.

Autor nieznany, reprodukcja ryciny, l. 60. XIX w.

wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6607

145. Padlewski Zygmunt (1836–1863)

Wychowanek Korpusu Kadetów w Petersburgu, absolwent Akademii Artyleryjskiej w Petersburgu i członek Koła Polskiego Oficerów w tym mieście, wykładowca w Polskiej Szkole Wojskowej w Genui i Cuneo (pod pseud. Czerniawski), członek Komitetu Centralnego Narodowego. W powstaniu 1863 generał, naczelnik wojenny i dowódca oddziału w woj. płockim, ujęty przez Rosjan, rozstrzelany w Płocku 15 V 1863.

Autor nieznan, przed 1863

wym. 8,3 x 5,8 cm, *carte de visite*

Zakup w Domu Książki w Krakowie, 1966

nr inw. MN F.3752

Inne egzemplarze: MN F.4946 (dar Jerzego Sobolewskiego, 1972), MN F.7308 (przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963)

146. Pawłowski Ludwik

Napis na odwrocie: „Poleca się pamięci żołnierza sądzonego z 1848 r. Lubelskiej Guberni Rozbity Kamień i Węże – Ludwik Pawłowski”.

Autor nieznan, l. 60. XIX w.

wym. 9,8 x 6 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5156

147. Pietrusiński

Napis na odwrocie: „Pietrusiński – Zginął w szopie podpalonej... wraz z 17 to innemi”.

Fot. Waleryan Twardzicki, Warszawa

wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5198

148. Pilchowski Adolf (ok. 1806–1883)

Ziemianin z pow. berdyczowskiego, powstaniec 1831 w oddziale jazdy wołyńskiej. W 1861 czynny w ruchu adresowym szlachty w sprawie administracyjnego połączenia gub. kijowskiej, wołyńskiej i podolskiej z Królestwem Polskim. Zesłaniec w gub. ufijskiej. Po powrocie w 1867 zamieszkał w Warszawie, potem na Ukrainie, gdzie zmarł. Napis na odwrocie: „Adolf Pilchowski d. 3 Listopada 1865 Ufa”.

Autor nieznany

wym. 9,7 x 5,9 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5121

149. Piotrowiczowa Maria z Rogalińskich (1839–1863)

Żona powstańca Konstantego Piotrowicza, matka trojga dzieci, należała do organizacji powstańczej w okręgu łódzkim. Brała udział w powstaniu, walcząc w oddziale Sawickiego, następnie Dworzaczka. Zginęła pod Dobrą 24 II 1863 zakłuta bagnetami i pikami kozackimi. Pochowana wraz z mężem w Radogoszczy pod Łodzią.

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki (oryg. fot. Józef Zajączkowski, Łódź, 1863)
wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7294

150. Piotrowski Ignacy (1841–?)

Napis na odwrocie: „Ignacy Piotrowski najmłodszy z braci, urodził się w 1841 roku, nie chciał podpisać adresu, musiał wyjść za granicę, gdzie bawił lat 17”.

Autor nieznany

wym. 10,5 x 6,4 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5184

151. (Plichtówna?)

Napis na odwrocie: „Panna Plichtówna?
Wygnanek w Tomsku”.

Autor nieznany

wym. 9,8 x 5,8 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968
nr inw. MN F.4150

152. Podczaski Emil

Uczestnik Powstania Styczniowego, zesłaniec
w Ufie. Na odwrocie napis: „Emile Podczaski
z Ufy, prosi o zachowanie w łaskawej pamięci
D. 22 Czerwca 1865 r.”.

Autor nieznany

wym. 10,4 x 5,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5120

153. Polakowski Józef

Młody mężczyzna w wojskowym szynelu.
Napis na odwrocie: „Towarzyszowi podróży
i przyjacielowi poświęcam na pamiątkę. –
Kazań d. 19 Sierpnia 1862 Józef Polakowski”.
Autor nieznanym
wym. 9,5 x 5,9 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5139

154. Ponset Józef

W dobie przedpowstaniowej przybył do Inflant
i był tam wspólnie z hr. L. Platerem głównym
organizatorem powstania. Aresztowany
i skazany na karę śmierci, następnie zamienioną
na katorgę, przebywał w Tomsku i w latach
1865–1866 był tam czynny w tajnej organizacji
Polaków. Dzięki staraniom krewnych uwolniony
z Syberii. Napis na odwrocie: „Ponset?
w Tomsku, na grupie z 8-iu innymi, Gintowtem,
Sulistrowskim, Witkiewiczem, Mońkiewiczem
(Markiewiczem?), Lipińskim etc.”.
Autor nieznanym
wym. 9,7 x 6 cm, *carte de visite*
Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968
nr inw. MN F.4142

155. Pope Hennessy John (1834–1891)

Katolicki polityk irlandzki, wieloletni poseł do Izby Gmin, główny mówca w sprawach polskich, działający w porozumieniu z Władysławem Zamoyskim. W 1863, w czasie rozmów z Napoleonem III i Franciszkiem Józefem, starał się nakłonić ich do wystąpienia na rzecz sprawy polskiej.

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki (na awersie suchy tłok Walery Rzewuski).

wym. 10,3 x 6,5 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7323

Inne egzemplarze: MN F.9372 (zakup od Lecha Mroza, 1996)

156. Popławski Jan

Uczestnik konspiracji przedpowstaniowej.

Autor nieznany

wym. 9,6 x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5189

157. Popławski Jan

Autor nieznany

wym. 10,2 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5190

158. Postawka Stanisław (ok. 1837–1917)

Właściciel ziemski z pow. pińczowskiego, kapitan w oddziale podległego gen. Haukemu majora K. Kality (pseud. Rębajło, po powstaniu działacz gospodarczy i społeczny).

Fot. B[ronisław] Wilkoszewski, Kielce
wym. 16 x 10,7 cm, *cabinet portrait*

Dar M. Sierosławskiego, 1963

nr inw. MN F.1718

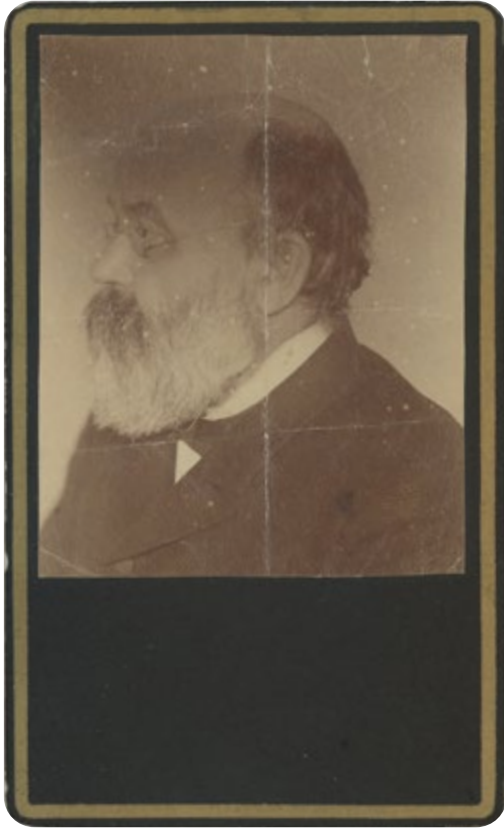
159. Prószyński Cezary (1828–po 1903)

Syn Antoniego i Róży ze Stańskich, młodszy brat Stanisława Antoniego, wygnaniec, przebywał m.in. w Czembarze w gub. penzeńskiej. Po powrocie, nie mając prawa zamieszkania na Litwie, mieszkał przez jakiś czas w Warszawie i razem z ojcem prowadził sklepik z artykułami spożywczo-kolonialnymi, bez większego powodzenia. Następnie zamieszkał w pow. wilejskim. Napis na fotografii: „Cezar syn Antoniego Prószyńskiego na wygn. w Czembarze. 1 Lutego 1867”. Autor nieznany
wym. 13,5 x 10,1 cm (18,2 x 11,2 cm),
fotografia na tekturze
Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968
nr inw. MN F.4136

160. Prószyński Stanisław Antoni (1826–1895)

Ojciec Konrada (Promyka), właściciel zakładu fotograficznego w Mińsku Litewskim od 1850–1851. Od 1861 brał udział w przygotowaniach powstańczych w Mińsku Litewskim. Aresztowany wiosną 1863, przebywał na zesłaniu w Tomsku do 1873, gdzie również trudnił się fotografowaniem. Po powrocie, w latach 1873–1880, właściciel zakładu fotograficznego „A. Puciata” w Warszawie. Napis na fotografii: „Początek 1861 r. Mińsk. Antoni Prószyński”. Napis na odwrocie: „Antoni Prószyński w roku 1861”.
Fot. A[ntoni] Prószyński, Mińsk Litewski, 1861
wym. 9,7 x 6,2 cm, *carte de visite*
Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968
nr inw. MN F.4116

161. Prószyński Stanisław Antoni

Autor nieznaný

wym. 10,5 x 6,4 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4132

162. Przesmycki

Uczestnik powstania, zesłaniec.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,6 x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5172

163. Pustowojtówna Henryka (1838–1881)

Córka Polki i generała rosyjskiego. Kształciła się na pensji w Puławach. Działaczka patriotyczna, w 1861 uczestniczyła w demonstracjach w Lublinie, za co wywieziono ją do Rosji, skąd zbiegła do Rumunii. W Powstaniu Styczniowym była adiutantem Langiewicza, aresztowana razem z nim w marcu 1863. Po zwolnieniu w 1865 wyjechała do Paryża, gdzie poślubiła dr. S. Lewenhardta. W czasie wojny 1870 pracowała jako siostra miłosierdzia. Zmarła w Paryżu.

Autor nieznany, 1863

wym. 10,2 x 6,3 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7309

Inne egzemplarze: MN F.1587 (zakup od Tadeusza Grodki, 1963)

164. Pustowojtówna Henryka

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki (autor fot. oryg. Moritz Ludwig Winter, Praga 1863)

wym. 8,2 x 5,1 cm, *carte de visite*

Zakup od Tadeusza Grodki, 1963
nr inw. MN F.1588

165. Pustowojtówna Henryka

Fot. N[epomucen] Seyfried, Poznań. Kopia fotograficzna z epoki (autor fot. oryg. Moritz Ludwig Winter, Praga 1863)
wym. 10,2 x 6,3 cm, *carte de visite*
Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968
nr inw. MN F.4342

166. Pustowojtówna Henryka

Autor nieznany, przed 1863
wym. 9,2 x 6,0 cm, *carte de visite*
Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968
nr inw. MN F.4361
Inne egzemplarze: MN F.9373 (zakup od Lecha Mroza, 1996)

167. Rajzacher Emil (Emilian)

Uczestnik powstania, zesłaniec. Napis na odwrocie: „Polecając się łaskawej pamięci proszę o przyjęcie dnia 19 września 1864 w Kazaniu Emil Rajzacher”.

Autor nieznan

wym. 10 x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5282

168. Rembielińska Józefa z Kossobudzkich (1838–1907)

Żona byłego członka senatu Ignacego Rembielińskiego, jedna z najgorliwszych filantroperek. Podczas Powstania Styczniowego opiekowała się więźniami politycznymi w Cytadeli Warszawskiej, zaopatrywała ich w odzież i żywność, czyniła starania o złagodzenie ich losu, organizowała opiekę nad skazanymi na zesłanie. Napis na odwrocie: „Senatorowa Józefa Rembielińska”.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 10,1 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5116

169. Rochebrune François de (1830–1870)

Francuz, generał powstańczy. W latach 1855–1857 zatrudniony w Krakowie jako prywatny guwerner i nauczyciel fechtunku, potem do 1862 w piechocie francuskiej, następnie prowadził w Krakowie szkołę szermierki. Po wybuchu powstania zorganizował oddział żuawów śmierci i na jego czele brał udział w ataku na Miechów 17 II 1863, walczył pod Małogoszczą, Chrobrzem i Grochowiskami. Uczestniczył w przygotowaniach wyprawy na Wołyń, w której nie wziął udziału. Poległ podczas wojny francusko-pruskiej pod Montretout 19 XI 1870.

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki (na awersie suchy tłok Rzewuski)

wym. 9,3 x 6,3 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4365

Inne egzemplarze: MN F.1682 (zakup od Feliksa Ścibały, 1963); MN F.7306 (przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963); MN F.9374 reprodukcja drzeworytu wg fot. (zakup od Lecha Mroza, 1996)

170. Rochebrune François de

Fot. A[leksander] Ken, Paryż
wym. 10,7 x 6,5 cm, *carte de visite*
Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7262

171. Rogiński Roman (1834–1915)

Słuchacz Polskiej Szkoły Wojskowej w Genewie i Cuneo, w 1863 komisarz Rządu Narodowego w woj. podlaskim, dowódca oddziałów partyzanckich, naczelnik pow. bialskiego, więziony do niewoli w Turowie 3 III 1863, więziony w X Pawilonie, zesłany na Syberię, wrócił do kraju w 1894.
Autor nieznany
wym. 8,5 x 5,2 cm, *carte de visite*
Zakup od Marii Józefowicz, 1965
nr inw. MN F.3173
Inne egzemplarze: MN F.9362 (zakup od Lecha Mroza, 1996)

172. Rogiński Roman

Autor nieznany, reprodukcja drzeworytu
wym. 8,5 x 5,2 cm, *carte de visite*
Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7321

173. Romanowski Mieczysław (1834–1863)

Poeta romantyczny, dramaturg, tłumacz,
bibliotekarz w Zakładzie Narodowym im.
Ossolińskich we Lwowie. W marcu przekradł
się do oddziałów powstańczych, walczył
w oddziale płk. Borelowskiego „Lelewela”.
Poległ 24 IV 1863 w bitwie pod Józefowem
w pow. zamojskim.
Autor nieznany
wym. 8 x 4,1 cm, *carte de visite*
Zakup z Domu Książki w Krakowie, 1966
nr inw. MN F.3743

174. Rozmanith Antoni (ok. 1843–1905)

Subiekt handlowy, podoficer w oddziale Langiewicza, aresztowany 12 X 1863, skazany przez Sąd Wojenny i Audytoriat Polowy na karę śmierci, zamienioną na 20 lat katorgi, przebywał w Usolu. Jako obywatel austriacki w 1869 zwolniony, osiadł w majątku ziemskim pod Krakowem.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 10 x 6,7 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5197

175. Rózycki Edmund (1827–1893)

Syn Karola, pułkownik w służbie rosyjskiej, w 1862 organizator i członek Wydziału Wykonawczego Rusi, w 1863 dowódca, w randze generała, oddziału powstańczego na Wołyniu, wojskowy organizator we Lwowie, od listopada tego roku agent Rządu Narodowego w Konstantynopolu. Po powstaniu na emigracji w Paryżu. W 1872 osiadł w Krakowie i pracował jako urzędnik ubezpieczeń.

Autor nieznany

wym. 9 x 5,9 cm, *carte de visite*

Zakup z Domu Książki w Krakowie, 1966

nr inw. MN F.3744

176. Rudzki Bronisław (1837–1863)

Porucznik wojsk rosyjskich, w lutym 1863 naczelnik wojskowy woj. kaliskiego, po bitwie pod Brodnią zdradzony przez jednego z właścicieli ziemskich, w chwili aresztowania w marcu 1863 zastrzelił się.

Fot. Karol Beyer, Warszawa
wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5199

177. Rudzki Bronisław

Fot. N[epomucen] Seyfried, Poznań, 1863
wym. 9 x 6 cm, *carte de visite*
Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968
nr inw. MN F.4351

178. Rutkowski Zdzisław zob. Pięciu Poległych, poz. 5

179. Rychlewicz

Zesłaniec polityczny w Tomsku. Napis na odwrocie: „Rychlewicz 1866 w Tomsku”.

Autor nieznany

wym. 10,4 x 6,4 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4155

180. Ryll Ludwik Aleksander (1842–1862)

Litograf warszawski, spiskowiec działający w komórce organizacji narodowej związanej z Ignacym Chmieleńskim i Jarosławem Dąbrowskim. 7 VIII 1862 dokonał nieudanego zamachu na Naczelnika Rządu Cywilnego A. Wielopolskiego. Wyrokiem Sądu Wojennego skazany na śmierć. Stracony 26 VIII 1862 na stokach Cytadeli Warszawskiej.

Autor nieznany, pocz. l. 60. XIX w.

wym. 10 x 6,5 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7288

181. Rzewuski Napoleon Zygmunt, pseud. Krzywda (1843–1897)

Student Instytutu w Puławach, w Powstaniu Styczniowym walczył w oddziałach Czachowskiego, Zdanowicza, Bończy i Chmieleńskiego, w Sandomierskiem i Kieleckiem, dowódca szwadronu kawalerii w pułku kieleckim II korpusu gen. Hauke-Bosaka. W 1864 opuścił kraj i studiował technikę w Paryżu, następnie pracował jako inżynier m.in. w Radzie Powiatowej w Stryju.

Autor nieznaný

wym. 10,2 x 6,7 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6662

182. Sakowski Kazimierz

Powstaniec z 1863, więzień X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej.

Fot. J. Lorenz, Beuthen (Bytom)

wym. 9,8 x 6,3 cm, *carte de visite*

Dar Stanisława Sakowskiego, 1975

nr inw. MN F.5636

183. Sakowski Kazimierz

Fot. W[alerian] Twardzicki, Warszawa
wym. 10,4 x 6,2 cm, *carte de visite*
Dar Helena Bocuh, 1975
nr inw. MN F.5661

184. Sarnecki Zygmunt (1837–1922)

Dramaturg, prozaik i dziennikarz. Wysłannik
L. Mierosławskiego w Warszawie w okresie
konspiracji przedpowstaniowej, w 1863
łącznik między gen. J. Wysockim a Garibaldiem
w sprawach wyprawy jego syna Menottiego,
agent naczelnego wodza ziem ruskich u boku
Garibaldiiego, później sekretarz
J. Ordęgi w Turynie. Od 1866 w kraju, m.in.
współpracownik i redaktor czasopism w Galicji.
Na odwrocie „Sarnecki komediopisarz”.
Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861
wym. 10,2 x 6,2 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5207

**185. Sawicki Stella Jan, pseud. Struś
(1831–1911)**

Pułkownik Sztabu Generalnego armii rosyjskiej, członek petersburskiej organizacji oficerskiej.

Latem 1863 przeszedł na stronę powstania, naczelnik sztabu przy gen. E. Różyckim, organizator wojskowy w Galicji. Po upadku powstania lekarz we Lwowie.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5227

186. Scarpa M.

Włoski pułkownik, adiutant G. Garibaldiiego, w 1863 oferował usługi Rządowi Narodowemu w zorganizowaniu międzynarodowego legionu, który pod dowództwem Menottiego Garibaldiiego miał przyjść z pomocą polskiemu powstaniu, wkraczając na Ruś.

Autor nieznany

wym. 9,6 x 6 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4343

187. Sierakowski Zygmunt, pseud. Dołęga (1827-1863)

Absolwent Akademii Sztabu Generalnego w Petersburgu, założyciel Koła Oficerów Polskich w tym mieście, podpułkownik armii carskiej. W 1863 przeszedł na stronę powstania. Był naczelnikiem wojskowym woj. kowieńskiego. Ranny w bitwie pod Sznurkiszkami 9 V, wzięty do niewoli, stracony w Wilnie 27 VI 1863.

Autor nieznanym

wym. 7,8 x 4,8 cm, *carte de visite*

Zakup z Domu Książki w Krakowie, 1966
nr inw. MN F.3751

188. Sierakowski Zygmunt

Fot. A[ugust] Stecher, Lipsk (fotoreprodukcja ryciny)

wym. 11,4 x 7 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7322

189. Skalski Bolesław (ok. 1840–1864)

Pochodził ze Lwowa, przed wybuchem powstania mieszkał w Warszawie, gdzie zajmował się fotografowaniem i uczestniczył czynnie w konspiracji. W 1863 oficer w oddziałach J. Łakińskiego i J.A. Seyfrieda. Ranny leczył się w szpitalu w Lublinie, następnie udał się do oddziału S. Lipińskiego, z którym przeszedł na Wołyń. Wzięty do niewoli, zesłany, zmarł w Krasnojarsku w pierwszych miesiącach 1864 r. Napis na odwrocie: „Bolesław Skalski ranny dostał się do niewoli leżał długo w szpitalu w Lublinie, nie wyleczony dobrze z ran wysłany zmarł w Krasnojarsku nie doszedłszy miejsca swego przeznaczenia”.

Fot. Jan Mieczkowski, Warszawa, 1863

wym. 9,9 x 6,4 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5196

190. Smolka Franciszek (1810–1899)

Adwokat, uczestnik spisków niepodległościowych w latach 40. XIX w. Od 1861 poseł do sejmiku krajowego. W 1863 związany ze stronnictwem białych, członek lwowskiego Komitetu Galicji Wschodniej, z którego wystąpił jako przeciwnik organizowania w zaborze austriackim oddziałów partyzanckich. Poseł sejmiku galicyjskiego i parlamentu wiedeńskiego.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, l. 60. XIX w.
wym. 10 x 6,5 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972
nr inw. MN F.6637

191. Smolka Franciszek

Fot. Adolf Ost, Wiedeń
wym. 9,7 x 6,5 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973
nr inw. MN F.7443

192. Sochaczewski Aleksander (1843–1923)

Student Szkoły Sztuk Pięknych w latach 1858–1862 w Warszawie, malarz, spiskowiec, współdziałał z braćmi Frankowskimi i Nowakowskim. Aresztowany w grudniu 1862, więziony w X Pawilonie do 25 IV 1863, skazany na 20 lat katorgi, przebywał w Usolu. Namalował cykle obrazów o życiu zesłańców. Autor nieznanego wym. 9,9 x 6,4 cm, *carte de visite* Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963 nr inw. MN F.7287

193. Sokulski (v. Sokółski) Eugeniusz

Student Warszawskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej od 1858, potem Szkoły Głównej. Działacz obozu czerwonych. Pod koniec 1863, podczas dyktatury Traugutta, mianowany prokuratorem Trybunału Rewolucyjnego w Galicji. Po powstaniu na emigracji. Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861 wym. 10,1 x 6,2 cm, *carte de visite* Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964 nr inw. MN F.5130

194. Soroko Michał (?–1865)

Pochodził z Litwy, za udział w powstaniu zesłany do Ufy, gdzie zmarł w 1865.

Autor nieznany

wym. 9,7 x 5,8 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5119

195. Stachowski Antoni

Napis na odwrocie: „Antoni Stachowski. 1865 r. Maja 10 d. Ufa”.

Autor nieznany

wym. 10,2 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5153

196. Stanisławski Adam (ok. 1839–1863)

Doktor medycyny, absolwent Akademii Medyko-Chirurgicznej w Warszawie, służył w korpusie Langiewicza jako szeregowiec, potem walczył w oddziale A. Jeziorańskiego, udzielał pomocy rannym powstańcom. W bitwie pod Kobylanką ciężko ranny, zmarł 18 V 1863 w szpitalu w Cieszanowie.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, ok. 1863

wym. 9,7 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5226

197. Starzyński Aleksander (ok. 1840–1862)

Syn właściciela ziemskiego w Moroczynie w pow. hrubieszowskim, oddał kilka strzałów do żandarmów przybywających po nauczyciela domowego Edwarda Bongarda, podejrzanego o działalność spiskową. Zabił jednego żandarma i ranił dwóch, następnie sam popełnił samobójstwo 6 V 1862.

Fot. I[gnacy] Stahl, Lwów, przed 1862

wym. 10,2 x 6,6 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5259

Inne egzemplarze: MN F.5219 (ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964)

198. Stecki Józef (1820–1880)

Ksiądz, wikariusz kościoła św. Karola Boromeusza w Warszawie. W okresie poprzedzającym wybuch powstania był współorganizatorem i uczestnikiem manifestacji patriotycznych. Po zajęciach 27 II 1861 – jako członek Delegacji Miejskiej – prowadził negocjacje z władzami carskimi. Aresztowany w październiku 1861, więziony w X Pawilonie, zesłany na Syberię, skąd powrócił do kraju przed wybuchem powstania. Aresztowany ponownie w nocy z 23 na 24 X 1863, po raz drugi zesłany, początkowo na katorgę do Aleksandrowska, potem do Tunki. Zmarł w Kostromie.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861

wym. 9,9 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5215

Inne egz. MN F.6669 (zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972)

199. Stecki

Napis na fotografii: „Stecki”.

Fot. Charles Beyer, Varsovie

wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7283

200. Stłumilo

Uczestnik powstania 1863, zesłaniec. Napis na odwrocie „Strumiło Litwin, powstaniec, a potem długoletni sybirak”.

Fot. Jan Mieczkowski, Warszawa

wym. 10,6 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5263

201. Sulerzycki (Sulerzyski) Natalis (1801–1878)

Właściciel ziemski z Piątkowa, uczestnik powstań 1830 i 1848 w Poznańskim, aktywny działacz polityczny w latach 1861–1863 w Prusach Zachodnich. W 1863 uwięziony i osadzony w twierdzy Winiary, później w Maobicie. W grudniu 1864 skazany na rok więzienia. Stracił majątek na rzecz powstania.

Autor nieznany

wym. 10,3 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5228

202. Sulistrowski Kazimierz (1838–ok. 1910)

Inżynier, pracował w organizacji powstańczej na Litwie, skazany na ciężkie roboty na Syberii, przebywał w Tomsku. Po amnestii w 1867 wrócił do kraju, pracował jako urzędnik w banku w Warszawie.

Autor nieznany

wym. 10 x 5,6 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4153

203. Suryn Zygmunt

Dedykacja na odwrocie: „Na pamiątkę od Zygmunta Suryna d. 21 maja 1871 r Jakutsk”.

Autor nieznany

wym. 9,6 x 6,5 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4956

204. Szepietowska Helena z Bienieckich

Napis na odwrocie: „Polecam się łaskawym
względom – z Bienieckich Helena Szepietowska
28/9.65”.

Autor nieznany, ok. 1865

wym. 10,2 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5136

205. Szepietowska Helena z Bienieckich

Autor nieznany

wym. 9,7 x 5,8 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5296

206. Szlenkier Ksawery

zob. Członkowie Delegacji Miejskiej, poz. 6

207. Szwarce Bronisław (1834–1904)

Inżynier, w 1861 otrzymał posadę przy budującej się Kolei Warszawsko-Petersburskiej i zamieszkał w Białymstoku. W lipcu 1862 został członkiem Komitetu Centralnego Narodowego. Aresztowany 22 XII 1862, więziony w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej, skazany na karę śmierci. Wskutek interwencji cesarzowej Eugenii wyrok zamieniono na wieloletnia katorgę. Przez 30 lat przebywał w więzieniu i na wygnaniu. Od 1892 mieszkał w Krakowie i Lwowie, gdzie pracował jako urzędnik.

Autor nieznany

wym. 9,2 x 5,7 cm, *carte de visite*

Zakup od Feliksa Ścibały, 1963

nr inw. MN F.1671

208. Szydłowski Wizunas Moczydłów Szymon (?–1908)

Ukończył Akademię Wojskową w Petersburgu, po powrocie na Litwę uczestniczył w latach 1861–1862 w manifestacjach patriotycznych. W Powstaniu Styczniowym walczył pod Łosicami koło Brześcia Litewskiego i pod Czerwonką w Augustowskiem, w obu bitwach odniósł rany. Przez jakiś czas przebywał na emigracji, w końcu osiadł we Lwowie i przez 40 lat zarządzał posiadłością klasztorną Sióstr Miłosierdzia. Zmarł we Lwowie, pochowany na cmentarzu Łyczakowskim. Jego charakterystyczną postać ze sztandarem w ręku uwieczniono na pomniku wystawionym dla uczczenia pamięci poległych i straconych powstańców 1863/1864.

Autor nieznanym

wym. 22, 5 x 16 cm

Zakup od Feliksa Ścibały, 1963

nr inw. MN F.1662

209. Śliwicki Piotr (1841–1862)

Ukrainiec, podporucznik wojsk rosyjskich, zwolennik współpracy polskich i rosyjskich rewolucjonistów. Aresztowany 6 V 1862, wyrokiem Sądu Wojennego skazany na karę śmierci, rozstrzelany 28 VI 1862 w twierdzy modlińskiej.

Autor nieznany

wym. 9,9 x 6,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7293

210. Śmiechowski Józef (1796–1875)

Oficer w Powstaniu Listopadowym.

W 1863 organizator oddziału powstańczego w Czerniechowie, połączył się z Jeziorańskim, uczestniczył w napadzie na koszary w Rawie. Potem walczył pod rozkazami Langiewicza, który awansował go na generała. Po powstaniu przebywał we Lwowie, utrzymywany przez opiekę społeczną. Pochowany na cmentarzu Łyczakowskim.

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki 1863–1864 (na awersie suchy tłok Rzewuski)

wym. 9,6 x 6 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4344

Inne egzemplarze: MN F.7313 (przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963); MN F.1678 (zakup od Feliksa Ścibały, 1963)

211. Tarczyński Franciszek (1833–1900)

Po ukończeniu gimnazjum w Płocku, studiował w Szkole Sztuk Pięknych w Warszawie.

Następnie nauczyciel w Płocku, u schyłku powstania czynny w organizacji powstańczej, przez cztery lata przebywał na zesłaniu w Ufie, gdzie zajmował się fotografią i malarstwem.

Po powrocie z Syberii w 1868 r. zamieszkał w Płocku. Napis na odwrocie: „Franciszek Tarczyński Ufa 28 IX 1865 z Guberni Płockiej”.

Autor nieznany

wym. 9,8 x 5,8 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5232

212. Tarnowski Juliusz (1840–1863)

Syn Jana hr. Tarnowskiego, studiował w Krakowie, Wiedniu, Hohenheim k. Stuttgartu.

Wybuch powstania zastał go we Włoszech, skąd udał się do Paryża, a następnie do Krakowa.

W oddziale pułkownika Z. Jordana, w grupie dowodzonej przez J. Popiela „Chościakiewicza”

wkroczył do Królestwa w nocy z 19 na 20 VI 1863. Poległ tego samego dnia w bitwie pod

Komorowem w pow. stopnickim.

Fot. J[ózef] Sebald, Kraków

wym. 16,4 x 10,3 cm, *cabinet portrait*

Zakup z Domu Książki w Krakowie, 1966

nr inw. MN F.3754

213. Traugutt Romuald (1825–1864)

Właściciel ziemski w pow. kobryńskim na Polesiu, do 1860 pułkownik armii rosyjskiej, uczestnik wojny krymskiej. Od połowy maja 1863 dowódca oddziału powstańczego, w końcu lipca przybył do Warszawy, 14 VIII mianowany generałem i wysłany z misją dyplomatyczną za granicę. Od 10 X znowu w Warszawie, a od 17 X faktyczny naczelnik Rządu Narodowego. Aresztowany 11 IV 1864, stracony na stokach Cytadeli Warszawskiej 5 VIII tego roku, razem z czterema innymi członkami tajnego Rządu Narodowego.

Autor nieznanym

wym. 8,6 x 6 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7298

214. Traugutt Romuald

Fot. Karol Beyer, Warszawa

wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5373

215. Traugutt Romuald

Dedykacja pod fotografią: „Podobiznę Ojca mego ś.p. Romualda Traugutta ofiarowuję Szanownemu Panu Dyktorowi Stanisławowi Kozłowskiemu, w dowód głębokiego szacunku i wdzięczności dla Niego za opiekę w Ciechocinku. Z Trauguttów Anna Korwin-Juskiewiczowa. Warszawa 8 Września 1928 r.”. Autor nieznany
wym. 13,5 x 8,5 cm (23,3 x 16,1 cm), fotografia na tekturze
Zakup od Andrzeja Rabczenki, 1960
nr inw. MN F.773

216. Trąbczyński Tomasz

Student Uniwersytetu Kijowskiego, uczestnik manifestacji patriotycznych i konspiracji przed Powstaniem Styczniowym. Napis na odwrocie: „Tomasz Trąbczyński”.
Fot. Karol Beyer, Warszawa
wym. 10,2 x 6,2 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5217

217. Trąbczyński Tomasz

Fot. Karol Beyer, Warszawa
wym. 9,9 x 6,2 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5231

218. Truszyński Ignacy (1841–1863)

Syn pułkownika żandarmerii rosyjskiej,
student wydziału medycznego Szkoły
Głównej w Warszawie. W czasie Powstania
Styczniowego członek warszawskiej policji
narodowej, sekretarz Wydziału Policji Rządu
Narodowego i pomocnik organizatora miasta.
Rozstrzelany 14 XI 1863 w fosie Cytadeli
Warszawskiej.
Fot. Karol Beyer, Warszawa
wym. 9,8 x 6,2 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5264

219. Turno Witold (1835–1863)

Ziemianin z Poznańskiego, w końcu 1862 mianowany agentem pełnomocnym Komitetu Centralnego na Wielkie Księstwo Poznańskie. W powstaniu oficer, dowódca strzelców w oddziale E. Taczanowskiego, mianowany pułkownikiem po bitwie pod Pyzdrami, zmarł 8 V 1863 w wyniku ran odniesionych w potyczce pod Ignacewem.

Autor nieznaný

wym. 9,5 x 6 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4358

220. Ujejski Kornel (1823–1897)

Poeta, członek Ławy Lwowskiej, redaktor tajnego pisma „Prawda”, naczelnik cenzury powstańczej we Lwowie.

Autor nieznaný, reprodukcja ryciny, rysunku?

wym. 9,8 x 6,2 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6640

221. Umińska Wanda (1841–1926)

Podczas powstania 1863 kurierka Rządu Narodowego, wozila meldunki z Warszawy na Lubelszczyznę, członkini organizacji powstańczej „piątek”, organizowała pomoc powstańcom i ich rodzinom oraz lazarety dla rannych, opiekunka więźniów X Pawilonu i Pawiaka. Po upadku powstania zaangażowała się w realizację pozytywistycznych idei „pracy organicznej”, szczególnie w walkę z analfabetyzmem wśród ludności wiejskiej, krzewienie oświaty i kultury. Za swoją działalność była dwukrotnie aresztowana i więziona na Zamku Lubelskim i w Cytadeli Warszawskiej.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861
wym. 10,2 x 6,4 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5113

222. Umińska Wanda

Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1863
wym. 10,2 x 6,4 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5114

223. Umińska Wanda

Fot. [Ferdynand] Kloch i [Melecjusz] Dutkiewicz, Warszawa, l. 70. XIX w.
wym. 10,2 x 6,4 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5115

224. Umiński Piotr (1832–1906)

Urządник Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych, zbliżony do białych. Sekretarz warszawskiej tajnej organizacji kobiecej, latem 1863 wydziałowy w Organizacji Miejskiej. W latach 1866–1867 na emigracji w Brukseli. Po powrocie do kraju radca magistratu w Krakowie, sekretarz Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych.
Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861
wym. 9,9 x 6,3 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5212

225. Wagenfisz Leon (1841–1911)

Słuchacz Akademii Medyko-Chirurgicznej w Warszawie, zesłany w 1861 na Syberię za udział w manifestacjach patriotycznych. Na mocy amnestii powrócił do kraju i studiował w Szkole Głównej. Za udział w powstaniu ponownie aresztowany w 1863, więziony przez dwa lata w Cytadeli Warszawskiej, skazany na dożywotnie ciężki roboty. Odbywał je przez 20 lat na Syberii. Po powrocie do kraju pracował jako urzędnik.

Autor nieznan

wym. 10,2 x 6,3 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4149

226. Wereszczyński Julian (?–1863)

Z rodziny ziemiańskiej, student Uniwersytetu Kijowskiego. W 1862 w Warszawie współzałożyciel, później agent Komitetu Miejskiego, w 1863 komisarz wojskowy woj. kaliskiego. Walcząc w oddziale Mielęckiego, poległ 10 II 1863 w bitwie pod Cieplinami (Izbicą).

Fot. Karol Beyer, Warszawa

wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5150

227. Wereszczyński Julian

Fot. Karol Beyer, Warszawa
wym. 9,7 x 6,2 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5200/1–2

228. Wielopolski Aleksander (1803–1877)

Margrabia, w 1861 dyrektor Komisji Rządowej
Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
oraz Komisji Sprawiedliwości. Od czerwca 1862
naczelnik rządu cywilnego Królestwa Polskiego.
Podał się do dymisji 16 VII 1863. Mimo
działalności reformatorskiej (m.in. przywrócił
organy samorządowe i Radę Stanu, zainicjował
powstanie Szkoły Głównej), zniechęcony
przez społeczeństwo polskie za ugodową
politykę wobec zaborcy. Inicjator branki do
wojska, która przyspieszyła wybuch powstania.
Fot. Karol Beyer, Warszawa, pocz. l. 60. XIX w.
wym. 9,9 x 6,5 cm, *carte de visite*
nr inw. MN F.3176
Zakup od Marii Józefowicz, 1965
Inne egzemplarze MN F.6660 (zakup od
Grażyny Jagielnickiej, 1972)

229. Wielopolski Aleksander

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki
(autor fot. oryg. Karol Beyer, Warszawa,
pocz. l. 60. XIX w.)
wym. 9,8 x 6,4 cm, *carte de visite*
Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973
nr inw. MN F.7425

230. Wielopolski Aleksander

Autor nieznany
wym. 10,3 x 6,2 cm, *carte de visite*
Dar Aleksandry Pliszczyńskiej, 2004
nr inw. MN F.11880

231. Wierciński (Wiercieński) Seweryn

Uczestnik powstania 1863 z Lubelskiego, walczył w oddziale Langiewicza, wielokrotnie ranny. Napis na odwrocie: „Seweryn Wierciński – z Lubels. Organiz. – u Langiewicza – odebrał w powstaniu 38 ran ulubieniec Lelewela”. Pieczęć: „Zbiór Stanisława Zarewicza Lwów”. Fot. Walery Rzewuski, Kraków, po 1867 wym. 10,4 x 6 cm, *carte de visite*
Zakup od Feliksa Ścibały, 1963
nr inw. MN F.1683

232. Winnicki Tomasz (1828–1883)

Urzędnik pocztowy, czynny w organizacji spiskowej w Warszawie, w 1861 wywieziony do gub. tambowskiej. Po powrocie w 1862 zastępca członka Komitetu Centralnego, naczelnik policji narodowej w Warszawie. Po wybuchu powstania dowódca kawalerii w oddziale Jeziorańskiego, szef intendencji u Langiewicza, szef sztabu u Jeziorańskiego. Po upadku powstania agent ubezpieczeniowy, właściciel ziemski i przemysłowiec w Galicji.
Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki (autor oryg. fot. Walery Rzewuski, Kraków) wym. 10,4 x 6,5 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964
inw. MN F.5235
Inne egzemplarze: inw. MNF 7315 (przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963)

233. Włodek Karol (?–1869)

Oficer rosyjskiej artylerii w twierdzy warszawskiej, dowódca oddziału powstańczego w rejonie Konin–Koło, 23 V 1863 ranny w bitwie pod Niewieszem, gdzie dowodził strzelcami. Od kwietnia 1864 organizator wojskowy pow. chełmińskiego i toruńskiego. Zbiegł za granicę, zmarł w Dreźnie.

Autor nieznany, kopia fotograficzna z epoki (autor oryg. fot. Walery Rzewuski, Kraków) wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963 inw. MN F.7320

Inne egzemplarze: MN F.9375 (zakup od Lecha Mroza, 1996)

234. Wodzińska Ludwika z Godlewskich

Żona Felicjana Wodzińskiego, dyrektora urzędu loteryjnego w Warszawie, wykorzystując pozycję męża, wraz z siostrą Anielą Suchodolską z Wodzińskich, długi czas bezpiecznie przechowywała papiery powstańcze Rządu Narodowego. Opiekunka więźniów, znajoma Wandy Umińskiej.

Fot. J[ulian] Kostka i [Ludwik] Mulert, Warszawa, po 1872

wym. 10,5 x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.3741

235. Wojsławicz Ignacy

Z Płocka, snycerz, uczestnik Powstania Styczniowego, zesłany do Omska.

Fot. A.E. Bojarski, Moskwa

wym. 10,5 x 6 cm, *carte de visite*

Dar Marii Butrymowicz, 1972

nr inw. MN F.4943

236. Wolmann Adam (1845–1863)

Uczeń szkoły przygotowawczej w Warszawie, powstaniec, poległ 6 II 1863 pod Siemiatyczami.

Fot. G[rzegorz] Sachowicz, Warszawa, ok. 1863

wym. 9,8, x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5223

237. Wolmann Adam

Autor nieznaný

wym. 10,3, x 6,3 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7296

238. Wolski Kazimierz (?-1863)

Był oficer armii rosyjskiej, w 1859 w służbie Garibaldiiego. Po powrocie aresztowany i więziony w Cytadeli Warszawskiej. Uwolniony w 1863, stanął na czele oddziału powstańczego w Płockiem. Wzięty do niewoli 28 I 1863 w potyczce w Uniecku, został rozstrzelany 10 II w Modlinie.

Autor nieznaný, kopia fotograficzna z epoki (autor oryginalnej fot. Karol Beyer, Warszawa, ok. 1863)

wym. 10,4, x 6,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7346

239. Wolski Włodzimierz (1824–1882)

Poeta, powieściopisarz, członek cyganerii warszawskiej. Uczestnik manifestacji patriotycznych przed Powstaniem Styczniowym, związany z czerwonymi, potem emigrował do Francji i Belgii. Autor wydanych w Paryżu w 1863 *Śpiewów powstańczych* i innych utworów o tej tematyce.

Fot. Fabronius, Bruksela, między 1880 a 1882
wym. 10,7 x 6,4 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5171

240. Woyda (Wojda) (Kazimierz?) (ok. 1812–1877)

Urzędnik, w okresie od lutego do 15 VIII 1862 pełnił obowiązki prezydenta miasta Warszawy. Napis na odwrocie: „Wojde”.

fot. Karol Beyer, Warszawa
wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5167

241. Woyda (Wojda) (Kazimierz?)

Zdjęcie z tej samej sesji co poprzednie, nieco inny układ postaci.

Fot. Karol Beyer, Warszawa

wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5168

242. Woyda (Wojda) (Kazimierz?)

Zdjęcie z tej samej sesji co poprzednie, nieco inny układ postaci.

Fot. Karol Beyer, Warszawa

wym. 9,5 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5169

243. Wysocki Józef (1809–1873)

Generał, walczył w Powstaniu Listopadowym, następnie na emigracji we Francji. Jeden z twórców i od marca 1862 komendant polskiej szkoły wojskowej we Włoszech. Od lutego 1863 przebywał w Galicji, przejściowo jako dyrektor Wydziału Wojny, potem pełniąc funkcję naczelnika wojskowego woj. lubelskiego i Rusi. Po nieudanej wyprawie do Królestwa, zakończonej klęską pod Radziwiłowem, odwołany przez Rząd Narodowy. Więziony przez Austriaków, od 1866 na emigracji, działał w Zjednoczeniu Emigracji Polskiej.

Autor nieznan, l. 60. XIX w.

wym. 10,4 x 6,6 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5151

Inne egzemplarze: MN F.6654 (zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972); MNF F.7302 (przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963)

244. Wysocki Józef

Fot. A[leksander] Ken, Paryż, ok. 1862
wym. 8,8 x 5,2 cm, *carte de visite*
Zakup od Feliksa Ścibały, 1963
nr inw. MN F.1679
Inne egzemplarze: MN F.5236 (ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964); MN F.4354 (zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968)

245. Wysocki Józef

Portret konny na tle leśnego pejzażu.
Autor nieznany, fot. ryciny, fotomontaż
wym. 9,9 x 6,3 cm, *carte de visite*
Zakup od Lecha Mroza, 1996
nr inw. MN F.9377

246. Wyszyński Józef (1811–1880)
zob. Członkowie Delegacji Miejskiej, poz. 9

247. Young de Blankenheim Leon (ok. 1837–1863)

Ochotnik z armii francuskiej zwerbowany przez Hotel Lambert do Powstania Styczniowego. W marcu 1863 objął dowództwo jednej z trzech grup powstańczych zorganizowanych przez poznański Komitet Działyńskiego. Rząd Narodowy nadał mu stopień podpułkownika. Walczył na Kujawach. Po zwycięskiej bitwie pod Nową Wsią 26 IV poległ pod Brdowem 29 IV 1863.

Autor nieznanym

wym. 9,9 x 6 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4363

248. Young de Blankenheim Leon

Autor nieznanym

wym. 8,5 x 5,5 cm, *carte de visite*

Zakup od Feliksa Ścibały, 1963

nr inw. MN F.1674

249. Zającznowski A.

Napis na odwrocie: „Na pamiątkę w dowód głębokiego uszanowania i wdzięczności dożgonnej JW.-ej Szaniawskiej 1864 r. 5 Lipca m. Biała A. Zającznowski”.

Autor nieznany

wym. 9,8 x 6,1 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5148

250. Zaleski Józef Bohdan (1802–1886)

Poeta romantyczny, uczestnik Powstania Listopadowego, od 1832 na emigracji we Francji. W 1863 członek Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu, sekretarz Towarzystwa Historyczno-Literackiego.

Autor nieznany

wym. 7,2 x 4,9 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5166

Inne egzemplarze: MN F.6644 (zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972)

251. Zaleski Józef Bohdan

Fot. „Galeria Polska wydana przez Księgarni B. Behra (E. Bocka) Berlin–Poznań”.

wym. 10,5 x 6,4 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973

nr inw. MN F.7429

252. Zalewski Jan, pseud. Janek

Zecer warszawski, w 1863 drukował w Warszawie „Głos Kapłana Polskiego”.

Aresztowany i w 1864, skazany na 8 lat katorgi.

Autor nieznany

wym. 10,4 x 6,4 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1972

nr inw. MN F.6661

253. Zamojski Andrzej (1800–1874)

Hrabia, polityk, działacz gospodarczy, właściciel ziemski. Od 1858 prezes Towarzystwa Rolniczego. Bardzo popularny w okresie przedpowstaniowym „pan Andrzej” uważany był za czołową postać obozu białych, przywódcę umiarkowanej opozycji. W 1862 zmuszony przez władze rosyjskie do emigracji. Jego pałac przy ulicy Nowy Świat został zarekwirowany w ramach represji za zamach na namiestnika Berga we wrześniu 1863.

Autor nieznany

wym. 10,1 x 6,4 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973

nr inw. MN F.7434

254. Zarzycki (Zarzecki) Włodzimierz (ok. 1835–?)

Urzędnik Wydziału Górnictwa w Komisji Przychodów i Skarbu. Mierosławczyk, w październiku 1863 wydziałowy w Organizacji Miejskiej, w końcu grudnia wysłany do Drezna. W 1864 wchodził w skład Wydziału Podatkowego, utrzymywał kontakt między Głównym Komitetem Rewolucyjnym a drezdeńskim Towarzystwem Patriotów Polskich. Aresztowany i skazany na 8 lat katorgi, zmarł w Usolu. Napis na odwrocie: „Włodzimierz Zarzycki skazany na 15 lat do robót ciężkich w Usoli, zmarł po kilkuletnim tam pobycie”.

Fot. Karol Beyer, Warszawa, ok. 1863

wym. 10 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5203

255. Zarzycki (Zarzecki) Włodzimierz
Fot. M[aurycy] Paszkiewicz, Warszawa
wym. 9,8 x 6 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1966
nr inw. MN F.3731

256. Zduńczyk Józef (1832–1921)
Członek Koła Oficerów Polskich w Petersburgu.
W powstaniu walczył w Płockiem w oddziałach
Jasińskiego, Broniewskiego, Lasockiego,
u którego był szefem sztabu, potem w stopniu
pułkownika dowodził samodzielnie oddziałem,
naczelnik wojskowy woj. płockiego. Po
powstaniu emigrował do Francji i Szwajcarii,
następnie mieszkał we Lwowie.
Fot. T[eodozy] Bahrynówicz i B[olesław]
Stętkiewicz, Lwów, po 1908
wym. 12 x 7,2 cm (oryg. zdjęcie wtórnie
przycięte z formatu *cabinet portrait*)
Zakup od Feliksa Ścibały, 1963
nr inw. MN F.1664

257. Zduńczyk Józef

Fot. Władysław Wybranowski, Lwów, po 1897
wym. 9 x 6 cm, *carte de visite*
Zakup od Feliksa Ścibały, 1963
nr inw. MN F.1665

258. Ziemięcka Kazimiera z Jaczewskich (1820–1874)

Brała udział w akcji pomocy więźniom politycznym, uczestniczyła w działalności organizacji spiskowych w latach 1847–1848; członkini koła Entuzjastek, aresztowana dwukrotnie w 1846 i 1849. Od 1850 w Warszawie pracowała jako nauczycielka prywatna, obracała się w środowisku N. Żmichowskiej, otoczonej sybirakami. Blisko zaprzyjaźniona z W. Umińską, uczestniczyła w zbieraniu składek na pomoc dla rannych w wypadkach 1861. 10 X tego roku wzięła udział w manifestacyjnym pogrzebie arcybiskupa A. Fijałkowskiego, przyjechawszy z delegacją chłopską z Lubelszczyzny.
Fot. K[onrad] Brandel, Warszawa, przed 1874
wym. 15,8 x 10,7 cm, *cabinet portrait*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1966
nr inw. MN F.3742

259. Ziemięcka Kazimiera z Jaczewskich

Fot. M[aksymilian] Fajans, Warszawa, przed 1874

wym. 10,1 x 6,3 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5195

260. Żalplachta Jan, pseud. Zapałowicz (1834–1894)

Porucznik armii austriackiej, z której wystąpił w 1863. W powstaniu dowódca oddziałów powstańczych w woj. lubelskim i wołyńskim, walczył m.in. pod Potokiem Dolnym, Tyszowcami, uczestniczył w nieudanej wyprawie na Radziwiłłów. Aresztowany przez Austriaków 2 X 1863, skazany na rok więzienia. Jeden z inicjatorów i założycieli Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół-Macierz” we Lwowie 7 II 1867 r. Od 1876 na emigracji w Rumunii. Zmarł w Bukareszcie.

Autor nieznany

wym. 10 x 7 cm (12,6 x 9,4), fotografia na tekturze

Zakup od Feliksa Ścibały, 1963

nr inw. MN F.1669

261. NN/Młody mężczyzna

Napis na odwrocie: „W dowód szacunku i mile spędzonych chwil podróży z Kazania do Ufy 1864 rok”.

Autor nieznan

wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5354

Portret grupowy

1. Brodowski Zygmunt (?–1896) z rodziną

Pochodzący z Wołynia lekarz powstańczy na Rusi, pomocnik naczelnika wojennego pow. łuckiego, zesłany na Syberię, przebywał m.in. w Tomsku.

Autor nieznaný

wym. 9,1 x 5,6 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4159

2. Czartoryska Anna z Sapiehów (1799–1864)

Żona Adama Jerzego, po Powstaniu Listopadowym z mężem i dziećmi na emigracji we Francji. Działaczka społeczna, założycielka Towarzystwa Dobroczynności Dam Polskich i Instytutu Panien Polskich w Hotelu Lambert, współzałożycielka Domu św. Kazimierza – ochronki dla sierot po emigrantach, potem schroniska dla weteranów. Na fotografii z synową i córką; po lewej Maria Cecylia Czartoryska (1833–1928), po prawej Izabela Elżbieta Działyńska (1830–1899).

Fot. Mayer & Pierson, Paryż, ok. 1862

wym. 9,6 x 6,5 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7254

3. Czartoryski Adam Jerzy (1770–1861) zob. Portret indywidualny, poz. 30

Na fotografii z synami Witoldem Adamem (1822–1865) i Władysławem (1828–1894).

Fot. CAM Opticien, Paryż 1860–1861
wym. 10,4 x 6,2 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7255

Inne egzemplarze: MN F.3177 (fot. J. Kaufmann & F. Hoesick w Warszawie, zakup od Marii Józefowicz, 1965) oraz MN F.7410, (zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973)

4. Hercen Aleksander, pseud. Iskander (1812–1870) zob. Portret indywidualny, poz. 57 i Ogariow Mikołaj (1813–1877)

Mikołaj Ogariow, rosyjski poeta, prozaik, myśliciel. Od 1856 na emigracji. Przyjaciół demokratów polskich, popierał wraz z Hercenem Powstanie Styczniowe. Zwolennik niepodległości Polski.

Autor nieznan, ok. 1865

wym. 9,4 x 5,9 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7266

Inne egzemplarze: MN F.9376 (zakup od Lecha Mroza, 1996)

5. Kowalski Grzegorz (1824–1909)

Tekst na odwrocie: „Zdjęcie powstańca Międzyrzeczyzny Grzegorza Kowalskiego z żoną Marianną z Nieprzeckich Kowalską (oboje siedzą) oraz wnuków Heleny i Jana Wojciechowicz (oboje stoją)”.

Fot. Zilberberg, Brześć Litewski, ok. 1890

wym. 9,6 x 7 cm (fotografia na tekturze)

Dar Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Międzyrzecu Podlaskim, 1972

nr inw. MN F.4941

6. Lubatyńska-Szaniawska Laura i N.N.

Laura Lubatyńska (I voto Szaniawska)
pośrodku, z dwiema kobietami. Po powstaniu
1863 przebywała na Syberii w Ufie.

Autor nieznany, l. 60. XIX w.

wym. 10 x 6,7 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5230

7. Mieczynski Leopold i N.N.

Nauczyciel, agent Komitetu Centralnego
w Łomżyńskim. Po wybuchu powstania
walczył w oddziałach K. Ramotowskiego
„Wawra” i Z. Padlewskiego. Poległ 9 III 1863
w bitwie pod Myszyńcem w Płockiem. Napis
na odwrocie fotografii: „Leopold Mieczynski.
Nauczyciel gimnazjum zginął w powstaniu.
Człowiek wielkiej zacności, a przy tem
najzaciejszy brat w rodzinie”.

Autor nieznany

wym. 9,9 x 6 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5117

8. Grupa powstańców

Trzech stojących mężczyzn, z których dwóch ubranych jest w wojskowe szyniele.

Napis na odwrocie: „Pawłowski, Lubatyński i Błażejewski w Ufie 1866”.

Autor nieznany, 1866 lub po
wym. 9,6 x 6 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5147

9. Prószyńska Róża ze Stańkich z synową Pamelą Prószyńską z Hurkowskich oraz wnukiem Antonim Prószyńskim

Róża Prószyńska, żona Antoniego, matka Stanisława Antoniego i Cezarego, babka Konrada „Promyka”. Właścicielka majątku Osińce w pow. wilejskim, w 1831 na czele 40 kosynierów poszła do powstania, a w 1863 udzielała pomocy powstańcom. Napis na fotografii: „Mińsk 1865 lub pocz. 1866.

Antoni (Tosiek), Róża, Pamelia z Hurkowskich Cezarowa Prószyńska i wnuk Antoni (Tosiek) syn Cezara”.

Autor nieznany, Mińsk, 1865 lub pocz. 1866
wym. 9,8 x 6,9 cm (fotografia na tekturze)
Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968
nr inw. MN F.4122

10. Prószyński Cezary z rodziną, zob. Portret indywidualny, poz. 159

Napis na fotografii: „Mińsk Litewski, 1862. Cezar i Pamela z Hurkowskich Prószyńscy. Dzieci: Antoni, Konstanty +1866 r. i Henryka +1876”. Na odwrocie napis: „Rok 1862 Cezarostwo Prószyńscy”.

Autor nieznany

wym. 13 x 10,1 cm

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4135

II. Prószyński Stanisław Antoni, zob. Portret indywidualny, poz. 160. i Prószyński Cezary zob. Portret indywidualny, poz. 159

Synowie Antoniego i Róży ze Stańskich.

Autor nieznany

wym. 11,3 x 8,7 cm

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4133

12. Sarnecki Zygmunt
zob. Portret indywidualny, poz. 184
i Godlewski Franciszek
zob. Portret indywidualny poz. 49
Fot. Karol Beyer, Warszawa, 1861
wym. 10 x 6,2 cm, *carte de visite*
Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary
Kosiorek, 1964
nr inw. MN F.5255

13. Starzyński Aleksander zob. Portret
indywidualny, poz. 197 i Bongard Edward
Gustaw
Edward Gustaw Bongard pochodził
z Freiburga w Szwajcarii, od 1857 guwerner
A. Starzyńskiego we wsi Moroczynie w pow.
hrubieszowskim, wciągnięty do działalności
spiskowej przez L. Frankowskiego, aresztowany
5 V 1862, więziony w Cytadeli Warszawskiej,
zesłany na Syberię. Po powrocie z zesłania
zamieszkał w Szwajcarii.
Autor nieznany
wym. 10,2 x 5,8 cm, *carte de visite*
Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7295

14. Sulistrowski Kazimierz zob. Portret indywidualny, poz. 202 i N.N.

Napis na odwrocie: „Kazimierz Sulistrowski (z brodą) w Tomsku. Marzec 1865”.

Autor nieznany, ok. 1865

wym. 9,8 x 5,7 cm, *carte de visite*

Zakup od Rudolfa Gołębiowskiego, 1968

nr inw. MN F.4151

15. Szepietowscy Helena i Józef

Napis na odwrocie: „Poleca się pamięci z Bienieckich Helena Szepietowska i Józef d. 25/9 1865 r. Ufa”.

Autor nieznany

wym. 10,3 x 6,2 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5137

16. Wohl Henryk (1842–1907) i Ilnicki Tomasz (1813–1866)

Henryk Wohl pochodził z Warszawy, gdzie ukończył gimnazjum, potem był urzędnikiem bankowym. Brał czynny udział w manifestacjach patriotycznych poprzedzających powstanie, był członkiem Wydziału Skarbu Rządu Narodowego. Aresztowany w 1863, przebywał na zesłaniu do 1882, najpierw w Usolu, potem w Irkucku. Po powrocie do kraju pracownik zarządu Kolei Łódzkiej.

Tomasz Ilnicki, prawnik, urzędnik Banku Polskiego, członek Organizacji Narodowej przed powstaniem, w lipcu 1863 w Wydziale Skarbu Rządu Narodowego. Aresztowany w kwietniu 1864, zesłany na 15 lat do kopalni syberyjskich. Zmarł na Syberii.

Autor nieznany

wym. 10,7 x 6,8 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5149

**17. Grupa studentów Akademii Medyko-Chirurgicznej w Warszawie,
zob. Manifestacje patriotyczno-religijne..., poz. 8**

18. Grupa powstańców, m.in. Adam Chmielowski (drugi z prawej u góry)

Autor nieznan, ok. 1863 (fotokopia, oryginał zastępczy)

wym. 11,3 x 15,8 cm

Dar T. Stanaszka, 1963

nr inw. MN F.1893

19. Polska Szkoła Wojskowa w Genui 1861–1862

Fot. N[epomucen] Seyfried, Poznań, l. 60. XIX w.

wym. 8,6 x 5,9 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4349

20. Grupa powstańców

Grupa uczestników Powstania Styczniowego, m.in.: Szymon Wizunas Moczydłów Szydłowski (pośrodku ze sztandarem pamiątkowym z manifestacji pod Horodłem), Bronisław Kępiński vel Zygmunt Krzywosąd (pierwszy z prawej). Postacie w ubiorach powstańczych i w strojach polskich.

Fot. W[ładysław] Wybranowski, Lwów, po 1894

wym. 17,0 x 22,5 cm (22 x 31,3 cm), fotografia na tekturze

Dar Marii Sienkiewicz, 1964

nr inw. MN F.1931

21. Grupa powstańców

Ośmioosobowa grupa powstańców uzbrojonych w kosy. Drzeworyt według tego zdjęcia zamieszczono w „L’Univers Illustré” z 16 VII 1863, s. 261.

Autor nieznan, 1863–1864

wym. 9,6 x 6,4 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5254

Inne egzemplarze MN F.4369 (zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968)

22. Pędzeni na Sybir

Pięcioosobowa grupa stojących mężczyzn, powstańców, m.in. Stanisław Hiszpański.

Fot. Jan Mieczkowski, Warszawa, 1863–1864

wym. 9,9 x 6,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7297

23. Grupa powstańców

Siedmioosobowa grupa mężczyzn, pięć osób w pozycji klęczącej, pozostali stoją z tyłu, postacią centralną jest kapłan, trzymający otwartą księgę w lewym ręku, prawa podniesiona do błogosławieństwa.

Autor nieznany, 1863–1864

wym. 10,1 x 6,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7342

24. Grupa powstańców

Jedenastoosobowa grupa mężczyzn, w pierwszym rzędzie trzy osoby siedzące, za nimi siedmiu stojących mężczyzn. Postacią centralną jest kapłan z krzyżem w lewej ręce, z podniesioną do błogosławieństwa prawą ręką.

Autor nieznany, 1863–1864

wym. 10 x 6,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7344

25. Grupa powstańców

Trzech mężczyzn w czamarach i konfederatkach z prawymi dłońmi opartymi na szablach, lewe dłonie podniesione jak do przysięgi.

Autor nieznany, 1863–1864

wym. 9 x 5,9 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7345

26. Grupa powstańców

Czteroosobowa grupa stojących mężczyzn.

Autor nieznany, 1863–1864

wym. 10 x 6,5 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7355

27. Bech Józef, Hozer Leon i NN (z Warszawy)

Autor nieznany, 1860–1870

wym. 10,5 x 6,3 cm, *carte de visite*

Zakup od Marka Bodzaka, 1998

nr inw. MN F.9797

28. Grupa powstańców

Siedmioosobowa grupa mężczyzn w grocie, postacią centralną jest mężczyzna trzymający w podniesionej do góry ręce krzyż. Podpis na zdjęciu: „Sybir”.

Autor nieznany, reprodukcja ryciny?, obrazu?

wym. 8,8 x 6,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7267

29. Dzieci z rodziny Kazimierza Sakowskiego

Autor nieznan

wym. 10,5 x 6,5 cm, *carte de visite*

Dar Heleny Bocuh, 1975

nr inw. MN F.5662

Zesłańcy syberyjscy z guberni permskiej

1. Adamowicz Medart [Medard]

Szlachcic z guberni kowieńskiej, powiat rosieński. Za udział w Powstaniu Styczniowym skazany na sekwestr majątku i zesłanie do guberni permskiej. Napis na odwrocie: „Na pamiątkę dla szczeróżyczliwego kolegi. 27 maja 1866 roku Medart Adamowicz. Permskiej Guberni M[Kungur]”.
Autor nieznany, 1866
wym. 9,7 x 5,7 cm, *carte de visite*
Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012
nr inw. MN F.15590

2. Bykowska Maria

Wraz z mężem zesłana do Kunguru. Portret stojącej kobiety ubranej w suknię z okresu żałoby narodowej. Napis ołówkiem na odwrocie: „1863 r p. Bykowska, Żona marszałka”.
Autor nieznany, 1863
wym. 10,3 x 6,5 cm, *carte de visite*
Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012
nr inw. MN F.15588

3. Fiszerowa

Napis na odwrocie: „Dr Fiszerowa, rosyanka [Rosjanka]”. Zdjęcie bez daty, wpis świadczyć może o tym, że przebywała w Kungurze z własnej woli.

Autor nieznan, 1863–1867

wym. 10,5 x 6,5 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15603

4. Imszennik-Kondratowicz Maria

Jest to prawdopodobnie jedna z córek Grzegorza Imszennika, buchaltera kowieńskiej izby skarbowej, który przyjechał do Kunguru we wrześniu 1863 r. z żoną, dwoma synami i czterema córkami. Być może żona Michała Kondratowicza. Napis na odwrocie: „Nigdy nie [śmieszna?] dla Ciebie D 13 Czerwca 1866”.

Autor nieznan, 1866

wym. 10,4 x 6,3 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15591

5. Kraszewski Lucjan (1820–1892)

Malarz, rysownik i fotografik, jeden z prekursorów polskiej fotografii artystycznej. Syn ziemianina Jana i Zofii z Malskich, młodszy brat Józefa Ignacego, starszy brat Kajetana. W czasie Powstania Styczniowego pomagał powstańcom, za co został zesłany do guberni permskiej. Przez pewien czas mieszkał w Kungurze razem ze swoją żoną Stefanią z Sułkowskich oraz córką Kazimierą. Po powrocie do kraju sprzedał rodzinny majątek, zamieszkał w Warszawie. Napis na odwrocie: „Kraszewski (malarz) brat J. I. Kraszewskiego, powieściopisarza”.

Autor nieznan, l. 60. XIX w.

wym. 10 x 6,2 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15605

6. Kulicieńska Franciszka

Portret stojącej kobiety ubranej w suknię z okresu żałoby narodowej. Na mocy Audytoriatu Polowego Wojsk w Królestwie Polskim została zesłana do Kunguru. Napis na odwrocie: „W dowud [dowód] przyjaźni Franciszka Kulicieńska W Kugurze d[nia] 15 maia [maja] Roku 1867”.

Autor nieznany, 1867

wym. 10,5 x 6,2 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15593

7. Łukaszewicz Tomasz

Portret mężczyzny siedzącego na tle wiszącej tkaniny, ubranego w długi płaszcz. Napis na odwrocie w języku rosyjskim: „Nie jest to moja wina z wami się rozłączyć do szczęśliwego spotkania 28 września 1867 roku Kungur”.

Autor nieznany, 1867

wym. 10,5 x 6,2 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15598

8. Markuszewski [Karol?]

Portret siedzącego mężczyzny w ujęciu do pasa.
Autor nieznany, 1863
wym. 10,5 x 6,12 cm, *carte de visite*
Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012
nr inw. MN F.15589

9. Miładowski Donat z żoną Stefanią i dziećmi

Donat Miładowski tuż przed swoim aresztowaniem pełnił funkcje radcy dworu i naczelnika policji (sprawnika) w powiecie telszewskim w guberni kowieńskiej. Zatrzymany za nieprawomyślność polityczną, na mocy decyzji dowódcy Wojennego Okręgu Wileńskiego został skazany na zamieszkanie w guberni permskiej. Miał wówczas 58 lat. Razem z nim do Kunguru pojechała jego żona Stefania, syn Józef oraz córki Stefania i Marianna.
Autor nieznany, 1863–1867
wym. 10,2 x 6,5 cm, *carte de visite*
Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012
nr inw. MN F.15607

10. Nejman [Julian?]

Lekarz miejski z Borysowa. Trafił do Kunguru razem z żoną Izabellą oraz dwojgiem dzieci: Anną i Antonim. Po powrocie z zesłania nie uzyskał zgody na zamieszkanie w rodzinnych stronach i osiedlił się w Ostrowcu Świętokrzyskim, gdzie pełnił funkcję lekarza górniczego. Napis na odwrocie: „Dr Nejman”.
Autor nieznany, 1863–1867
wym. 10,1 x 6 cm, *carte de visite*
Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012
nr inw. MN F.15601

11. Nejmanowa [Izabella?]

Nejmanowa [Izabella?] z domu Ciundziewicka, żona lekarza [Juliana?] Nejmana.
Autor nieznany, 1863–1867
wym. 9,8 x 5,9 cm, *carte de visite*
Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012
nr inw. MN F.15602

12. Okinszyc Ludwik

Lekarz z Wołkowyska. W marcu 1867 r. zwrócił się do władz miejskich w Kungurze z prośbą o zatwierdzenie go na stanowisku lekarza miejskiego. W niedługim czasie otrzymał zgodę, jednak stanowisko to zajmował dość krótko, ponieważ rząd carski karnie, pod zarzutem udzielenia pomocy w ucieczce stryjecznemu bratu Aleksandrowi, przesiedlił go do Solikamska. Napis na odwrocie: „Kungur 1866 17 Maja Okinszyc”.

Autor nieznany, 1866

wym. 10 x 6,2 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15592

13. Otruskiewicz Karol

Pochodził z guberni mohylewskiej. Napis na odwrocie: „1867 roku Czerw[iec] 8 dnia Kangur Karol Otruskiewicz”.

Autor nieznany, 1867

wym. 9 x 5,6 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15595

14. Popławski

Mężczyzna, prawdopodobnie stajenny, siedzi na wozie zaprzężonym w jednego konia. W tle widoczne drewniane zabudowania.

Autor nieznany, 1863–1867

wym. 6,4 x 10,2 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15606

15. Sawicka Paulina

Żona Mikołaja Sawickiego. Pochodziła z guberni mohylewskiej. Od 1864 r. przebywała wraz z mężem na zesłaniu w Kungurze. Była bardzo aktywna w tutejszych kręgach polskich zesłańców. Razem z panią Nowosielską śpiewały podczas improwizowanych mszy. Napis na odwrocie: „1867 Czer[wiec] 8 dnia Paulina Sawicka”.

Autor nieznany, 1867

wym. 9,8 x 6,0 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15596

16. Sawicki Mikołaj

Pochodził z guberni mohylewskiej. Od 1864 r. przebywał wraz z żoną Pauliną na zesłaniu w Kungurze. W wyniku śledztwa przeprowadzonego w okręgu wileńskim został zdymisjonowany ze stopnia majora. W ramach represji skazano go na sekwestr majątku. Przebywając daleko od rodzinnego kraju, nie pogodził się nigdy z zaistniałą sytuacją. Każdą przesyłkę przyjmował z nadzieją, że znajdzie w niej manifest albo zapowiedź nadzwyczajnych zmian. Napis na odwrocie: „1867 roku Czerwca 8 dnia w dzień J imienin – Kungur Mikołaj Sawicki Major”.

Autor nieznany, 1867

wym. 9,9 x 6,0 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15597

17. Szyszczakowski A.

Na odwrocie napis „A. Szyszczakowski”.
Być może jest to błędnie zapisane nazwisko
ks. Antoniego Juliana Szostakowskiego,
pierwszego kapłana założonej w 1864 r. parafii
rzymskokatolickiej w Permie.

Autor nieznany, 1863–1867

wym. 10 x 6,5 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15608

**18. Wiśniewski Henryk Mikołaj (1846–1912),
Kozieradzki, N.N.**

Henryk Mikołaj Wiśniewski urodził się we wsi
Słonne w powiecie lipnowskim, należącym
wówczas do guberni płockiej. Po wybuchu
powstania w 1863 r. wstąpił do oddziału mjr.
Ludwika Lutyńskiego. Uczestniczył w bitwie
pod Łosicami na Podlasiu. W dniu
7 września został wzięty z placu boju do
niewoli. Wyrokiem sądu w Siedlcach został
skazany na osiem lat zesłania. Trafił do Kunguru
w guberni permskiej, gdzie przez pewien czas
pracował jako furman. Napis na odwrocie:
„Kozieradzki”. Innym charakterem pisma:
„Kungur m. pow. w gub.[erni] permskiej
(Rosja)”.

Autor nieznany, 1863–1867

wym. 10 x 6 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15604

19. Wiśniewski Henryk Mikołaj, Schmidt Aleksander, Tubielewicz Adolf

Pierwszy z prawej Henryk Mikołaj Wiśniewski. Adolf Tubielewicz (prawdopodobnie z lewej) skazany za dostarczanie żywności powstańcom. Aleksander Schmidt, z zawodu aptekarz, w Kungurze zajmował się fotografią. Napis na odwrocie: „Koledze wygnania i towarzyszowi jednego pomieszka[nia] Henrykowi Wiśniewskiemu poświęca swoją fizjonomię Aleksander Schmidt”. Innym charakterem pisma: „Prawdziwemu przyjacielowi i koledze razem przepędzonych chwil gorzkiego wygnania i ciągłego [mieszkania?] ofiaruje Adolf Tubielewicz”.

Autor nieznany, 1867

wym. 10,4 x 6,5 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15599

20. Żarnowicz Jan

Napis na odwrocie: „Wozisz nas – to dobrze, – lecz kochaj i tych towarzyszy wygnania bo domaga i dopomina się Jan Żarnowicz. 1867 r. 10 Marca w Kungurze”.

Autor nieznany, 1867

wym. 10,2 x 6 cm, *carte de visite*

Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012

nr inw. MN F.15594

21. Nieznany mężczyzna

Autor nieznany, 1863–1867
wym. 9,4 x 6 cm, *carte de visite*
Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012
nr inw. MN F.15600

22. Nieznana kobieta

Autor nieznany, 1863–1867
wym. 9,5 x 6 cm, *carte de visite*
Dar Zofii Józefy Wiśniewskiej, 2012
nr inw. MN F.15609

**Sceny historyczne
i bitewne**

1. Konwój rosyjski zaatakowany przez Polaków pod Kozłową Rudą (Litwa), 1 IV 1863

Scena przedstawia pędzący oddział konny na tle lasu. Reprodukacja drzeworytu (rys. Ange-Louis Janet na podstawie szkicu Leona Kaplińskiego, ryt. Best, Cosson & Smeeton) zamieszczonego w „L’Illustration. Journal Universel” 1863, nr 1052, s. 261. Ilustracja zamieszczona również w „Illustrated Times” z 9 V 1863.

Autor nieznan, po 25 IV 1863

wym. 6 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7331

2. Kosynierzy pod Częstochową [1864]

Scena przedstawia oddział powstańczy kosynierów pod klasztorem jasnogórskim. Reprodukacja drzeworytu zamieszczonego w „The Illustrated London News” 1863, nr 1190–1191, s. 221. Ilustracja znalazła się również w „L’Univers Illustré” z 12 III 1863 i w „New York Illustrated News” z 18 IV 1863.

Autor nieznan, ok. 1864

wym. 6 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7332

3. Atak na Miechów, 17 II 1863

Scena przedstawia szturmowanie palących się zabudowań przez oddziały konne i piesze pod dowództwem A. Kurowskiego. Drzeworyt wg rysunku Jędrzeja Brydaka, zamieszczony w „L’Illustration, Journal Universel” z 21 III 1863.

Autor nieznany, po 21 III 1863

wym. 6,4 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7333

4. Bitwa pod Małogoszczą, 24 II 1863

Scena przedstawia stanowisko dowodzenia gen. M. Langiewicza wojskami powstańczymi. Reprodukcja drzeworytu (wg rysunku?).

Autor nieznany, 1863–1864

wym. 6,4 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7334

5. Bitwa pod Małogoszczą, 24 II 1863

Scena przedstawia atak powstańców na baterię armat rosyjskich na tle palących się zabudowań.

Reprodukcja drzeworytu (wg rysunku?).

Autor nieznany, 1863–1864

wym. 6,4 x 10,2 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7348

6. Bitwa pod Węgrowem, 3 II 1863

Scena przedstawia atak koszyńców na armaty wojsk rosyjskich. Reprodukacja drzeworytu (wg rysunku?) z 1863.

Autor nieznany, 1863–1864

wym. 6,4 x 10,2 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7336

Inne egzemplarze: MN F.3172 (zakup od Marii Józefowicz, 1965)

7. Bitwa pod Węgrowem, 3 II 1863

Scena przedstawia atak kosynierów na armaty wojsk rosyjskich. Reprodukacja drzeworytu (wg rysunku?) z 1863.

Autor nieznany, 1863–1864

wym. 6,4 x 10,2 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7335

8. Bitwa pod Węgrowem, 3 II 1863

Scena przedstawia atak kosynierów na armaty rosyjskie. Reprodukacja drzeworytu (wg rysunku?) z 1863. Pierwodruk „L’Illustration. Journal Universel” z 28 III 1863.

Autor nieznany, 1863–1864

wym. 6,4 x 10,2 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4371

9. Bitwa pod Błoniem, 18 IV 1863

Scena przedstawia starcie pieszego oddziału powstańców z konnym oddziałem wroga. Reprodukacja drzeworytu (wg rysunku?) z 1863.

Autor nieznany, 1863–1864

wym. 6,4 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7337

10. Powstańcy z guberni warszawskiej

Grupa powstańców na tle lasu, po prawej kobieta w kapeluszu z pałaszem i wiejska kobieta z tobołkiem (zapewne służąca) w rozmowie z kosynierami. Reprodukacja drzeworytu z 1863, zamieszczonego w paru czasopismach z epoki, m.in. w lipskim „Illustrierte Zeitung” z 28 II 1863.

Autor nieznan, po 28 II 1863

wym. 6,4 x 10,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7338

II. Dowóz żywności do obozów powstańczych

Fura eskortowana przez uzbrojonych jeźdźców – w tle zabudowania wiejskie. Reprodukacja drzeworytu (wg rysunku?) z 1863.

Autor nieznany, 1863

wym. 6,4 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7339

12. Błogosławieństwo przed bitwą

Ksiądz stojący na wzgórzu pod krzyżem błogosławi kosynierów mających się przyłączyć do oddziałów pod dowództwem Mariana Langiewicza. Reprodukacja drzeworytu (wg rysunku?) zamieszczonego w „L'Illustration. Journal Universel” z 21 III 1863. Pierwowzorem dla francuskiego ilustratora był prawdopodobnie rysunek Leona Kaplińskiego (1826–1873) powstały w Paryżu.

Autor nieznan, po 21 III 1863

wym. 6,4 x 10 cm, *carte de visite*

Zakup od Grażyny Jagielnickiej, 1973

nr inw. MN F.7340

13. Ranny powstaniec

Scena przedstawia odbicie uprowadzonych przez Moskali rannych powstańców.

Reprodukcja drzeworytu zamieszczonego w piśmie „Postęp” 1863, nr 15, s. 136.

Pierwodruk: „L'Illustration. Journal Universel” z 21 III 1863.

Autor nieznany, po 28 III 1863

wym. 6,6 x 10,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7343

Inne egzemplarze: MN F.4370 (zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968)

14. Zatrzymanie pociągu przez powstańców, luty 1863

Scena przedstawia powstańców wśród drzew, na dalszym planie wykolejony pociąg.

Reprodukcja drzeworytu (rys. Jules Worms) zamieszczonego w „L'Illustration. Journal Universel” z 28 II 1863.

Autor nieznan, po 28 II 1863

wym. 6 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7349

15. Pikieta powstańcza na granicy rosyjsko-austriackiej koło Krakowa (marzec 1863)

Scena przedstawia powstańczą placówkę. Reprodukacja drzeworytu (wg rysunku?) zamieszczonego w piśmie „Postęp” 1863, nr 12, s. 103. Pierwodruk: „L’Illustration. Journal Universel” z 28 III 1863. Autor nieznany, 1863

wym. 6,5 x 10,1 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7350

16. Wyjście ochotników z Krakowa do oddziałów powstańczych (marzec 1863)

Scena przedstawia zbiórkę powstańców pod Bramą Floriańską w Krakowie. Reprodukacja drzeworytu (wg rysunku?) zamieszczonego w „L’Illustration. Journal Universel” z 28 III 1863.

Autor nieznany, po 28 III 1863

wym. 6,5 x 10,5 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7351

17. Epizod powstańczy. Atak powstańców na wieś Brzesko (?)

Scena przedstawia powstańców idących do ataku. Nie wiadomo, o które Brzesko chodzi. W *Albumie Policmajstra* ta scena batalistyczna opisana jest jako „bitwa pod Grochowiskami”. Reprodukacja drzeworytu (wg rys. Victora M., ryt. Charles Maurand, zamieszczonego w „Le Monde Illustré” z 28 III 1863.

Autor nieznan, po 28 III 1863

wym. 6,5 x 10,2 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7352

18. Obóz powstańczy w lesie – przywitanie nadjeżdżającego oddziału

Reprodukcja drzeworytu (wg rysunku?) z 1863.

Autor nieznany, 1863

wym. 6 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7353

19. Deportowanie hrabiego A. Zamoyskiego z Warszawy do Petersburga, 14 X 1862

Scena przedstawia karetę otoczoną przez żandarmów. Reprodukacja drzeworytu (wg rysunku) z 1863.

Autor nieznany, 1863

wym. 6 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7347

20. Przybycie ochotników galicyjskich do Drużkopola na Wołyniu

Scena przedstawia powitanie oddziału w Drużkopolu (dziś Żurawniki). W tle kościół pw. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny i św. Stanisława. Reprodukacja drzeworytu (ryt. Best, Cosson & Smeeton na podstawie szkicu Boniego) zamieszczonego w „L’Illustration. Journal Universel” z 4 VII 1863.

Autor nieznany, 1863

wym. 6 x 9,8 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4374

21. Potyczka pod Olszanką 10 IV 1863

Scena przedstawia oddział powstańczy w lesie. Reprodukacja drzeworytu (wg rys. Julesa Wormsa na podstawie szkicu „korespondenta specjalnego” [wg Gacha Michał Elwiro Andriolli?], ryt. Louis-Paul-Pierre Dumont), zamieszczonego w „L’Illustration. Journal Universel” z 25 IV 1863. Ilustracja zamieszczona również w „Illustrated Times” z 9 V 1863.

Autor nieznan, po 25 IV 1863

wym. 6,5 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7327

22. Generał Władysław Bentkowski ze swoim sztabem, marzec 1863

Scena przedstawia kwaterę Władysława Bentkowskiego w małym dworku w Sosnówce, gdzie 12 III 1863 objął obowiązki szefa sztabu. Reprodukacja drzeworytu (wg rysunku?) zamieszczonego w L'Illustration. Journal Universel" z 18 IV 1863.

Autor nieznany, po 18 IV 1863

wym. 6,5 x 10 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7328

23. W obozie Langiewicza

Scena przedstawia stanowisko dowodzenia oddziałów powstańczych podczas bitwy pod Małogoszczą, 24 II 1863. Na tle lasu czterech jeźdźców na koniach: gen. Antoni Jeziorański, gen. Dionizy Czachowski, gen. Marian Langiewicz na białym koniu i Henryka Pustowójtówna.

Fotomontaż – fragmenty zdjęć: Jeziorańskiego, Czachowskiego, Langiewicza i Pustowójtówny wkomponowane w malowaną scenę obozową.

Autor nieznany, 1863

wym. 6,5 x 10,4 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7329

24. Zasadzka powstańców na nadciągających kozaków

Scena przedstawia grupę pięciu powstańców ukrytych wśród zarośli. Reprodukacja drzeworytu (wg rysunku?) z 1863.

Autor nieznany, 1863

wym. 6,5 x 10,2 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963

nr inw. MN F.7330

Pamięć

Fotograficzne *tableau*

1. Tableau z napisem na wstędze „OFIARY z r. 1863–18[64]”

Tableau zawiera 16 miniaturowych, owalnych portretów – popiersi uczestników Powstania Styczniowego z nazwiskami: Zdziechowicz, St. Dmochowski, Wit. Tourno, Horodyński, Wł. Psarski, A. Potebnia, M. Romanowski, At. Roman, Br. Rudzki, Kal. Ujejski, Al. Landy, T. Rozwadowski, F. Gryliński, Al. Komarnicki, J. Piekosiński, A. Wierzbicki. Wizerunki wkomponowane w rysunek alegoryczny, na którym widnieje: u góry orzeł w koronie, na dole uskrzydłony smok oraz Archanioł Michał (herb Rusi), Pogoń (herb Litwy), postaci klęczącego mnicha i kobiety z dzieckiem, starca i powstańców z bronią. Na górnej wstędze umieszczono monogram: „W. E.” [Walery Eliaz].

Tablica I

Autor kompozycji Walery Eliaz Radzikowski, ok. 1868

Fot. Walery Rzewuski, Kraków, ok. 1868

wym. 19 x 12 cm (25,5 x 20 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Elżbiety Turnau, 1963

nr inw. MN F.1857

2. Tableau z napisem na wstędze „OFIARY z r. 1863–18[64]”

Tableau zawiera 16 miniaturowych, owalnych portretów – popiersi uczestników Powstania Styczniowego z nazwiskami: W. Pintowski, K. Straszewski, E. Moszyński, Kr. Frycze, M. Starzyński, J. Chmurowicz, N. Maryański, A. Esiński, J. Niewiadomski, Wł. Wilkoszewski, Wł. Romer, J. Łebkowski, A. Bogdański, E. Ostrowski, Kz. Wolski, Baszalli. Wizerunki wkomponowane w rysunek alegoryczny, na którym widnieje: u góry orzeł w koronie, na dole uskrzydłony smok oraz Archanioł Michał (herb Rusi), Pogoń (herb Litwy), postaci klęczącego mnicha i kobiety z dzieckiem, starca i powstańców z bronią. Na górnej wstędze umieszczono monogram: „W. E.” [Walery Eliaz].

Tablica II

Autor kompozycji Walery Eliaz Radzikowski, ok. 1868

Fot. Walery Rzewuski, Kraków, ok. 1868

wym. 19 x 12,2 cm (25,5 x 20 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Elżbiety Turnau, 1963

nr inw. MN F.1593

3. Tableau z napisem na wstędze „OFIARY z r. 1863”

Tableau zawiera 15 miniaturowych, owalnych portretów – popiersi uczestników Powstania Styczniowego z nazwiskami: A. Budziszewski, Wł. Englert, Aug. Rozner, W. Trąmpczyński, St. Szamejt, A. Romiszewski, S. Żochowski, Kar. Poniński, St. Laurysiewicz, St. Orechwa, W. Szymonowicz, Pw. Orejsza (Borejsza), Jf. Etgens, A. Puśłowski, J. Kaczmarski. Wizerunki wkomponowane w rysunek alegoryczny z licznymi postaciami (księdza z monstrancją, starca, kobiety, dzieci, powstańców z bronią). Na dole niedźwiedź i orleń w gnieździe oraz herby Rusi, Polski i Litwy. Na górnej wstędze napis: „Walery Eljasz 1868”.

Tablica III

Autor kompozycji Walery Eljasz Radzikowski, 1868

Fot. Walery Rzewuski, Kraków, ok. 1868

wym. 18,8 x 12 cm (25 x 16,8 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Elżbiety Turnau, 1963

nr inw. MN F.1592

4. Tableau z napisem na wstędze „OFIARY z r. 1863”

Tableau zawiera 15 miniaturowych, owalnych portretów – popiersi uczestników Powstania Styczniowego z nazwiskami: Walisz, S.F. Giebułtowski, W. Pintowski, A. Lipczyński, K. Trąpczyński, Zaremba, Wł. Waga, G. Olizar, Serf. Szulc, Wł. Ostaszewski, J. Tarnowski, K. Libelt, Elgöt, S. Krzesimowski, Jabłonowski. Wizerunki wkomponowane w rysunek alegoryczny z licznymi postaciami (księdza z monstrancją, starca, kobiety, dzieci, powstańców z bronią). Na dole niedźwiedź i orlęta w gnieździe oraz herby Rusi, Polski i Litwy. Na górnej wstędze napis: „Walery Eljasz 1868”.

Tablica IV

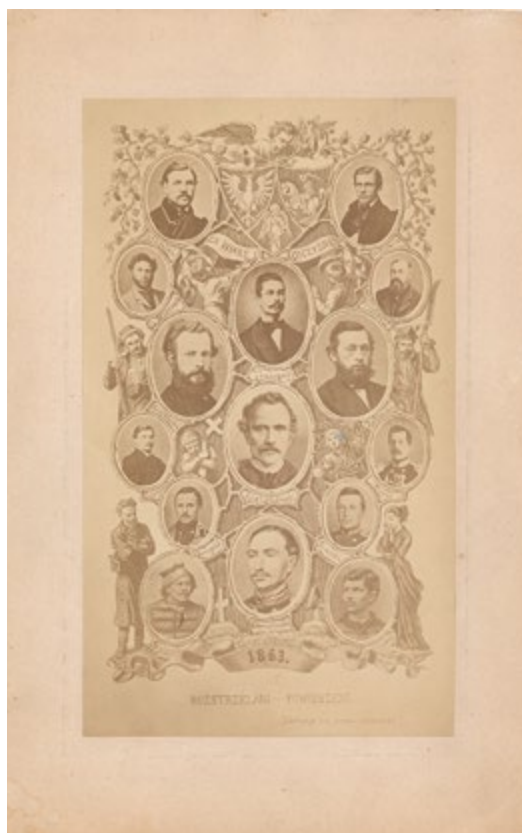
Autor kompozycji Walery Eljasz Radzikowski, 1868

Fot. Walery Rzewuski, Kraków, ok. 1868

wym. 19 x 12 cm (25,5 x 20,5 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Elżbiety Turnau, 1963

nr inw. MN F.1858

5. Tableau z napisem „ZA WIARĘ I OJCZYZNĘ /1863/ ROZSTRZELANI – POWIESZENI”

Tableau zawiera 15 miniaturowych, owalnych portretów – popiersi uczestników Powstania Styczniowego z nazwiskami: Jankowski, Mackiewicz, Piotrowski, Kononowicz, Krajewski, Traugutt, Żuliński, Padlewski, Sierakowski, Topór [Zwierzdowski], Arngold, Śliwicki, Kołyszko, Chmieliński, Frankowski. Wizerunki wkomponowane w rysunek alegoryczny, na którym widnieje: trójdzielne godło z czasów powstania (herb Polski, Litwy i Rusi), postać żuawa, kosyniera, starca w czamarze, płaczącej kobiety i dzieci oraz motywy symboliczne krzyża, kapliczki i korony cierniowej. Na dolnej wstędze umieszczono monogram: „W. E.” [Walery Eliaasz].

Autor kompozycji Walery Eliaasz Radzikowski, ok. 1868

Fot. A[wit] Szubert, Kraków

wym. 19 x 11 cm (24,7 x 16,5 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Elżbiety Turnau, 1963

nr inw. MN F.1859

6. Tableau z napisem „ZA WIARĘ I OJCZYZNĘ /1863/ POLEGLI”

Tableau zawiera 15 miniaturowych, owalnych portretów – popiersi uczestników Powstania Styczniowego z nazwiskami: Bobrowski, Godlewski, Denel, Wasilewski, Narbut, Mielecki, Lelewel [Borelowski], Cieszkowski, Bończa [Błaszczczyński], Benvenuto, Szaniawski, Suzin, Unrugh, Eminowicz, Czachowski. Wizerunki wkomponowane w rysunek alegoryczny, na którym widnieje: trójdzielne godło z czasów powstania (herb Polski, Litwy i Rusi) postać żuawa, kosyniera, starca w czamarze, płaczącej kobiety i dzieci oraz motywy symboliczne krzyża, kapliczki i korony cierniowej. Na dolnej wstędze umieszczono monogram: „W. E.” [Walery Eliaz].

Autor kompozycji Walery Eliaz Radzikowski, ok. 1868

Fot. A[wit] Szubert, Kraków

wym. 19 x 11 cm (25 x 16,5 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Elżbiety Turnau, 1963

nr inw. MN F.1594

7. Tableau z napisem „CARTE NATIONALE” i krzyżem

Tableau zawiera 28 miniaturowych portretów owalnych i jeden prostokątny grupowy z nazwiskami: Gregorowicz, Zamojski, Radoński, Ledóchowski, Padlewski, Niemojewska, Śmiechowski, Kruszewski, Scarpa, Pustowojtów, Langiewicz, Bentkowski, Kuczyński-Mucha [Kuczkowski], Niegolewski, Seifried, Kamiński, Rochebrun, Działyński [Działyński], Mieleński [Mielęcki], Callier, Staniński, Cieszkowski, Unrugh, Mytliński (Sokół) [Matliński], Guttry, Jeziorański, Godlewski, Taczanowski, Lelewel (Borelowski), Czachowski, Kruszewski, Rogiński [Rogiński].

Kompozycja nieznanego autora, po 1863

Autor fot. nieznanym, po 1863

wym. 9 x 5,5 cm, *carte de visite*

Zakup od Feliksa Ścibały, 1963

nr inw. MN F.1672

8. Tableau z napisem „ZASŁUŻENI OJCZYŹNIE POLACY. ROK 1863”

Tableau zawiera 26 miniaturowych, owalnych portretów – popiersi uczestników Powstania Styczniowego z nazwiskami: Sokół (Matliński), Kamiński, Lewandowski, Langiewicz, Lelewel (Borelowski), Rogiński, Komarnicki, Turketi, Padlewski, Czachowski, Kononowicz, Jankowski, Frycze, Benvenuti, Mielęcki, Cieszkowski, Kruczkowski, Winnicki, Bobrowski, Godlewski, Śmiechowski, Wilkoszewski, Mystkowski, Jeziorański, Pluciński, Romanowski.

Kompozycja nieznanego autora, po 1863

Autor fot. nieznanym, po 1863

wym. 9,2 x 5,9 cm, *carte de visite*

Zakup z Domu Książki w Krakowie, 1966

nr inw. MN F.3748

9. Tableau z datą „1863”

Tableau zawiera 24 miniaturowe, owalne portrety – popiersia uczestników Powstania Styczniowego z nazwiskami: X. Konarski, Szaniawski, Rudzki, Kossowski, Zejfryd [Seyfried], Callier, Ostaszewski, Young, Orłowski, Wysocki, Taczanowski, L. Frankowski, Raczyński, Rochebrun, J. Frankowski, Wolski, Bończa [Błaszczński], Garbowski, Mierosławski, Czajkowski, Jordan, Hauke, Różycki, Włodek. Nad portretami pod koroną na tarczy, wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej, herby Polski, Litwy i Rusi oraz napis: „Boże zbaw Polskę”.

Kompozycja nieznanego autora, po 1863

Autor fot. nieznanym, po 1863

wym. 7,8 x 4,8 cm, *carte de visite*

Zakup z Domu Książki w Krakowie, 1966

nr inw. MN F.3749/1-2

10. *Tableau* pamiątkowe bez tytułu

Przedstawia 16 portretów w czterech rzędach (12 portretów w całej postaci oraz cztery popiersia w owalu) znanych osób działających w l. 1861–1863: w pierwszym rzędzie Józef Wysocki, Adam Jerzy Czartoryski, Henryk Dembiński, Jan Ledóchowski; w drugim rzędzie François de Rochebrune, Marian Langiewicz, Henryka Pustowójtówna, Władysław Bentkowski; w trzecim rzędzie Radoński, Dionizy Czachowski, Joachim Lelewel, Ignacy Marcei Kruszewski; w czwartym rzędzie Antoni Jeziorański, Jan Kanty Gregorowicz, Teodor Cieszkowski, Kazimierz Mielecki.

Kompozycja nieznanego autora, po 1863

Autor fot. nieznanym, kopia fotograficzna z epoki (oryg. fot. i wyd. Photographischer Verlag von Hugo Quass, Berlin, po 1863)

wym. 10 x 6,2 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4373

Obrazek pamiątkowy, kompozycja
alegoryczna, ilustracja satyryczna z epoki

1. Kompozycja alegoryczna *Kamień grobowy Polski*

Obrazek pamiątkowy przedstawiający alegorię upadku Powstania Listopadowego. Reprodukacja ryciny (rysunku?) na podstawie litografii z epoki.

Autor nieznany, l. 60. XIX w.

wym. 9,0 x 5,7 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4367

2. Kompozycja alegoryczna *Rozbiór Polski. Płaczące sieroty Polski*

Obrazek pamiątkowy przedstawiający alegorię rozbioru Polski, wydany po upadku Powstania Styczniowego. Kompozycja stanowi fragment ryciny *Rozbiór Polski. Płaczące sieroty Polski*.

Przedstawia trzy postacie usytuowane pod tarczą z herbem Polski (Orłem Białym w koronie), atakowaną przez trzy czarne orły. Na górze w laurowym wianku kańczug.

Autor nieznany, po 1863–1864

wym. 8,8 x 5,9 cm, *carte de visite*

Zakup od Wiktora Łazowskiego, 1968

nr inw. MN F.4368

3. Kompozycja religijno-patriotyczna

Obrazek pamiątkowy przedstawiający wizerunek Matki Boskiej, powyżej herby Polski i Litwy (Orzeł Biały i Pogoń), nad nimi korona. Na dole podpis: O Pani! / KU RATUNKOWI NASZEMU POSPIESZ SIĘ/.

Autor nieznany, po 1863–1864

wym. 9,3 x 5,5 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5179

4. Kompozycja alegoryczna

Obrazek pamiątkowy przedstawiający obraz pt. *Opuszczona Wenecja obejmuje wyzwolony Mediolan* autorstwa Antonio Zony (1814–1892), wystawiony w Brerze w 1860 r.

Autor nieznany, l. 60. XIX w.

wym. 10,3 x 6,45 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5180

5. Kompozycja religijno-patriotyczna

Obrazek pamiątkowy przedstawiający scenę alegoryczną. Chrystus podnosi rozkazującym gestem rękę nad leżącą kobietą symbolizującą Polskę. Obok postacie modlących się młodych dziewcząt, starca, kobiety (Matki Boskiej?). Prawdopodobnie reprodukcja ryciny z lat 1861–1863.

Autor nieznany, ok. 1861–1864

wym. 10,3 x 6,4 cm, *carte de visite*

Ze zbioru Wandy Umińskiej, zakup od Barbary Kosiorek, 1964

nr inw. MN F.5181

6. Kompozycja religijno-patriotyczna

Polska w kajdanach

Obrazek pamiątkowy przedstawiający scenę alegoryczną. Chrystus w koronie cierniowej na głowie, obejmuje klęczącą kobietę w żałobnej sukni i kajdanach na rękach (personifikacja zniewolonej Polski). Postaci znajdują się pod krzyżem, na którym widnieje gorejące serce krzyżem, na którym wstęga z napisem: „Jeszcze nie nadeszła chwila rozgrzeszenia”. Na pierwszym planie u dołu leży sztandar z flagą Polski i datami na szarfi „1794 1830” oraz trójpolowa tarcza z herbami Polski (Orzeł Biały) Litwy (Pogoń) i Rusi (św. Michał Archanioł). Reprodukcja grafiki z epoki.

Autor nieznany, przełom XIX/XX w.

wym. 22,4 x 13,9 cm, *carte de visite*

Dar Heleny Bocuh, 1975 (ze zbioru Feliksa Ścibały)

nr inw. MN F.5664

7. Kompozycja alegoryczna *Orzeł Tretera*

Obrazek pamiątkowy przedstawiający Białego Orła w koronie zamkniętej, na którego piersi i rozpostartych skrzydłach rozmieszczono 44 medaliony z popiersiami władców od Leszka I do Zygmunta III. Reprodukacja ryciny na podstawie miedziorytu Tomasza Tretera (1547–1610) pt. *Reges Poloniae*. Autor nieznany, l. 60. XIX w. wym. 9,9 x 6,4 cm, *carte de visite* Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963 nr inw. MN F.7325

8. Armia rosyjska w 1863 r.

Kompozycja złożona z wizerunków przedstawicieli różnych rosyjskich jednostek mundurowych na tle dwugłowego czarnego orła. U góry na wstędze napis: „L'Armée Russe”. Drzeworyt wg rysunku Henry'ego de Montauta, rytował Charles Maurand, zamieszczony w „Le Monde Illustré” z 28 III 1863 r. Autor nieznany, po marcu 1863 wym. 10,3 x 6,4 cm, *carte de visite* Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963 nr inw. MN F.7356

9. Karykatura kozaka

Karykatura kozaka o wielu nogach. U dołu podpis: „Fotografia tego jednego kozaka, który ginie w boju z powstańcami”. Reprodukacja drzeworytu, zamieszczonego w czasopiśmie „Postęp” 1863, nr 9, s. 74.

Autor nieznany, po 25 III 1863

wym. 10 x 6 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7354

10. [Polska ogłaszająca wyrok śmierci Moskwie – satyra polityczna]

Reprodukcja ryciny (rysunku?). Przedstawia scenę na tle lasu. Na pierwszym planie powstaniec z kosą stojący przed niedźwiedziem w koronie.

Autor nieznany, l. 60. XIX w.

wym. 10 x 6 cm, *carte de visite*

Przekaz Henryki i Stefana Trojanowskich, 1963
nr inw. MN F.7305

Fotoreprodukcja dzieła sztuki

1. Żałobne wieści

Fotograficzna reprodukcja odbitki litograficznej z teki Artura Grottgera *Polonia 1863*.

Autor nieznany, l. 60. XIX w.

wym. 6,1 x 10 cm, *carte de visite*

Dar J. Sobolewskiego, 1964

nr inw. MN F.1925

2. Branka

Fotograficzna reprodukcja odbitki litograficznej z teki Artura Grottgera *Polonia 1863*.

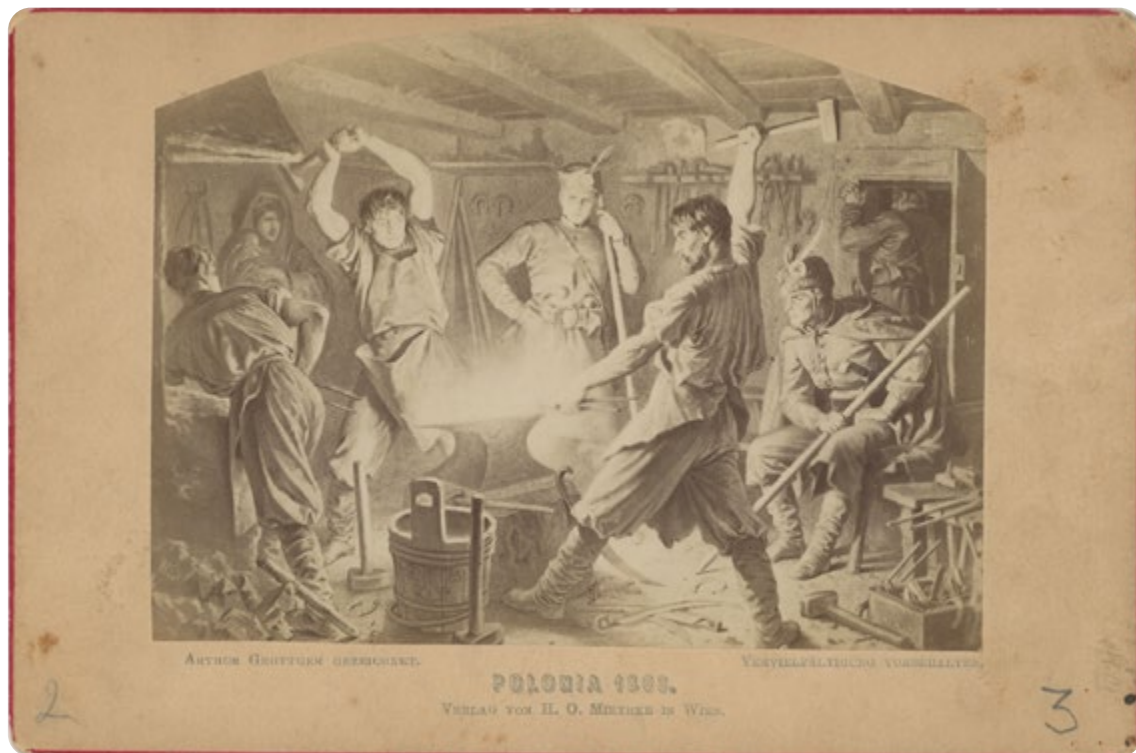
Verlag von H.O. Miethke, Wien

Autor nieznany, przełom XIX i XX w.

wym. 9,4 x 12,5 cm (11 x 17 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Bożeny Świątkowskiej, 1986

nr inw. MN F.7089

3. Kucie kos

Fotograficzna reprodukcja odbitki litograficznej z teki Artura Grottgera *Polonia 1863.*

Verlag von H.O. Miethke, Wien

Autor nieznany, przełom XIX i XX w.

wym. 9,4 x 12,5 cm (11 x 17 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Bożeny Świątkowskiej, 1986

nr inw. MN F.7090

4. Bitwa

Fotograficzna reprodukcja odbitki litograficznej z teki Artura Grottgera *Polonia 1863.*

Verlag von H.O. Miethke, Wien

Autor nieznany, przełom XIX i XX w.

wym. 9,4 x 12,5 cm (11 x 17 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Bożeny Świątkowskiej, 1986

nr inw. MN F.7091

5. Schronisko

Fotograficzna reprodukcja odbitki litograficznej z teki Artura Grottgera *Polonia 1863.*

Verlag von H.O. Miethke, Wien

Autor nieznany, przełom XIX i XX w.

wym. 9,4 x 12,5 cm (11 x 17 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Bożeny Świątkowskiej, 1986

nr inw. MN F.7092

6. Obrona dworu

Fotograficzna reprodukcja odbitki litograficznej z teki Artura Grottkera *Polonia 1863*.

Verlag von H.O. Miethke, Wien

Autor nieznany, przełom XIX i XX w.

wym. 9,4 x 12,5 cm (11 x 17 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Bożeny Świątkowskiej, 1986

nr inw. MN F.7093

7. Po odejściu wroga

Fotograficzna reprodukcja odbitki litograficznej z teki Artura Grottgera *Polonia 1863.*

Verlag von H.O. Miethke, Wien

Autor nieznany, przełom XIX i XX w.

wym. 9,4 x 12,5 cm (11 x 17 cm), fotografia na tekturze

Zakup od Bożeny Świątkowskiej, 1986

nr inw. MN F.7094

8. Do powstania

Fotograficzna reprodukcja obrazu Pumińskiego (?) z 1863 r.

Autor nieznan

wym. 9,7 x 11,6 (10,6 x 12,3), fotografia na tekturze

Dar Heleny Bocuh, 1975 (ze zbioru Feliksa Ścibały)

nr inw. MN F.5663

**Noty o wybranych
fotografach i zakładach
fotograficznych**

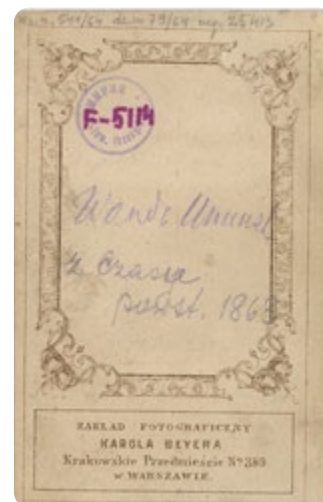
B

Bahrynowicz Teodozy, Stetkiewicz Bolesław – zakład we Lwowie, ul. Jagiellońska 24, działał przed 1866 r., jeszcze w 1911. Tytuł c.k. nadwornego fotografa. Udział w wielu wystawach, medale i odznaczenia: Teplitz 1866, Bruksela 1888, Wieliczka 1903 (medal złoty dla Bahrynowicza), Kraków 1904 (medal złoty dla Stetkiewicza). Około 1910 używano kartoników sygnowanych „T. Bahrynowicz”, obok „T. Bahrynowicz i B. Stetkiewicz”. W 1877 r. istniał zakład T. Bahrynowicza w Czerniowcach, *vis a vis* Hotelu Mołdawskiego¹.

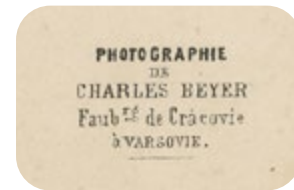
Behr B. – księgarz i wydawca, prowadził firmę w Poznaniu przy ul. Wilhelmowskiej 21 i w Berlinie, Bulwar pod Lipami 27.

Beyer Karol (1818–1877) – zakład w Warszawie, najpierw dagerotypowy w latach 1844–1850 w pałacu Zamoyskich przy ul. Senatorskiej 472, następnie jako zakład fotograficzny 1850–1856 przy ul. Wareckiej 14 (hip. 1359), przy ul. Krakowskie Przedmieście 38 (hip. 389) w latach 1856–1872?, także przy Krakowskim Przedmieściu 34 (hip. 391) ok. 1869; kopiarnia w Hotelu Europejskim w latach 60. XIX w., kierowana przez Mariana Olszyńskiego. W latach 1863–1865 Beyer przebywał na zesłaniu w Nowohopersku. W 1872 atelier Beyera (wraz z wyposażeniem i negatywami) kupiło dwóch fotografów: Julian Kostka i Ludwik Mulert, którzy otworzyli tu zakład „J. Kostka i Mulert”. Zakład

¹ J. Ignatowicz, *Fotografia polska do 1914 r. Wystawa ze zbiorów Biblioteki Narodowej*, katalog wystawy, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1981, s. 106; T. Danecka, A. Sobota, *Fotografia we Lwowie do roku 1939*, katalog wystawy, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Wrocław 1991, s. 66.

wykonywał: portrety, widoki Warszawy stereoskopowe i zwykle, zdjęcia typu reporterskiego (głównie wydarzeń z lat 1861–1863), dokumentację fotograficzną zabytków i dzieł sztuki. Największy rozkwit w latach 1860–1863. Zatrudniał przyszłych znanych fotografów: M. Dutkiewicza, K. Brandla, T. Borettiego, F. Klocha; w pracowni retuszerskiej malarzy i uczniów Szkoły Sztuk Pięknych (m.in. J. Kossaka)².

Bogacki Stanisław – zakład w Warszawie, ul. Krakowskie Przedmieście 7 w pałacu Czartoryskich. Działał od lat 90. XIX w. do lat 30. XX w. Tytuły: Dostawca Warszawskiego Oddziału Cesarskiego Towarzystwa Racjonalnego Polowania, Fotograf Warszawskiego Towarzystwa Cyklistów oraz Warszawskiego Towarzystwa Wioślarskiego. Wykonywał: portrety, widoki, zdjęcia reporterskie z uroczystości, specjalność – zdjęcia sportowe (złoty medal na wystawie sportowej w 1903 r.)³.

Bogdanowicz Antoni (1824–1886) – działacz społeczny i kupiec sprzedający fotografie od 1875 r. w swoim „składzie papierów” przy pl. Mariackim we Lwowie⁴.

Bojarski A.E. – zakład fotograficzny w Moskwie (brak informacji).

2 J. Ignatowicz, op. cit., s. 108; D. Jackiewicz, *Fotografowie Warszawy. Karol Beyer (1818–1877)*, Dom Spotkań z Historią, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 2012, s. 5–34; K. Lejko, J. Niklewska, *Warszawa na starej fotografii 1850–1914*, PWN, Warszawa 1978, s. 95.

3 J. Ignatowicz, op. cit., s. 108–109; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 95.

4 T. Danecka, A. Sobota, op. cit., s. 66.

Brandel Konrad (1838–1920) – zakład w Warszawie, działał od 1865 do początków XX w.: jako K. Brandel i S-ka przy Nowym Świecie 57 (hip. 1249) do około 1870, następnie jako K. Brandel tamże do około 1880, później przy Nowym Świecie 59/61 (hip. 1248) do 1890 i przy ul. Szpitalnej 12. Udział w wystawach: w Krakowie 1869, w Petersburgu 1870, w Moskwie 1872 (medal srebrny i srebrny wielki), w Wiedniu 1870 (dyplom uznania), w Paryżu 1874, w Filadelfii 1876, w Warszawie 1885 (medal złoty). Tytuł Fotografa Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1905 członek honorowy Warszawskiego Towarzystwa Fotograficznego. W pracy reporterskiej Brandel posługiwał się wynalezionym przez siebie (ok. 1883) i opatentowanym w 1889 r. tzw. fotorewolwerem (zwanym brandlówką), tj. ręcznym aparatem fotograficznym umożliwiającym szybkie fotografowanie z ręki, dzięki któremu, oprócz zabytków i obiektów nieruchomych, mógł uwiecznić sceny z życia codziennego mieszkańców Warszawy, jazdy w ruchu, targowiska, wyścigi. Zakład wykonywał: portrety, widoki Warszawy i prowincji, zdjęcia reporterskie, reprodukcje dzieł sztuki, ilustracje do dzieł naukowych, ścienne kalendarze fotograficzne⁵.

C

„CAM Opticien” – zakład optyczny przy Rue de la Paix 24 w Paryżu. Specjalizacja: szkła optyczne (z kryształu górskiego albo kwarcu?).

5 J. Ignatowicz, op. cit., s. 109; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 96.

D

Disdéri André Adolphe-Eugène (1819–1889) – jeden z wybitnych fotografów francuskich. Był dagerotypistą samoukiem, pierwsze studio fotograficzne otworzył w 1848 lub 1849 r. w Breście, dokąd przeniósł się z Paryża. W 1852 r. wraz z Josephem Diosse'em otworzył w Breście dioramę, która nie przyniosła spodziewanych zysków i została zamknięta pół roku później, w wyniku czego Disdéri wyjechał do Nîmes, gdzie eksperymentował z nową techniką fotograficzną – kolodionem na szkłe oraz woskowanym papierem. W 1853 r. powrócił do Paryża i otworzył studio fotograficzne przy Boulevard des Italiens 8. W 1854 r. opatentował *carte de visite* – zdjęcie niewielkich rozmiarów (ok. 6 × 9 cm), głównie o charakterze portretowym, które stało się jednym z najpopularniejszych w XIX w. formatów fotograficznych⁶.

Duroni A. – zakład fotograficzny w Mediolanie przy Corso Vitt. Emanuele 11, z filią w Paryżu (Paryż) przy Rue Vivienne 12.

Dutkiewicz Melecjusz (1836–1889) – fotograf, chemik, asystent wybitnego wiedeńskiego fotografa Ludwika Angerera, sprowadzony do Warszawy przez Karola Beyera w 1865 r.

Od 1866 r. prowadził własny zakład fotograficzny wraz z baronem Ferdynandem Klochem de Kernitzem, drugim z pracowników Beyera, pod nazwą „Kloch i Dutkiewicz”. Studio mieściło się w domu Grodzickiego przy Krakowskim Przedmieściu 7

6 *Encyclopedia of Nineteenth-Century Photography*, vol. 1, A–I, red. J. Hunnaway, New York 2008, s. 417–419; H. Latoś, *1000 słów o fotografii*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1982, s. 61.

(dawniej nr 411). Szybko zdobyło sobie uznanie, szczególnie ze względu na fotografię pozowaną, czego wynikiem był srebrny medal na wystawie paryskiej w 1867 r. Mimo dobrej renomy już w 1869 Kloch wystąpił ze spółki. Był pionierem fotografii przy świetle elektrycznym oraz założycielem pierwszej fabryki klisz bromo-żelatynowych w kraju i w Cesarstwie. Nosił tytuł nadwornego fotografa króla szwedzkiego⁷.

E

Eder Józef (ok. 1831–ok. 1903) – zakład we Lwowie. Działał od 1860 najpierw pod firmą „B. Brand i J. Eder” (zakład malarsko-fotograficzny wspólnie z Bernhardem Brandem w Hotelu Angielskim przy ul. Karola Ludwika). Od 1865 r. prowadził samodzielny zakład pod własnym nazwiskiem we Lwowie i dwie filie: w Jassach i Stanisławowie. Brał udział w kilku wystawach (Lwów 1877, Wiedeń 1873 i 1878), zdobywając medale i wyróżnienia. Zajmował się przede wszystkim wykonywaniem portretów, był również autorem zdjęć pejzażowych, dokumentalnych (powstańcy styczniowi), architektury i martwej natury. Wydał kilka albumów fotograficznych z widokami Przemyśla, Krakowa, Rzeszowa oraz wszystkimi stacjami Kolei Krakowsko-Lwowskiej⁸.

7 J. Ignatowicz, op. cit., s. 12; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 98; A. Karoli, *Z lat ubiegłych. Wspomnienie o ś.p. Meletiuszu Dutkiewiczu*, „Światło. Miesięcznik poświęcony fotografii i wiadomościom z nią związanym” 1898/1899, r. 1, nr 10, s. 448–452; W. Żdźarski, *Historia fotografii warszawskiej*, PWN, Warszawa 1974, s. 51–56. Zob. też hasło: Kloch i Dutkiewicz.

8 J. Ignatowicz, op. cit., s. 112; A. Żakowicz, *Dawna fotografia lwowska 1839–1939*, Wydawnictwo „Centrum Europy”, Lwów 2004, s. 34; T. Danecka, A. Sobota, op. cit., s. 67.

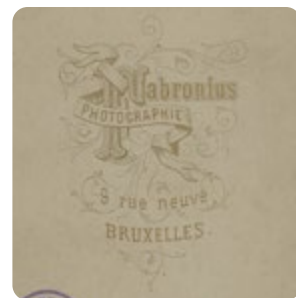
Eder Rudolf – były oficer armii węgierskiej, właściciel zakładu fotograficznego we Lwowie od 1860 r. (kilka lokalizacji, m.in. przy ul. Kręcone Słupy 504, przejęty po Karolu Pfliegerze w latach 60. XIX w.)⁹.

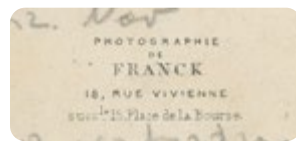
F

„Fabronius” – zakład fotograficzny działający w latach 80. XIX w. w Brukseli.

Fajans Maksymilian (1827–1890) – zakład artystyczno-litograficzny i fotograficzny w Warszawie przy ul. Długiej 20 (hip. 550) w latach 1853–1868; Krakowskie Przedmieście 52 (hip. 2673) w domu własnym, w latach 1868–ok. 1881. Zakład wykonywał portrety w różnych rozmiarach, widoki, wnętrza, reprodukcje dzieł sztuki. W latach 60. i 70. XIX w. zamieszczał fotografie w „Tygodniku Ilustrowanym” i „Kłosach”. Firma otrzymała medale za prace litograficzne i fotograficzne, m.in. złote medale na wystawach w Warszawie (1857) i Petersburgu (1862), list pochwalny w Londynie (1862), medale w Berlinie (1865), Paryżu (1867), Petersburgu (1870), w Wiedniu (1873) dyplom uznania. W 1881 M. Fajans zakończył działalność jako fotograf, a zakład przejął J. Mielnicki, zaś w 1883 firma Leonard i sp.¹⁰

„Franck” – zakład fotograficzny w Paryżu przy Rue Vivienne 18.

9 A. Żakowicz, op. cit., s. 34; T. Danecka, A. Sobota, op. cit., s. 67.

10 J. Ignatowicz, op. cit., s. 113; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 98; W. Żdzarski, op. cit., s. 63–64.

H

Haase L.& Comp. – zakład fotograficzny w Berlinie, działający w latach 60. XIX w., przy Grosse Friedrichs Strasse 178. Tytułował się: „Królewski nadworny fotograf i nadworni fotografowie Jej Królewskiej Wysokości Księżnej Korony Pruskiej”.

K

Karoli Aleksander (1828–po 1912) – zakład w Warszawie, ul. Długa 4, działał w latach 70. XIX w., przed 1876. W latach 1876–1892 w spółce z Maurycem Puschem pod firmą „Karoli i Pusch”. Był autorem licznych prac z zakresu fotografii, konstruktorem aparatu magazynowego na klisze, współorganizatorem warszawskiej Kasy Przezorności i Pomocy dla Fotografów¹¹.

Karoli [Aleksander] i Pusch [Maurycy] – zakład w Warszawie. W latach 1876–1890 działał przy ul. Miodowej 4/6, następnie w latach 1890–1892 przy ul. Miodowej 1. Wykonywał portrety (specjalność portrety aktorów), widoki, fotografie wnętrz. W 1877 r. zakład otrzymał tytuł „Fotografia Teatrów Rządowych”. Firma „Karoli i Pusch” pierwsza wprowadziła odbitki na papierze bromosrebrnym¹².

Ken Aleksander (ur. 1828, 1831 lub 1835–1874) – polski fotograf, uczestnik Powstania Listopadowego 1830, na emigracji w Paryżu pracował od lat 40. XIX w. w zakładach fotograficznych. W 1859 r. przybył do Warszawy i prowadził krótko zakład fotograficzny z J. Lewickim. Około 1863 otworzył prestiżowe atelier w centrum Paryża, przy Boulevard

¹¹ J. Ignatowicz, op. cit., s. 118; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 100.

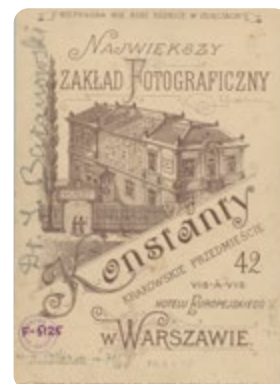
¹² Ibidem.

Montmarte 10. Był członkiem Société française de photographie, laureatem nagród na międzynarodowych wystawach fotografii, cenionym za portrety przedstawicieli europejskiej socjety oraz środowiska artystycznego. W 1864 r. wydał podręcznik z zakresu fotografii *Dissertations historiques, artistiques et scientifiques sur la photographie*. W 1866 r. udekorowany orderem św. Maurycego i św. Łazarza przez króla włoskiego Wiktora Emanuela II za zasługi w dziedzinie fotografii¹³.

Kloch [Ferdynand] i Dutkiewicz [Melecjusz] – zakład w Warszawie, Krakowskie Przedmieście 7, działał w latach 1866–ok. 1873. Wykonywał: portrety, widoki, fotografie wnętrz, architektury, reprodukcje, fotografie na porcelanie, emalii, fotografie kolorowane olejno i akwarelą. Udział w wystawach zagranicznych: Paryż w 1867 (srebrny medal), Wiedeń w 1873. Zakład zawierał umowy na prace fotodrukarskie wykonywane w założonej pod tym adresem w 1870 r. światłodrukarni Dutkiewicza i Beyera¹⁴.

„Konstanty” – zakład w Warszawie, działał w latach ok. 1885–1891 przy Krakowskim Przedmieściu 42 (44). Wykonywał: portrety, widoki, kopie, powiększenia, heliominiatury, kolorowanie fotografii. Specjalność: fotografie grupowe. Zakład ogłaszał się jako „największy”. Właścicielem był K. Żukowski. W 1892 r. pod wyżej wymienionym adresem – firma „Karoli i Troczewski”¹⁵.

13 J. Ignatowicz, op. cit., s. 118; A. Sobota, *Fotografia. Katalog zbiorów Muzeum Narodowego we Wrocławiu*, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 185.

14 J. Ignatowicz, op. cit., s. 118–119; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 97.

15 J. Ignatowicz, op. cit., s. 119; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 101.

Kostka J[ulian] i Mulert [Ludwik] – zakład w Warszawie, działał w latach 1872–ok. 1907 przy Krakowskim Przedmieściu 38 (40). Firma kupiona od Karola Beyera wraz z archiwum klisz. Wykonywała: portrety, widoki Warszawy i innych miejscowości, reprodukcje dzieł sztuki, kopie ze starych fotografii. Zakład jako pierwszy wprowadził portrety typu „victoria” (pośredni pomiędzy wizytowym a gabinetowym). Mulert był uprzednio retuszerem w zakładzie Grzegorza Sachowicza. Firma brała udział w licznych wystawach krajowych i zagranicznych, uzyskując medale i odznaczenia (m.in. w Wiedniu w 1873, Filadelfii w 1876, Paryżu 1878, w Warszawie w latach 1885 i 1886). W latach 90. XIX w. zmieniła właścicieli. Nazwa jej odtąd brzmiała „Fotografia artystyczna dawniej Kostka i Mulert”. Około 1908 r. przy Krakowskim Przedmieściu 40 działał już zakład Januskiewicza¹⁶.

L

Le Gray Gustave, właśc. Jean Baptiste Gustave Le Gray (lub Legray) (1820–1882) – francuski fotograf, wynalazca, pisarz. W latach ok. 1839–1843 uczył się w Paryżu malarstwa. Z fotografią zapoznał się w latach 40. XIX w. W 1850 r. ukazała się jego pierwsza publikacja na temat fotografii – *Traité pratique de photographie sur papier et sur verre*, w której promował fotografię wykorzystującą negatywy na papierze. W 1854 r. został jednym z założycieli elitarnego paryskiego stowarzyszenia fotograficznego Société française de photographie¹⁷.

16 J. Ignatowicz, op. cit., s. 120; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 101–102.

17 *Encyclopedia...*, op. cit., s. 832–836.

Lorenz J. – zakład fotograficzny działający w Beuthen (Bytom).

M

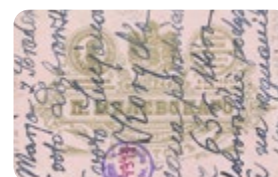
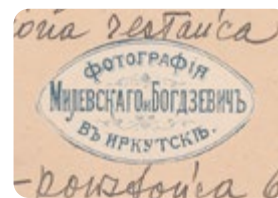
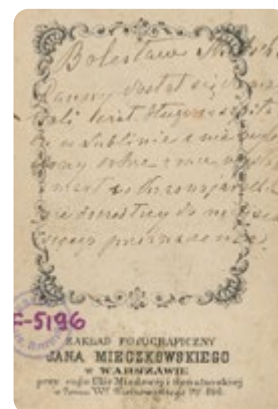
Malmberg J. – zakład fotograficzny w Irkucku, działał już w latach 60. XIX w.

Mayer et Pierson, znana również jako Mayer & Pierson – spółka biznesowa francuskiego fotografa Pierre'a-Louisa Piersona z braćmi Léopoldem Ernestem Mayerem (zm. 1895) i Louistem Frédéricem Mayerem (zm. 1913), która została założona w 1855 r. W tym czasie Pierson był znanym paryskim fotografem, a Mayerowie zostali mianowani Fotografami Jego Cesarskiej Mości przez Napoleona III w 1854 r. Pierson i Mayerowie zaczęli dystrybuować swoje zdjęcia pod marką Mayer et Pierson i stali się wiodącymi fotografami społecznymi we Francji i poza nią. Fotografowali europejską rodzinę królewską, arystokrację i inne ówczesne osobistości. Trio wystawiało się na Wielkiej Wystawie w Londynie w 1851 i 1862 r., otrzymując liczne nagrody. W 1862 r., po pozwie sądowym Mayera i Piersona przeciwko ich konkurencyjnym firmom Thiebault, Betbéder i Schwalbé, francuski rząd uznał fotografię za sztukę na mocy francuskiego prawa autorskiego, ustanawiając precedens prawny¹⁸.

18 Ibidem, s. 909–910.

Mieczkowski Jan (1830–1889) – fotograf, wydawca, prowadził w Warszawie zakład dagerotypowy, później fotograficzny, początkowo w Hotelu Europejskim przy Krakowskim Przedmieściu, następnie na placu Teatralnym; ok. 1850–1861 przy ul. Senatorskiej 12 (hip. 463) w kamienicy Łagiewnickich; ok. 1861–1889 przy ul. Miodowej 1 (hip. 496) w kamienicy W. Piotrowskiego; ok. 1890–1905 na Nowo-Miodowej 1/3 róg Koziej w domu własnym; od 1905 przy Marszałkowskiej 111, ok. 1914 przy Marszałkowskiej 81 b; filia w Paryżu przy rue de l’Opera ok. 1880 (przed 1883). Jeden z najpopularniejszych zakładów warszawskich, wykonywał: portrety od rozmiarów mikroskopijnych do wielkości „prawie naturalnej”, m.in. fotografie teatralne, wizerunki znanych osobistości w formacie wizytowym, widoki Warszawy (również stereoskopowe) i innych miejscowości, reprodukcje obrazów i rycin. Od 1868 jako pierwszy w Polsce retuszował negatywy, od 1883 wykonywał zdjęcia „sposobem momentalnym”, na przełomie XIX/XX w. portrety przy świetle sztucznym. Firma prowadziła handel reprodukcjami fotografii znanych osobistości i dzieł sztuki, sprzedaż preparatów i przyrządów fotograficznych. Otrzymała na licznych wystawach krajowych i zagranicznych 11 medali, w tym cztery złote. Po śmierci właściciela w latach 1889–1914 firmę prowadził syn Jan Mieczkowski junior¹⁹.

Milewski i Bogdziewicz – zakład fotograficzny w Irkucku.

19 J. Ignatowicz, op. cit., s. 123; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 103–104.

N

Neurdein – jedna z wiodących komercyjnych firm fotograficznych pod koniec XIX w. Wykonywała portrety, uwieczniała architekturę i malownicze widoki Francji i sąsiednich krajów oraz studia prowincjonalnych lub północnoafrykańskich kobiet w tradycyjnych strojach. Zajmowała się także reprodukcją dzieł sztuki. Niewiele wiadomo o pochodzeniu rodziny Neurdein. Etienne (1832–po 1915) i Louis-Antonin Neurdein (1846–po 1915) byli synami fotografa Jeana Césara Neurdeina, który pracował pod pseudonimem Charlet. W 1863 r. jeden z Neurdeinów prowadził studio przy Rue des Filles-du-Calvaire w Paryżu. Kolejne paryskie lokalizacje pracowni Neurdein to: Rue des Filles-Saint-Thomas, Boulevard de Sébastopol i Avenue de Breteuil. Do 1868 r. pod nazwą E. Neurdein²⁰.

„Nowaja Fotografia” – zakład fotograficzny w Moskwie, przy ul. Twerskiej w Domu Manuchina nr 34.

O

Olszyński Marcin (1829 lub 1830–1904) – fotograf i malarz w Warszawie, kustosz Muzeum Przemysłu. Około 1860 r. i w latach następnych był kierownikiem kopiarni w zakładzie Karola Beyera, (zdjęcia pięciu poległych). W latach 1865–1870 był współwłaścicielem firmy „K. Brandel i Ska”; około 1873–1878 właścicielem firmy „Prim” przy ul. Senatorskiej 22, następnie właścicielem zakładu „Światlik” przy Krakowskim Przedmieściu 7. Niezależnie od zajęć fotograficznych Olszyński był kierownikiem artystycznym „Kłósów” przez cały czas istnienia pisma, w latach 1865–1890²¹.

20 *Encyclopedia...*, op. cit., s. 991–992.

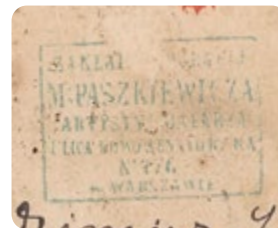
21 J. Ignatowicz, op. cit., s. 126; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 107.

„Ost Adolf” – zakład fotograficzny w Wiedniu przy Landstrasse i Erdberger Hauptstrasse No 396.

P

Paszkiewicz M. – artysta malarz, prowadził studio przy Nowosenatorskiej w Warszawie (Focha od 1923, Moliera od 1945).

Prószyński Stanisław Antoni (1826–1895) – ojciec Konrada (Promyka), właściciel zakładu fotograficznego „A. Prószyński” w Mińsku Litewskim w latach 1839–1863. Demokrata, uczestnik prac spiskowych lat 1846–1848 oraz 1854–1855, mających na celu przygotowanie zbrojnego powstania na Litwie. W 1855 r. więziony przez pół roku w twierdzy w Bobrujsku. Od 1861 r. brał udział w przygotowaniach powstańczych w Mińsku Litewskim. Aresztowany wiosną 1863, przebywał na zesłaniu w Tomsku do 1873, gdzie również trudnił się fotografowaniem. Po powrocie do Warszawy w latach 1873–1880 właściciel zakładu fotograficznego „A. Puciata” przy ul. Nowy Świat 34 i przy Chmielnej 25. Następnie w latach 1881–1883 przebywał w Żytomierzu i Chełmie, a od 1884 znowu w Warszawie. Około 1892 r. uzyskał koncesję na własne nazwisko i otworzył zakład „A. Prószyński” przy ul. Targowej 44 (wiadomość o jego istnieniu podaje księga adresowa z 1896 r., notując nazwę firmy „A. Prószyński”). Zmarł 17 lipca 1895 r., pochowany na cmentarzu Bródnowskim²².

22 J. Ignatowicz, op. cit., s. 127; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 105.

Pusch Maurycy (1828–1901 lub 1902) – warszawski litograf i fotograf. Był uczniem Józefa Giwartowskiego, właściciela pierwszego w Polsce zakładu dagerotypowego. W latach 1876–1892 prowadził wspólnie z Aleksandrem Karolim zakład fotograficzny przy ul. Miodowej, pod nazwą „Karoli & Pusch – Fotografia Teatrów Rządowych w Warszawie“, specjalizujący się w fotografii teatralnej. Od roku 1892, po odejściu Karolego ze spółki, Pusch samodzielnie prowadził atelier przy ul. Miodowej 1 pod szyldem „M. Pusch – Fotografia Teatrów w Warszawie“. Firma funkcjonowała nadal po śmierci Puscha pod tym samym adresem, a około 1911 r. została przeniesiona na ulicę Marszałkowską 131, gdzie działała do 1914 r. Maurycy Pusch oprócz portretów wykonywał serie widoków Warszawy. Działał społecznie, m.in. w Warszawskiej Kasie Przewodności i Pomocy dla Fotografów²³.

R

Radzikowski Walery Eljasz (1840–1905) – malarz, ilustrator, scenograf, pisarz i fotograf. W okresie Powstania Styczniowego 1863 r. pracował w Monachium na zlecenie polskiego Tymczasowego Rządu Narodowego, pomagając powstańcom w powrocie do Polski. Od 1890 r. fotografował tatrzańskie krajobrazy, architekturę i sztukę ludową w Tatrach, a także życie codzienne i stroje tamtejszych mieszkańców. Fotografie służyły mu jako materiał do obrazów i rysunków, publikowanych w czasopismach, albumach i w formie pocztówek.

Rzewuski Walery (1837–1888) – zakład w Krakowie; 1857–1859 w mieszkaniu przy ul. Grodzkiej 83 (30); 1861 przy Krupniczej 6, od 1862 przy ul. Kopernika 29, w latach 1867–1888 w domu własnym przy ul. Podwale 27b. Walery Rzewuski był jednym z czołowych zawodowych fotografów Krakowa, fotografował najznakomitsze osobistości świata kultury, sztuki i nauki. Zasłynął z wykonywania zdjęć portretowych: arystokratów

23 K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 105. Zob. także hasło: Karoli i Pusch.

i mieszczan, powstańców styczniowych i aktorów, m.in.: Heleny Modrzejewskiej, Wincentego Rappackiego (ojca), Antoniny Hoffmann. Był radnym m. Krakowa, obok działalności fotograficznej pracował też społecznie. Ufundował nagrodę na napisanie podręcznika fotografii, zapisał miastu dwa domy z przeznaczeniem na szkołę fotograficzną. Po jego śmierci zakład prowadził brat Lesław, który w 1893 r. sprzedał pracownię wraz z archiwum Józefowi Seboldowi²⁴.

S

Sachowicz Grzegorz (1819–1877) – malarz miniaturzysta i fotograf warszawski. W 1855 r. otworzył zakład fotograficzny przy ul. Mazowieckiej 1346, gdzie wykonywał portrety oraz fotografie dzieł sztuki. Pod tym adresem działał do około 1867 r., potem przeniósł atelier na ulicę Krakowskie Przedmieście 407, czynne do początku lub połowy lat 70. XIX w. Specjalizował się w portrecie, a szczególnym uznaniem cieszyły się portrety własnoręcznie przez niego kolorowane. W 1857 r. zaprezentował na Wystawie Wyrobów Rękodzielniczych i Płodów Rolniczych dziesięć portretów, za które otrzymał wyróżnienie. Interesował się zagadnieniami fotochemicznymi, w 1858 r. wynalazł środek przeciwdziałający blaknięciu papierowych odbitek fotograficznych. Od 1861 r. zaczął stosować najpopularniejszy wówczas, wizytowy format zdjęć²⁵.

„Schneebeli J.” – zakład fotograficzny w Zurichu przy Storchengasse No 8.

24 J. Ignatowicz, op. cit., s. 129; K. Kudłacz, M. Miskowicz, *Katalog winiet krakowskich zakładów fotograficznych w zbiorach Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego w Krakowie*, Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego w Krakowie, Kraków 2008, s. 326–327.

25 J. Ignatowicz, op. cit., s. 129; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 106; W. Mossakowska, *Początki fotografii w Warszawie (1839–1863)*, t. 1 i 2, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 1994, s. 136–137; W. Żdzarski, op. cit., s. 65–66.

Sebald (Sheybal) Józef (1853–1931) – zakład w Krakowie, działał w latach 1865–1814. W latach 80. XIX w. Sebald studiował rysunek i malarstwo w krakowskiej Szkole Sztuk Pięknych; przerwał studia i rozpoczął naukę w zakładzie fotograficznym Walerego Rzewuskiego, a po jego śmierci (1888) kontynuował w zakładzie Juliusza Miena. Od 1890 r. do ok. 1893 r. współwłaściciel firmy „Juliusz Mien i Józef Sebald” przy ul. Sławkowskiej 31. W międzyczasie (1893) nabył od Lesława Rzewuskiego atelier po Walerym Rzewuskim. Wraz z budynkiem zakupił archiwum klisz jego autorstwa, z których później wykonywał odbitki. W 1911 r. otrzymał tytuł „C.K. Dostawca Dworu”. W swoim „Zakładzie Artystycznej – Fotografii” wykonywał portrety sławnych osobistości Krakowa, w szczególności zasłynął z portretowania aktorów teatru polskiego, reprodukował dzieła sztuki oraz, jak zaznaczał w swoich anonsach reklamowych, „podejmował się zdjęć zamiejscowych”. Józef Sebald przewodniczył Stowarzyszeniu Fotografów Przemysłowych, które powstało w 1909 r. Zasiadał w jury I Słowiańskiej Wystawy Fotograficznej w Wieliczce, która odbyła się w 1903 r. Po wojnie część sprzętu fotograficznego z atelier sprzedał swojemu uczniowi Zygmuntowi Garzyńskiemu²⁶.

Seyfried Jan Nepomucen (1811–1892) – malarz i fotograf, uczestnik Powstania Styczniowego. Po 1863 osiadł w Poznaniu, gdzie przez kilkanaście lat (1863–1875) prowadził zakład fotograficzny,

26 J. Ignatowicz, op. cit., s. 130; K. Kudłacz, M. Miskowicz, op. cit., s. 327.

najpierw przy ul. Wilhelmowskiej 24, róg Podgórznej, później przy ul. Półwiejskiej. We wrześniu 1863 otworzył filię w Gnieźnie pod kier. Majewskiego. Po zlikwidowaniu zakładu zajął się wyłącznie malarstwem²⁷.

Stahl Ignacy (zm. 1892 we Lwowie). Pierwotnie jako wędrowny dagerotypista, działał we Lwowie od końca lat 40. XIX w., potem w Krakowie, a w 1860 r. otworzył we Lwowie stały zakład fotograficzny (Rynek 164–165)²⁸.

Stecher August – zakład fotograficzny w Lipsku przy Kurze Strasse No 3, naprzeciwko kawiarni Hanischa.

Strzyżowski Franciszek – zakład fotograficzny działał w latach 60. XIX w. w Lublinie.

Szajnok Teodor (1831 lub 1833–1894) – zakład fotograficzny we Lwowie. W 1863 r. przejął zakład fotograficzny po Hipolicie Chołoniewskim przy ul. Pojezuickiej. W 1865 otworzył nowy zakład we własnym domu przy ul. Meyera 727. Fotografował uczestników Powstania Styczniowego. Oprócz portretów wykonywał zdjęcia dla prasy oraz zajmował się fotografią krajobrazową. Był pierwszym na ziemiach polskich popularyzatorem techniki reprodukcji zdjęć metodą światłodruku (albertotypii). Zakupił prawa metody światłodruku i wydał w ten sposób swoje fotografie *Album Krasiczyńskie* (1868) i *Album Żółkiewskie* (1869)

27 J. Ignatowicz, op. cit., s. 131.

28 A. Żakowicz, op. cit., s. 9.

oraz *Wieczory zimowe* Artura Grottgera. W 1891 r. był współzałożycielem Klubu Miłośników Sztuki Fotograficznej we Lwowie. W 1893 r. wydał *Podręcznik fotograficzny dla użytku fotografów zawodowych i miłośników*²⁹.

Szubert Awit (1837–1919) malarz, studiował malarstwo w Krakowie i Rzymie. W 1860 r. przerwał studia i wyjechał do Wiednia, gdzie zapoznał się z rzemiosłem i sztuką fotograficzną w zakładzie Rudolfa von Bohra i Ludwiga Angerera. Po powrocie do Polski w 1863 r. odwiedził zakłady w Warszawie i Wilnie. W 1864 r. otworzył swoje pierwsze atelier w Oświęcimiu, które prowadził do 1867 r., kiedy to przeniósł się do Krakowa i otworzył atelier przy ul. Krupniczej 17. Po 1900 zaprzestał działalności zawodowej. W latach 1900–1913 firmę prowadził pod niezmiennym szyldem syn Awit Julian, a od 1913–1914 żona seniora Amalia. Zakład zdobył liczne medale i odznaczenia: w Wiedniu w 1873 (medal złoty za widoki Tatr), w Belgii 1874, w Wiedniu 1875, w Brukseli 1876 (medal brązowy), we Lwowie 1877, w Paryżu 1878 (dyplom)³⁰.

T

Trzemeski Edward (1843–1905) – zakład we Lwowie. Trzemeski praktykował w zakładzie fotograficznym Sebastianuttiego w Trieście i u Józefa Edera we Lwowie. W 1868 otworzył własny zakład przy ul. Szerokiej (później Kopernika 9), po 1877 w Hotelu Europejskim, a od 1887 przy

29 Ibidem, s. 53; T. Danecka, A. Sobota, op. cit., s. 72.

30 J. Ignatowicz, op. cit., s. 133; K. Kudłacz, M. Miskowicz, op. cit., s. 327.

ul. Trzeciego Maja 7, okresowo wspólnie z Leonem Błachowskim. Pod koniec życia prowadził zakład fotograficzny z pomocą córki Zofii. Jako jeden z pierwszych otworzył zakład cynko-grafiki i fotodruku. Brał udział w kilku wystawach krajowych i zagranicznych (w Wiedniu 1873 i 1875, Londynie 1871, Gandawie 1876 i 1880, we Lwowie 1877). Był członkiem Towarzystwa Fotograficznego w Wiedniu. Po jego śmierci zakład przejęła córka Zofia, wraz z mężem Rudolfem Huberem³¹.

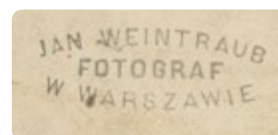

Twardzicki Walerian (1837–1902) – zakład w Warszawie, działał od ok. 1865 do ok. 1907 r. W latach 1865–1873 przy ul. Żabiej 4 (hip. 472); od ok. 1873 do końca XIX w. przy Niecałej 12, do ok. 1907 r. przy Nowym Świecie 46. Wykonywał: portrety, widoki, powiększenia z małych formatów. Uważany był za jednego z najzdolniejszych fotografów warszawskich. Członek Kasy Przeworności i Pomocy dla Fotografów w pocz. XX w³².

W

Weintraub Jan – zakład w Warszawie, od 1858 zajazd przy ul. Koźlej, 1858–1859 dom (hip. 1424) na rogu ul. Zielnej i Chmielnej, 1859 w Radomiu. Po powrocie do Warszawy w latach 1865–1867 przy ul. Marszałkowskiej (hip. 1372). Wykonywał: portrety, reprodukcje obrazów, rycin, dagerotypów³³.

31 J. Ignatowicz, op. cit., s. 135; A. Żakowicz, op. cit., s. 54; T. Danecka, A. Sobota, op. cit., s. 10–14, 73.

32 J. Ignatowicz, op. cit., s. 135; K. Lejko, J. Niklewska, op. cit., s. 108; W. Mossakowska, op. cit., s. 152.

33 W. Mossakowska, op. cit., s. 146, 190.

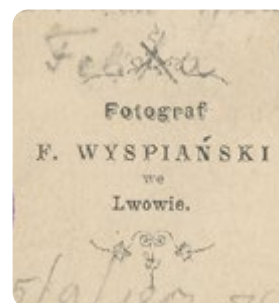
Wilkożzewski Bronisław – właściciel zakładu fotograficznego w Kielcach (Hotel Europejski) od 1878 do 1888 r. (początkowo z J. Grodzickim), a następnie w Łodzi (Pasaż Mayera)³⁴.

Wybranowski Władysław – właściciel zakładu fotograficznego we Lwowie, od ok. 1890 przy ul. Karola Ludwika 3, okresowo wspólnie z F. Ostapowiczem (1894), Noe Lissą (1897–1898), 1898–1905 pod własnym nazwiskiem, a w latach 1905–1914 wspólnie z Ferdynandem Straubem i Rudolfem Zugehoerem, pod nazwą „Matejko”³⁵.

Wyspiański Franciszek (ok. 1836–1901) – rzeźbiarz i fotograf, ojciec Stanisława, poety i malarza. W latach 1860–1865 prowadził zakład fotograficzny we Lwowie, a od 1866 do 1872 zakład w Krakowie, ul. Krupnicza 26³⁶.

Z

Zajączkowski Józef – malarz, fotograf, właściciel zakładów fotograficznych w Zgierzu, Łodzi i Krakowie, naczelnik miejski Łodzi w czasie Powstania Styczniowego 1863 r. W literaturze bywa błędnie utożsamiany z Józefem Zajączkowskim (1841–1906), fotografem działającym w Rzeszowie, Krośnie i Jaśle, oraz z jego synem, Józefem Zajączkowskim (1871–?),

34 J. Ignatowicz, op. cit., s. 136; A. Sobota, op. cit., s. 410.

35 A. Żakowicz, op. cit., s. 56; A. Sobota, op. cit., s. 417; T. Danecka, A. Sobota, op. cit., s. 73.

36 J. Ignatowicz, op. cit., s. 138; A. Sobota, op. cit., s. 417; T. Danecka, A. Sobota, op. cit., s. 73.

prowadzącym w Krośnie zakład fotograficzny „Wisła”, a także z Janem Zajączkowskim (1815–1905), żołnierzem 4. pułku strzelców konnych w Powstaniu Listopadowym.

Zeuschner A[ugust] i F[ryderyk] – zakład w Poznaniu działający w latach 1857–1910, przy ul. Wilhelmowskiej 25, obok Hotelu Bawarskiego. Pracowało w nim trzech fotografów o tym nazwisku; początkowo jako właściciel występował Beniamin Zeuschner, później albo sam August (1820–1899, syn okulisty z Międzyrzecza, malarz-portrecista), albo August i Fryderyk. Od maja 1864 r. drugi zakład w Berlinie, przy Unter den Linden 47, obok hotelu Victoria. Tytuł nadwornego fotografa. Zakład stał się popularny po włączeniu się do przedpowstaniowej akcji propagandowej, wykonywano w nim portrety wybitnych przywódców sprawy narodowej, a w czasie insurekcji portrety dowódców oddziałów powstańczych³⁷.

37 J. Ignatowicz, op. cit., s. 138; A. Sobota, op. cit., s. 423.

Wybrana bibliografia

- *Ankieta – 150 lat fotografii*, „Fotografia” 1989, nr 1/51, s. 5–10.
- Berg Mikołaj, *Zapiski o polskich spiskach i powstaniach*, Druk A.T. Jezierskiego Nowy-Świat 47, Warszawa 1906.
- Charitonowa Elena, *Z dziejów polskiej kolonii w Permie w XIX i początkach XX wieku*, „Niepodległość i Pamięć” 1998, r. 5, nr 2 (11), s. 77–96.
- Danecka Tatiana, Sobota Adam, *Fotografia we Lwowie do roku 1939*, katalog wystawy, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, październik–listopad 1991, Wrocław 1991.
- *Encyclopedia of Nineteenth-Century Photography*, vol. 1, A–I, red. J. Hunnavay, New York 2008.
- Gach Piotr Paweł, *Powstanie styczniowe na łamach paryskiego tygodnika „L’Illustration. Journal Universel”*, „Niepodległość i Pamięć” 2003, r. 10, nr 19, s. 19–44.
- Grabiński Władysław, *Z żałobnej karty – śp. Wanda Umińska*, „Bluszcz” 1926, r. 59, nr 22.
- Harasym Zenon, *Stare fotografie. Poradnik kolekcjonera*, Arkady, Warszawa 2005.
- Ignatowicz Jadwiga, *Fotografia polska do 1914 r. Wystawa ze zbiorów Biblioteki Narodowej*, katalog wystawy, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1981.
- Jackiewicz Danuta, *Fotografowie Warszawy. Karol Beyer 1818–1877*, Dom Spotkań z Historią, Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa 2012.

- Jackiewicz Danuta, *Sztuka fotografii. Portret, pejzaż, reportaż w fotografii polskiej XIX wieku*, katalog wystawy, Muzeum Narodowe w Warszawie, maj–czerwiec 1990, Warszawa 1990.
- *Karol Beyer 1818–1877. Pionier polskiej fotografii*, oprac. E. Triller, L. Lechowicz, red. U. Czartoryska, katalog wystawy, Muzeum Sztuki w Łodzi, październik–listopad 1984, Łódź 1984.
- Karoli Aleksander, *Z lat ubiegłych. Wspomnienie o ś.p. Meletiuszu Dutkiewiczu*, „Światło. Miesięcznik poświęcony fotografii i wiadomościom z nią związanym” 1898/1899, r. 1, nr 10, s. 448–452.
- Ken Aleksander, *Rozważania historyczne, artystyczne i naukowe o fotografii*, tłumaczenie, opracowanie naukowe, wybór ilustracji M. Grąbczewska, red. M. Biernacka, Stowarzyszenie Liber pro Arte, Warszawa 2017.
- Kudłacz Katarzyna, Miskowiec Marta, *Katalog winiet krakowskich zakładów fotograficznych w zbiorach Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego w Krakowie*, Muzeum Historii Fotografii im. Walerego Rzewuskiego w Krakowie, Kraków 2008.
- Latoś Henryk, *1000 słów o fotografii*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1982.
- Latoś Henryk, *Z historii fotografii wojennej*, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1985.
- Lechowicz Lech, *Fotoeseje. Teksty o fotografii polskiej*, Archeologia Fotografii, Warszawa 2010.
- Lejko Krystyna, *Fotografie z okresu Powstania Styczniowego w zbiorach Działu Ikonografii Muzeum Historycznego m.st. Warszawy*, „Almanach Muzealny” 1999, t. 2, s. 201–232,

- Lejko Krystyna, Niklewska Jolanta, *Warszawa na starej fotografii 1850–1914*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978.
- Machnik Leszek, *Fotografie powstańców styczniowych w zbiorach Gabinetu Grafiki Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich. Katalog*, Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, Wrocław 2002.
- Maciesza Aleksander, *Historia fotografii polskiej w latach 1839–1889*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 1972.
- Maliszewski Jerzy, *Powstanie styczniowe. Notatki biograficzne uczestników. Z oryginalnymi lustracjami*, Nakładem autora, Warszawa 1932.
- Mossakowska Wanda, *Początki fotografii w Warszawie (1839–1863)*, t. 1 i 2, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Warszawa 1994.
- Mossakowska Wanda, *Walery Rzewuski 1837–1888. Fotograf. Studium warsztatu i twórczości*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1981.
- Mossakowska Wanda, Zeńczak Anna, *Kraków na starej fotografii*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1984.
- Olszyński Marcin, *Półwiekowy okres istnienia fotografii*, „Kłosy” 1889, t. 48, nr 1237.
- *Pamiętka buntu od 1860 do 1865 P.F.* [Album policmajstra warszawskiego], oprac. J. Sikorska-Kulesza przy udziale J. Burdowicza-Nowickiego, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2018.
- Płazewski Ignacy, *Spojrzenie w przeszłość polskiej fotografii*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1982.

- *Powstanie styczniowe i zesłańcy syberyjscy. Katalog fotografii ze zbiorów Muzeum Historycznego m.st. Warszawy*, cz.1, *Powstanie styczniowe*, oprac. K. Lejko, Muzeum Historyczne m.st. Warszawy, Warszawa 2004; cz. 2, *Zesłańcy syberyjscy*, oprac. E. Kamińska, Muzeum Historyczne m.st. Warszawy, Warszawa 2005.
- Prendowska Jadwiga, *Moje wspomnienia*, opr. E. Kozłowski i K. Olszański, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1962.
- Pusch Maurycy, [w:] *Leksykon fotografów warszawskich 1845–1945*, <https://web.archive.org/web/20180209132850/http://atelierwarszawskie.blogspot.com/2011/08/pusch-maurycy.html>, [dostęp: 10.07.2024].
- Sobota Adam, *Fotografia. Katalog zbiorów Muzeum Narodowego we Wrocławiu*, Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Wrocław 2007.
- Sobota Adam, *Sztuka reportażu. Z historii fotografii polskiej*, katalog wystawy Muzeum Narodowe we Wrocławiu, Wrocław 1980.
- Toniak Ewa, *Śmierć bohatera. Motyw śmierci heroicznej w polskiej sztuce i literaturze od powstania kościuszkowskiego do manifestacji 1861*, Słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2015.
- Wiórkiewicz Helena, Ozyra Halina, Andrzejewska Barbara, *Powstanie styczniowe. Katalog zbiorów Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego. Nabytki z lat 1957–1975*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie, Warszawa 1982.
- Zając Izabela, *Historia zabytkowych albumów do przechowywania fotografii*, Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, Warszawa 2017.
- Załączny Jolanta, *Biografie godne pamięci*, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Warszawa 2020.

- Załączny Jolanta, *Powstanie styczniowe – „wojnę kobiecą”*, „Niepodległość i Pamięć” 2013, r. 20, nr 1–2 (41–42).
- Załączny Jolanta, *Zachować pamięć o powstaniu styczniowym – o kolekcjonerskiej pasji Wandy Umińskiej*, [w:] *Kolekcjonerzy, zbieracze, kwestarze w literaturze i kulturze XIX i XX wieku*, red. J. Lekan-Mrzewka, M. Kulesza, B.K. Obsulewicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2016.
- Załączny Jolanta, *Zesłańcy syberyjscy na fotografiach z kolekcji Wandy Umińskiej (w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie)*, „Zesłaniec” 2014, nr 60.
- Żakowicz Aleksander, *Dawna fotografia lwowska 1839–1939*, Wydawnictwo „Centrum Europy”, Lwów 2004.
- Żdzarski Waław, *Historia fotografii warszawskiej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1974.
- Żdzarski Waław, *Zaczęło się od Daguerre’a. Szkice z dziejów fotografii XIX wieku*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1977.
- Żywek Łukasz, *Nowe nabytki Muzeum Niepodległości związane z Powstaniem Styczniowym*, „Niepodległość i Pamięć” 2013, r. 20, nr 1–2 (41–42).
- Żywek Łukasz, *Polscy zesłańcy polityczni w Kungurze*, „Niepodległość i Pamięć” 2015, r. 22, nr 2 (50).

Indeks osobowy

A Adamkiewicz Filip 60, 63, 64, 75
Adamowicz Medart (Medard) 231
Aleksander II 37, 96, 115
Ambrożewicz (Ambroziewicz) Stanisław 57
Andriolli Michał Elwiro 266
Andrzejewska Barbara 30, 32, 37
Angerer Ludwig 302, 316
Arago François 25
Archer Frederick Scott 26
Arcichiewicz Michał 40, 60, 63, 64, 75
Arngold 277
Arnholdt Jan 75
Awit Amalia 316
Awit Julian 316
Awit Szubert 15, 22, 23, 47, 48, 277, 278, 316
Janet Ange Louis 246

B

Bahrynowicz Teodozy 206, 299
Balzer (Balcer, Baltzer) Alfons 75, 76
Balzer (Balcer, Baltzer) Ludwik 76
Bałaszkiwicz vel Potocki Julian 21
Baranowicz Sylwester 76
Baranowicz Wincenty 76
Baranowicz Wincentyna z Wołk-Karaczewskich 76
Baranowski Ignacy 77
Bartodziejski Maksymilian 77
Baszalli 274
Bech Józef 227
Behr B. (Bock E.) 35, 204, 299
Bentkowski Feliks 79
Bentkowski Władysław 78, 79, 267, 279, 282
Benvenuti (Benvenuto) 278, 280
Berezowska Maja 11
Berg Mikołaj Wasiliewicz 15, 16, 17, 20, 22, 40

Bernard Goldman 57
Best Jean 45
Beyer Karol (Charles) 13, 15, 17–20, 22, 23, 26, 31, 33, 35, 39–41, 45, 46, 48, 56, 60–64, 66–71, 82, 83, 85, 86, 90, 104, 105, 110, 112, 114, 115, 119, 122, 133, 135–137, 139, 144, 148, 158, 161, 165, 166, 169, 170, 173, 174, 176–178, 187, 189–193, 197, 198, 199, 205, 218, 299, 302, 306, 307
Białobrzęski Antoni 70, 80
Bingham M. 54
Blankenheim Leon Young de 134, 136, 202, 281
Błachowski Leon 317
Błaszczński Kazimierz Konrad, pseud. Bogdan (Bohdan) Bończa, Konrad Tomaszewski 80, 86, 168, 278, 281
Bojarski A.E. 196, 300
Błażejewski 215
Bobrowski 278, 280
Bocuch Helena 169, 229, 286, 297
Bodzak Marek 227
Bogacki Stanisław 122, 300
Bogdanowicz Antoni 128, 300
Bogdański A. 274
Bogdziewicz 99, 309
Bogusławska Natalia 81
Bohr von Rudolf 316
Bondi Edward 82
Bongard Edward Gustaw 176, 218
Boni 265
Borejsza Paweł (Orejsza) 275
Borelowski Marcin, pseud. Lelewel 82, 131, 137, 164, 194, 278–280
Boretti Teofil 300
Brand Bernhard 303
Brandel Konrad 207, 300, 301
Brendel Karol 61, 63, 82
Brenzenheim Karol Kalita de pseud. Rębajło 156
Brodala Marta 11
Brodowski Zygmunt 211

Broniewski 206
Brydak Jędrzej 248
Brzeziński Józef 83
Brzozowski Ludwik 83, 84
Brzozowski Stanisław 85
Brzóska Stanisław 49
Budziszewski A. 275
Burdowicz-Nowicki Jacek 38
Burn-Smeeton Joseph 45
Burzyński Tomasz 85
Butrymowicz Maria 196
Bykowska Maria 231

C

Callier Edmund 86, 279, 281
Chabriolle Józef, pseud. Ami 86
Chałubiński Tytus 41, 66–68, 77, 87
Chmieleński Ignacy 168, 277
Chmielowski Adam 221
Chmurowicz J. 274
Chołodecki Białynia Józef 114
Chołoniewski Hipolit 315
Cieszkowski Kajetan pseud. Ćwiek 137
Cieszkowski Teodor 87, 282
Cieszkowski 278–280
Conrad Joseph (Korzeniowski Józef Teodor Konrad) 119
Cosson Joachim Jean 45
Cydzik Konstanty 88
Czachowski Dionizy 43, 88, 168, 268, 278–280, 282
Czachowski L. 91
Czajkowski Michał (Sadyk Pasza) 89, 281
Czartoryska Anna z Sapiechów 89, 211
Czartoryska Maria Cecylia 211
Czartoryski Adam Jerzy 89, 211, 212, 282
Czartoryski Witold Adam 212
Czartoryski Władysław 45, 212
Czechowski 131

Ć

Ćwierciakiewicz (Ćwierczakiewicz) Józef, pseud. Kaczorowski, J. Card 90
Ćwierciakiewicz Stanisław 90

D

Daguerre Louis Jacques Mandé 25, 26
Danecka Tatiana 299, 300, 303, 304, 316–318
Dąbczański Antoni 90, 91
Dąbczański Józef 90, 91
Dąbczański Leszek 90, 91
Dąbrowski Jarosław, pseud. Łokietek 92
Dekert Jan 92
Dembiński Henryk 282
Denel 278
Disdéri André Adolphe Eugène 26, 115, 302
Dmitriewa Monika 93
Dmochowski S. 273
Doré Paul Gustave 45
Dumont Louis Paul Pierre 45, 266
Dunin Eugeniusz 94
Durand Godefroy 45
Duroi Alessandro 147, 302
Dutkiewicz Melecjusz 190, 300, 302, 306
Dwernicki, generał 26
Dworzaczek Józef 152
Działyński (Działyński) Jan Kanty 202, 279
Działyńska Izabella Elżbieta 211

E

Eder Józef 135, 303
Eder Rudolf 137, 304
Elgöt Wojciech 276
Elżanowski Seweryn 95
Eminowicz 278
Englert Władysław 275
Esiński Antoni 274
Etgens Józef 275

F

Fabiański Stanisław 95
Fajans Maksymilian (Maxymilian) 35, 96, 118, 208, 304
Feliński Zygmunt Szczęsny 96
Felkner P. 120
Fijałkowski Antoni Melchior 16, 18, 21, 39, 46, 56, 96, 97, 149, 207
Fiszerowa 232
Fleury Tony Robert 54
Franciszek Józef I 155
Frankowski 277
Frankowski J. 281
Frankowski L. 218, 281
Fredericks Platon 21
Frenkier/Feingold Jakub 57
Frycze K. 274, 280

G

Gach Piotr 46
Ganier d'Abin Paul 97
Garbowski 281
Garczyński (Gorczyński) Władysław 57
Garibaldi Giuseppe 98, 99, 169
Garibaldi Menotti Domenico 170
Garzyński Zygmunt 314
Giebułtowski Stefan 276
Gintowt 154
Giwartowski Józef 312
Głębocka Józefa z Koryckich 99
Godlewski 278–280
Godlewski Franciszek 100, 218
Gołębiowski Rudolf 33, 83, 102, 106, 110, 124, 130, 134, 149, 153, 154, 157, 158, 167, 179, 180, 191, 211, 215–217
Gorczałow Michaił 31, 41, 104
Górecki Antoni 100
Gregorowicz Jan Kanty 101, 279, 282
Grodka Tadeusz 101, 108, 109, 119, 145, 159
Grodzicki Józef 318

Grottger Artur 27, 47, 101–103, 291–296, 316

Gryliński F. 273
Gumiński Polikarp 53, 55
Günther Aleksander 30
Günther Maria z Pikuzińskich 30
Guttry 279

H

Hadziewicz Rafał 17
Hauke-Bosak Józef 126, 156, 168, 281
Herc Józef (Herz, Hertz, Herbr) 57
Hercen Aleksander, pseud. Iskander 31, 104, 120, 212
Hiszpańska-Neumann Maria 11
Hiszpański Stanisław 17, 41, 66, 104, 105
Hodylski 105
Hoffmann Antonina 313
Holzmüller 106
Horodyński 273
Hozer Leon 227
Hrynkiewicz Konstanty 106
Huber Rudolf 317
Huber Zofia z domu Trzemeska 317
Hunnay John 14, 302
I Ignatowicz Justyna 299–301, 303–307, 309, 310, 311, 313–319
Ilnicki Tomasz 220
Imszennik Grzegorz 232
Imszennik-Kondratowicz Maria 232
Iwicka Ewa z Krajewskich 107
Iwicka Tekla 107
Iwicki Antoni 107

J

Jabłonowski 276
Jackiewicz Danuta 19, 300
Jacyna Dawid Wincenty 108

Jagielnicka Grażyna 34, 55, 56, 66, 67, 69, 71, 79, 80, 87, 89, 93, 96–99, 104, 105, 110, 112, 119, 123, 124, 129, 133, 139, 142, 146, 149, 168, 173, 177, 188, 192, 193, 200, 203–205, 212, 257

Janet Ange Louis 45

Janikowska Joanna 108

Janikowski Roman 108, 109

Jankowski 277, 280

Januszkiewicz 307

Jaroszyński Ludwik 109

Jasiński 206

Jasiukowicz Ignacy, pseud. Żegota 110

Jastrow Markus (Marcus) Mordechaj 46, 110

Jaworska Marzena 11

Jelińska A. 64

Jeziorański Antoni 43, 91, 100, 111, 176, 195, 268, 279, 280, 282

Jordan Zygmunt 112, 184, 281

Joszt Zofia 63

Józefowicz Maria 57, 163, 192, 212, 251

K

Kaczkowski Zygmunt 112

Kaczmarek J. 275

Kaliszewski Paweł 37

Kamińska Elżbieta 37

Kamiński 279, 280

Kamiński (właściwie Steinmann-Kamiński) Paweł 113

Kapliński Leon 246, 257

Kapliński Wasyl 113

Karczewski Marcei Paweł 61, 63, 64, 113

Karoli Aleksander 108, 109, 303, 305, 306, 312

Karski Stanisław 114

Karwowski Kazimierz 31, 32

Karwowski Konstanty 31, 32

Ken Aleksander 45, 131, 163, 201, 305

Kenig (Koenig, König) Józef 41, 66, 70, 114

Kępa Irena 11

Kępiński Bronisław vel Krzywosąd Zygmunt 223

Kępiński Zygmunt 114

Kłapka György 115

Kleczyński Józef 115

Kloch de Kornitz Ferdynand 190, 300, 302, 306

Kluczevska Eleonora 129

Kluczewski Wojciech 129

Kobielski L. (S?) 35

Koch Ludwik 116

Kolbe Tomasz 116, 117

Kołyшко 277

Komarnicki 280

Komarnicki A. 273

Komorowski 114

Konarski Agrypin 96

Konarski X. 281

Kondratowicz Ludwik, (Syrakomla Władysław) 119

Kondratowicz Michał 232

Kononowicz 277, 280

Korwin-Juskiewiczowa Anna z Trauguttów 30, 186

Korycka Maria z Poradowskich 118

Korycka Wanda 99, 118, 119

Korycki Feliks 119

Korycki Lucjan 119

Korzeniowski-Nałęcz Apollo 119

Kosiorek Barbara 32, 60–62, 67–70, 75–77, 81–83, 85, 86, 88, 90, 93, 98, 104, 107, 108, 115, 120–122, 126, 127, 129, 130, 132, 133, 135–138, 143, 144, 146, 148, 150, 151–156, 158, 161, 165, 166, 169, 170–181, 184–192, 194, 195, 197–201, 203, 205–207, 214, 215, 218–220, 224, 285, 286

Kosiorek Benigna (Bogna) 32

Kossak Juliusz 45, 300

Kosiłowski (Kosiłowski) (Ildefons?) 120

Kossowski 281

Kostka Julian 93, 195, 299, 307

Kościuszkowski Tadeusz 18, 39, 56, 57

Kotkowski Władysław 120

Kowalska Marianna z Nieprzeckich 213

Kowalski Grzegorz 213
 Kozieradzki 240
 Kozłowski Maksymilian 121
 Kozłowski Stanisław 30, 186
 Kozłowski Władysław 121
 Krajewska Anna z Lewickich 122
 Krajewski 277
 Krajewski H. 122
 Krajewski Rafał, pseud. Wujaszek 122
 Kramsztyk Izaak 123
 Kraszewska Kazimiera 233
 Kraszewska Stefania z Sułkowskich 233
 Kraszewska Zofia z Malskich 233
 Kraszewski Jan 233
 Kraszewski Józef Ignacy 36, 41, 66, 123, 124, 233
 Kraszewski Kajetan 233
 Kraszewski Lucjan 36, 233
 Krieger Ignacy 35
 Kronenberg Leopold 41, 66
 Kruczkowski 280
 Kruszewski Ignacy Marcei 279, 282
 Krzesimowski Stanisław 276
 Krzyżanowski Dominik 124
 Kudłacz Katarzyna 23, 313, 314, 316
 Kulesza Monika 33
 Kulcieńska Franciszka 234
 Kulkowski (Rutkowski) 63, 64
 Kulwieć Jan 126
 Kurowski Apolinary 87, 113, 126, 248
 Kurzeniecki Józef 127
 Kurzyna J. 135, 136
 Kuczyński pseud. Mucha (Kuczkowski) 125, 279

L

Lambert Karol 127
 Landy Al. 273
 Langiewicz Marian Melchior Antoni 27, 43, 88, 105, 111, 113, 114, 128, 129, 159, 165, 176, 194, 249, 257, 268, 279, 280, 282
 Lanlois Charles 35

Lasocka Maria z Mianowskich 130
 Lasocki 206
 Lasocki Wacław 130
 Latoś Henryk 39, 302
 Laurysiewicz Marek Stanisław 275
 Le Gray (Legray) Jean Baptiste Gustave 98, 307
 Lechowicz Lech 19, 41
 Ledóchowski Jan 130, 279, 282
 Lejko Krystyna 37, 300, 301, 303–307, 309, 311–313, 317
 Lekan-Mrzewka Joanna 33
 Lelewel Joachim 282
 Leszek I 287
 Lewakowski Karol 131
 Lewandowska Dorota 16
 Lewandowski 280
 Lewandowski Walenty 131
 Lewenhardt Stanisław 159
 Lewicka Waleria z Biłgorajskich 132
 Lewicki Józef Cels 132
 Lewicki J. 305
 Lewiński Jakub Walenty 41, 66, 68, 133
 Libelt Karol Fryderyk 133, 134
 Libelt Karol 134, 276
 Limanowski Józef 134
 Lipczyński Antoni 276
 Lipiński S. 154, 172
 Lissa Noe 318
 Lorenz J. 168, 308
 Lubatyńska-Szaniawska Laura 214
 Lubatyński 215
 Lubatyński Władysław 88
 Lutyński Ludwik 240

Ł

Łakiński Józef 172
 Łakomska Krystyna 35
 Łapiński Teofil 138
 Łazowski Wiktor 33, 78, 79, 82, 85–88, 97, 100, 101, 111, 128, 129, 134, 136, 141, 160, 162, 166, 170, 183, 188, 202, 222, 224, 253, 259, 265, 282, 284

Łebkowski J. 274
Łempicki Józef 53
Łukaszewicz Tomasz 234

M

Machnik Leszek 38, 39
Maciesza Aleksander 27, 28
Mackiewicz 277
Malczewski Jacek 27
Maliszewski Jerzy 38
Malmberg J. 119, 308
Małachowska Klementyna z Sanguszków 26
Mańkowski, powstaniec, aptekarz 135
Marchwiński (Ignacy?) 135, 136
Marchwiński (Feliks?) 135, 136
Markuszewski (Karol?) 235
Maryański (Mariański) Nikodem 136, 274
Matkowski Julian Juliusz 137
Maurand Charles 262, 287
Mayer Léopold Ernest 308
Mayer Louis Frédéric 308
Mazzini Giuseppe 138
Meisels Dow Ber 41,46
Meisels, Majsels, Meizels, Mejzels, Dob Beer (Dawid Berisz) 139
Mickiewicz Adam 26
Mieczkowski Jan 26, 31, 33, 35, 45, 87, 88, 92, 96, 99, 123, 125, 132, 172, 178, 224, 309
Mieczyński Alfons 116
Mieczyński Leopold 214
Mieleński (Miełęcki) Kazimierz 86, 140, 141, 191, 278–280, 282
Mielnicki J. 304
Mien Juliusz 314
Mierosławski Ludwik 43, 135, 136, 141, 142, 169, 281
Mikołajewski Roch 143
Mikoszewski Karol, pseud. Ojciec Sykstus 143
Milewski 99, 309
Milewsky P. 118
Miładowska Marianna 235
Miładowska Stefania (córka) 235
Miładowska Stefania (matka) 235
Miładowski Donat 235
Miładowski Józef 235
Miniewski Józef 114, 147
Mioduszewski Ambroży 144
Miskowiec Marta 313, 314, 316
Mitchell George 20, 21
Modrzejewska Helena 313
Montaut Henry de 287
Montijo de Eugenia 181
Mońkiewicz (Markiewicz?) 154
Mossakowska Wanda 25, 26, 313, 317
Moszyński E. 274
Mróz Lech 86, 128, 131, 138, 142, 155, 160, 162, 163, 195, 201, 212
Mulert Ludwik 93, 195, 299, 307
Murawiov Michał 36
Musiałowski (Musiałowicz?) Jan 144
Mystkowski 280
Myszkowska A. 35
Mytliński (Matliński) Jan pseud. Janko Sokół, Janko, Sokół 137, 138, 279, 280

N

Namidkiewicz Władysław 145
Napoleon III 155
Narbut 278
Nartowski Stanisław 145
Nejman (Julian?) 236
Nejman Anna 236
Nejman Antoni 236
Nejman Izabella z Ciundziewickich 236
Neurdein Etienne 310
Neurdein Jean César pseud. Charlet 310
Neurdein Louis-Antonin 310
Niegolewski Władysław 146, 279
Niemojewska 279
Niépce Joseph Nicéphore 47
Niewiadomski J. 274

Niklewska Jolanta 300, 301, 303–307,
309, 311–313, 317
Nowakowski Karol 147
Nullo Francesco 147

O

Obsulewicz Beata 33
Ogariow Mikołaj 31, 212
Okinszyc Aleksander 237
Okinszyc Ludwik 237
Oksiński (Oxiński) Józef 148
Olizar Gustaw 276
Olszyński Marcin 25, 40, 60–64, 310
Olszyński Marian 299
Ordęga J. 169
Orechwa S. 275
Orgelbrand Maurycy 25
Orłowski 281
Orzechowski Tadeusz, pseud. Oksza 148
Orzeszko, doktor 149
Osiecka Małgorzata 16
Osiecki Jan 45
Ost Adolf 173
Ostapowicz F. 318
Ostaszewski Władysław 276, 281
Ostrowski E. 274
Otruskiewicz Karol 237
Otto Leopold 149
Ozyra Halina 30, 32, 37

P

Padlewski Zygmunt pseud. Czerniawski
150, 214, 277, 280
Paszkiwicz Maurycy 206, 311
Pawłowski 215
Pawłowski Ludwik 150
Peter Carolyn 14
Pfleger Karol 304
Piekarska Małgorzata Karolina 11
Piekosiński J. 273
Pierson Pierre Louis 31, 35, 308
Pietrusiński 151

Pilchowski Adolf 151
Piłsudski Józef 32
Pintowski W. 274, 276
Piotrowicz Konstanty 152
Piotrowiczowa Maria z Rogalińskich 152
Piotrowski 277
Piotrowski Ignacy 152
Piotrowski Jakub 41, 66
Piotrowski Teofil 41, 66
Pius VII 47
Plater Leon 154
(Plichtówna?) 153
Pliszczyńska Aleksandra 193
Pluciński 280
Płazewski Ignacy 20, 21
Płońska Urszula 129
Podczaski Emil 153
Poklewski-Kozięłło Wincenty 83
Polakowski Józef 154
Polkowski I. 19
Poniński Karol 275
Ponset Józef 154
Pope Hennessy John 155
Popiel Jan pseud. Chościakiewicz 185
Popławska Sylwia 10
Popławski Jan 155, 156
Popławski, stajenny 238
Postawka Stanisław 156
Potebnia Andrij 273
Prendowska Jadwiga 27, 36, 38
Prószyńska Henryka 216
Prószyńska Pamela z Hurkowskich
215, 216
Prószyńska Róża ze Stańskich 157,
215, 217
Prószyński Antoni 106, 125, 157, 158,
215–217
Prószyński Cezary 157, 216, 217
Prószyński Konrad pseud. Promyk 33,
157, 215, 311
Prószyński Konstanty 216
Prószyński Stanisław Antoni 29, 33, 34,
48, 124, 157, 215, 217

Przesmycki 158
Przyborowski Walery 40
Psarski Władysław 273
Puciata Atanazy 34, 157
Pumiński 297
Pusch Maurycy 108, 109, 305, 312
Pusłowski Adam 275
Pustowójtówna Henryka 43, 159, 160, 268, 279, 282

R

Rabczenko Andrzej 30, 186
Raczyński 281
Radoński 279, 282
Radwański Jędrzej 26
Radzikowski Walery Elias 22, 23, 46, 47, 273–278, 312
Rajzacher Emil (Emilian) 161
Ramotowska Franciszka 16
Ramotowski Konstanty Józef pseud. Wawer 214
Ramrosz (Roamrow, Ramlow, Ramloff)
Saladyn (Saldyn) Wiktor 57
Rapacki Wincenty 313
Rembielińska Józefa z Kossobudzkich 161
Rembieliński Ignacy 161
Rochebrune François de 113, 162, 163, 279, 281, 282
Roginski (Rogiński) Roman 163, 164, 279, 280
Roman Apolinary 273
Romanowski Mieczysław 164, 273, 280
Romer W. 274
Romiszewski A. 275
Rosen Mathias 41, 66
Rozmanith Antoni 165
Rozner August 275
Rozwadowski T. 273
Różycki 281
Różycki Edmund 165, 170
Różycki Karol 165
Rudzki 281

Rudzki Bronisław 166, 273, 281
Russell John 21
Rutkowski Zdzisław 62, 166
Rychlewicz 167
Ryll Ludwik Aleksander 167
Rzewuski Lesław 313, 314
Rzewuski Napoleon Zygmunt pseud. Krzywda 168
Rzewuski Walery 15, 20, 22, 31, 45, 47, 95, 101, 105, 126, 155, 162, 183, 194, 195, 273–277, 312, 314
Rzońca Jan 57

S

Sachowicz Grzegorz 120, 196, 313
Sakowski Kazimierz 168, 169, 229
Sakowski Stanisław 168
Samborska-Kukuć Dorota 23
Sapieha Adam 148
Sarnecki Zygmunt 169, 218
Sawicka Paulina 239
Sawicki Józef 152
Sawicki Kajetan 37
Sawicki Mikołaj 239
Sawicki Stella Jan pseud. Struś 170
Scarpa M. 170, 278
Schmidt Aleksander 36, 241
Sebald (Sheybal) Józef 184, 313, 314
Sebastianutti Guglielmo 316
Seifried 279
Senator Henryk 57
Seyfried 281
Seyfried Jan Nepomucen 22, 45, 314
Seyfried Józef Alojzy 172
Seyfried Nepomucen 160, 222
Sienkiewicz Maria 223
Sierakowski Zygmunt pseud. Dołęga 171, 277
Sierosławski M. 156
Sikorska-Kulesza Jolanta 38
Simon-Pietkiewicz Jadwiga 11
Skalski Bolesław 172
Skoczek Tadeusz 12

- Smolka Franciszek 173
 Sobolewski Jerzy 66, 150, 290
 Sobota Adam 45, 299, 300, 303, 304, 306, 316–319
 Sochaczewski Aleksander 27, 174
 Sokulski (Sokółski) Eugeniusz 174
 Soroko Michał 175
 Stachowski Antoni 175
 Stahl Ignacy 176, 315
 Stanaszek T. 221
 Staniński 279
 Stanisławski Adam 176
 Stankiewicz Władysław 82, 144
 Stanton Edward 21
 Starzyński Aleksander 176, 218
 Starzyński M. 274
 Stecher August 31, 171, 315
 Stecki Józef 41, 66, 71, 177, 178
 Stetkiewicz Bolesław 206, 299
 Stłumiło 178
 Strasz Maksymilian 25
 Straszewski K. 274
 Straub Ferdynand 318
 Strzyżowski Franciszek 76, 315
 Suchodolska z Wodzińskich Aniela 195
 Sulerzycki (Sulerzyski) Natalis 179
 Sulistrowski Kazimierz 154, 179, 219
 Suryń Zygmunt 180
 Suzin 278
 Szajnok Teodor 131, 315
 Szamejt S.
 Szaniawski 278, 280
 Szepietowska Helena z Bienieckich 180, 181, 219
 Szepietowski Józef 219
 Szlenk Czesław 145
 Szlenkier Franciszek Ksawery 41, 66, 69, 181
 Szostakowski Antoni Julian 240
 Szulc S. 276
 Szumielewicz Maria 96
 Szwarce Bronisław 181
 Szwaycer (Szweycer) Michał 26
 Szydłowski Wizunas Moczydłów Szymon 182, 223
 Szymonowicz W. 275
 Szyszczakowski A. (Szostakowski Antoni Julian?) 240
- Ś**
- Ścibała Feliks 32, 90, 91, 95, 102, 114, 127, 128, 131, 147, 162, 181–183, 194, 201, 202, 206–208, 279, 286, 297
 Śliwicki Piotr 183, 277
 Śliwowska Wiktoria 38
 Śmiechowski Józef 114, 279, 280
 Świątkowska Bożena 54, 291–296
- T**
- Taczanowski Edmund 97, 146, 188, 279, 281
 Talbot William Henry Fox 25
 Tarczyński Franciszek 184
 Tarnowski Jan 184
 Tarnowski Juliusz 184, 276
 Texier Edmund 45
 Tourno Witold 273
 Trachtenberg Alan 24
 Traugutt Romuald 30, 49, 122, 141, 148, 185, 186, 277
 Trąbczyński Tomasz 186, 187
 Trąpczyński K. 276
 Trąpczyński W. 275
 Trepieński Antoni 36
 Trepow Teodor 20
 Treter Tomasz 287
 Trojanowska Henryka 30, 53–58, 60–63, 66, 75, 82, 83, 86, 87, 89, 92, 94, 95, 100, 109, 111, 113, 114, 118, 125, 126, 128, 140, 141, 143, 147, 150, 152, 155, 159, 162–164, 167, 171, 174, 178, 183, 185, 194, 195, 197, 200, 211, 212, 218, 224–226, 228, 246–252, 254–256, 258–264, 266–269, 287, 288
 Trojanowska Zofia 32

Trojanowski Stefan 30, 53–58, 60–63, 66, 75, 82, 83, 86, 87, 89, 92, 94, 95, 100, 109, 111, 113, 114, 118, 125, 126, 128, 140, 141, 143, 147, 150, 152, 155, 159, 162–164, 167, 171, 174, 178, 183, 185, 194, 195, 197, 200, 211, 212, 218, 224–226, 228, 246–252, 254–256, 258, 259–264, 266–269, 287, 288

Truszyński Ignacy 187

Trzemeski Edward Ignacy 103, 145, 316

Trzetrzewiński August 41, 66

Tubielewicz Adolf 241

Tumidajska Jadwiga z Wolskich 30, 105, 128, 135

Turketi 280

Turnau Elżbieta 273–278

Turno Witold 188

Twardzicki Walerian (Waleryan) 77, 151, 169, 317

U Ujejski Kornel 188, 273

Umińska Wanda 29, 32, 33, 60, 61, 62, 67–70, 75–77, 81–83, 85, 86, 88, 90, 93, 98, 104, 106–108, 115, 120–122, 126, 127, 129, 130, 132, 133, 135–138, 143, 144, 146, 148, 150–156, 158, 161, 165, 166, 169, 170, 172, 174–181, 184–187, 189–192, 194–196, 198–201, 203, 205–209, 214, 215, 218–220, 224, 285, 286

Umiński Piotr 190

Unrugh 278, 279

Unszlicht Maksymilian (Maurycy) 57

V

Victor M. 262

W Waga W. 276

Wagenfisz Leon 57, 191

Walisz 276

Ward John 14

Wasilewski 278

Weintraub Jan 317

Wereszczyński Julian 191, 192

Wielopolski Aleksander 15, 167, 192, 193

Wierciński (Wiercieński) Seweryn 194

Wierzbicki A. 273

Wiktor Emanuel II 306

Wilkoszewski 280

Wilkoszewski Bronisław 156, 318

Wilkoszewski W. 274

Winnicki Tomasz 194, 280

Winter Moritz Ludwig 159, 160, 318

Wiórkiewicz Helena 30, 32, 37

Wiślicki A. 22

Wiśniewska Krystyna

Wiśniewska Zofia Józefa 35, 231–243

Wiśniewski Henryk Mikołaj 36, 37, 240, 241

Witkiewicz 154

Włodek Karol 195, 281

Wodzińska Ludwika z Godlewskich 195

Wodziński Felicjan 195

Wohl Henryk 220

Wojciechowicz Helena 213

Wojciechowicz Jan 213

Wojśniewicz Ignacy 196

Wolmann Adam 196, 197

Wolski Kazimierz 197, 274, 281

Wolski Włodzimierz 198

Worms Jules 45, 259, 266

Woyda (Wojda) (Kazimierz?) 198, 199

Wybranowski Władysław 114, 207, 223, 318

Wysocki Józef 43, 169, 200, 201, 281, 282

Wyspiański Franciszek 78, 318

Wyspiański Stanisław 318

Wyszyński Józef 41, 66, 70, 201

Z Zaborowski, major 86

Zajączkowski Jan 319

Zajączkowski Józef 23, 48, 152, 318

Zającznowski A. 203

Zaleski Józef Bohdan 203, 204

Zalewski Jan, pseud. Janek 204

Załączny Jolanta 33

Zamojski 279

Zamojski Andrzej 58, 205, 264

Zamojski Władysław 111, 155

Zaremba 276

Zarewicz Stanisław 194
Zarzycki (Zarzecki) Włodzimierz 205,
206
Zawadzki Stanisław 37
Zdanowicz 168
Zduńczyk Józef 206, 207
Zdziechowicz 273
Zeńczak Anna 26
Zeuschner August 15, 31, 78, 79, 146, 319
Zeuschner Beniamin 319
Zeuschner Friedrich (Fryderyk) 15, 31,
78, 79, 146, 319
Ziemięcka Kazimiera z Jaczewskich 207,
208
Zona Antonio 285
Zugehör Rudolf 318
Zwierzdowski Topór Ludwik 277
Zygmunt III 287

Ż

Żakowicz Aleksander 303, 304, 315,
317, 318
Żalplachta Jan, pseud. Zapałowicz 131,
208
Żarnowicz Jan 242
Żdżarski Waław 25, 303, 304, 313
Żmichowska Narcyza 122, 132, 207
Żochowski S. 275
Żukowski K. 306
Żuliński Roman 277
Żywek Łukasz 11, 36, 38

Koncepcja, opracowanie katalogu i koordynacja pracy redakcyjnej

Marzena Jaworska

Redakcja językowa i korekta Małgorzata Izdebska-Młot

Indeks osobowy Bartłomiej Sokołowski

Projekt graficzny i DTP Maciej Przybyszewski

Administracja Dorota Dobrońska

Fotografia obiektów Anna Kowalska

Promocja Dorota Panowek

Wydawca

Muzeum Niepodległości w Warszawie

(identyfikator wydawnictwa naukowego 42-700)

Al. Solidarności 62;00-240 Warszawa

wydawnictwo@muzn.pl

tel. 826 90 91 w. 41

ISBN 978-83-67398-63-3

Nakład 500 egz.

Druk: WPK Piotr Walewski – Wspieramy Polską Kulturę

Warszawa 2024

Handwritten text in cursive script, partially obscured by the central stamp.

JAN MIECZKOWSKI

FOTOGRAF

Róg Senatorskiej i Miodowej

№ 496

W WARSZAWIE

Handwritten text in cursive script, partially obscured by the central stamp.

Muzeum Niepodległości w Warszawie, zgodnie ze swymi zadaniami statutowymi, kolekcjonuje zabytki i pamiątki związane z historią narodu i państwa polskiego w jego granicach historycznych. Do zbiorów trafiają eksponaty ilustrujące polskie dążenia do niepodległości, od Insurekcji Kościuszkowskiej po czasy współczesne. Najwięcej udaje się pozyskać dzięki ofiarności osób prywatnych. Liczną grupę stanowią obiekty związane ze zrywem niepodległościowym 1863 roku, wśród nich niezwykle cenne fotografie z epoki. Kolekcja obejmuje ponad 400 zdjęć i jest wciąż rozwijana. Zbiór charakteryzuje się szerokim zasięgiem tematycznym, a także bogatą reprezentacją zakładów fotograficznych (50), zarówno polskich, jak i zagranicznych. Przeważają fotografie w formacie wizytowym (*carte de visite*). Są także zdjęcia gabinetowe (*cabinet portrait*) i większego formatu (*tableau*, portret zbiorowy). Większość to podobizny członków i dowódców oddziałów powstańczych, uczestników manifestacji patriotycznych, zesłańców syberyjskich, zdjęcia przedstawiające sceny bitewne, różne kompozycje pamiątkowe oraz *tableau* z wizerunkami uczestników powstania. Część fotografii została przefotografowana, są to często pamiątkowe reprodukcje z litografii lub drzeworytów zamieszczanych w ilustrowanych czasopismach zachodnich.

Ta wyjątkowo wartościowa kolekcja nie doczekała się jak dotąd osobnego opracowania. Niniejsza publikacja stara się wypełnić tę lukę.

Partner

Partoniat medialny

ISBN 978-83-67398-63-3

9 788367 398633